

**A FŐBB HAZAI ÁLLATTENYÉSZTÉSI
ÁGAZATOK KILÁTÁSAI AZ EURÓPAI
UNIÓBAN**

**Budapest
2004**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Dorgai László, Kamarásné Hegedűs Nóra (titkár), Kartali János, Kapronczai István,
Kovács Gábor, Popp József, Potori Norbert, Udovecz Gábor

Készült:

az Agrárpolitikai Igazgatóság
Ágazati Ökonómiai és
Agrárpolitikai Kutatások Osztályán

Szerzők:

Nyárs Levente
Papp Gergely
Vőneki Éva

Közreműködött:

Gyánti Istvánné

Opponensek:

Dr. Rafai Pál az MTA doktora
Szent István Egyetem
Állatorvos-tudományi Kar

Dr. Stefler József egyetemi tanár
Kaposvári Egyetem
Szarvasmarha és Juhtenyésztési Intézet

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	5
1. Az ágazati hatékonyság meghatározó szempontjai a kritikus állattenyésztési ágazatoknál	7
1.1. Szarvasmarha-ágazat.....	7
1.2. Juhágazat.....	16
1.3. Sertéságazat.....	20
1.4. Baromfiágazat.....	31
2. A főbb állattenyésztési ágazatok szabályozása	39
2.1. A vágómarha-ágazat standard közösségi szabályozása	39
2.2. A vágómarha-ágazat szabályozása Magyarországon.....	42
2.3. A tejágazat standard közösségi szabályozása	46
2.4. A tejágazat szabályozása Magyarországon.....	49
2.5. A juhágazat standard közösségi szabályozása	50
2.6. A juhágazat szabályozása Magyarországon.....	52
2.7. A sertéságazat közösségi szabályozása.....	53
2.8. A baromfiágazat közösségi szabályozása	58
3. A csatlakozás hatása a főbb állattenyésztési ágazatokra.....	61
3.1. A közvetlen szabályozás változásának hatása a hazai termelők jövedelempozíciójára	61
3.2. A csatlakozás hatása és a legfontosabb teendők	66
3.3. Kitorési lehetőségek.....	79
Összefoglalás.....	83
Summary.....	89
Kivonat.....	95
Abstract.....	96
Irodalomjegyzék.....	97
Jogszabályok	101
Mellékletek.....	109
A sorozatban eddig megjelent tanulmányok.....	127

Bevezetés

Magyarország EU-csatlakozásával az állattenyésztési ágazatok szabályozása átalakult, mivel a korábbi szabályozási és támogatási rendszer – még ha számos elemében hasonlított is a közösségi gyakorlathoz – nem volt teljes mértékben harmonizált. A hazai agrárszabályozási rendszer a magyar mezőgazdaság termelési szerkezetéhez igazodott. A közösségi támogatások szerkezete azonban – az egyes ágazatok támogatottságát tekintve – ettől alapvetően eltér. A változás bizonyos ágazatokban, illetve termelői csoportok számára problémát okozhat. Amennyiben a hazai gazdálkodók képesek alkalmazkodni a megváltozó szabályozáshoz és az átalakuló piaci viszonyokhoz, az ágazatok helyzete hosszabb távon – a hazai termelési adottságoknak és mezőgazdasági kultúrának köszönhetően – pozitív irányba mozdulhat el. Biztosra vehető azonban, hogy a közösségi szabályozás hatására bizonyos ágazatokban felgyorsul a kiválasztódás, és a racionalizálódási folyamat keretében csak a megváltozott körülmények között életképes gazdálkodók árutermelése marad meg.

Tanulmányunk célja elsősorban az, hogy megismertesse a hazai termelőket – valamint mindazokat, akiket érintenek a szabályozás változásából adódó hatások – a csatlakozással életbe lépett agrárszabályozási és támogatási rendszerrel, valamint várható hatásaival. Az elemzés nem foglalkozik részletesen a piaci és kereskedelmi helyzet bemutatásával (a főbb állati termékek világpiaci tendenciáit, illetve piacrajutás megváltozott feltételeit többek között a Popp [2004] és Kartali [2004] szerkesztette intézeti kiadványok tárgyalják), ehelyett elsősorban a szabályozás hatására bekövetkező változásokra összpontosít. A vizsgálat az alábbi főbb állattenyésztési ágazatokra terjed ki:

- vágómarha-ágazat;
- tejágazat;
- juhágazat;
- sertéságazat;
- baromfiágazat.

A tanulmány első fejezetében az ágazati hatékonyság meghatározó szempontjait elemezzük. Ezt követően bemutatjuk a vizsgált állattenyésztési ágazatokhoz közvetlenül kapcsolódó közösségi szabályozó rendszerek főbb jellemzőit, valamint a hazai szabályozást, részletesen kitérve a tárgyalások során elért termelési kvóták, az intézményi árak, valamint a támogatások alakulására. Következő lépésként sorra vesszük a csatlakozás várható hatásait, mind a gazdálkodók jövedelempozíciója, mind a strukturális változások tekintetében. Végül értékeljük az állattenyésztési ágazatok várható versenypozícióit, fejlődési lehetőségeit, valamint kitérési pontokat fogalmazunk meg ezen ágazatok számára.

1. Az ágazati hatékonyság meghatározó szempontjai a kritikus állattenyésztési ágazatoknál

1.1. Szarvasmarha-ágazat

1.1.1. Szerkezeti hatékonyság

Magyarország, valamint az EU általunk kiemelt két, jelentős tejtermelő tagállama, Dánia és Németország tejágazatának **1995. és 2002. évi főbb mutatóit** összehasonlítva megállapítható, hogy a vizsgált időszakban mindhárom országban hasonló mértékű koncentráció zajlott le: a tehénállomány Németországban 16, Dániában 14, Magyarországon pedig közel 20 százalékkal csökkent. A megtermelt tej mennyisége ugyanakkor – a hozamok emelkedésének köszönhetően – gyakorlatilag változatlan maradt a két EU tagállamban, míg Magyarországon némi növekedés volt tapasztalható. Az egy üzemre jutó tehénlétszám emelkedésével párhuzamosan jelentősen visszaesett a **tejtermelő gazdaságok száma**: 1995-2002 között Németországban 38, Dániában 49, **Magyarországon pedig 40 százalékos csökkenés** következett be (1. táblázat).

1. táblázat

Magyarország, Németország és Dánia tejágazatának fontosabb mutatói (1995-2002)

Megnevezés	Németország		Dánia		Magyarország	
	1995	2002	1995	2002	1995	2002
Tejelő tehénállomány (ezer db)	5 229	4 373	714	613	421	338
Tejtermelés (ezer t)	28 621	27 874	4 673	4 590	1 994	2 163
Tejtermelő gazdaságok száma (ezer db)	209,0	128,9	16,0	8,1	49,9	29,8
Fajlagos tehénlétszám (tehén/üzem)	25,2	*34,5	42,9	75,8	8,4	12,3
Fajlagos tejtermelés (kg/tehén)	5 428	6 229	6 517	7 309	5 040	5 894

Forrás: KSH, Eurostat, Danish Milk Board, ZMP

* 2001. évi adat.

Az **Európai Unióban** a tejhasznú tehénlétszám visszaesésével párhuzamosan hosszú távon csökken a marha- és borjúhús előállítás. Az EU-15 termelésének 80 százalékát hat ország adja: Franciaország, Németország, Olaszország, Spanyolország, az Egyesült Királyság és Írország. Az EU-15 hosszú idő után 2003-ban az erős euró és az élénk belföldi kereslet következtében nettó importőr lett. Az EU önellátási szintje továbbra is 100 százalék körül alakul, sőt tartósan nettó importőr is lehet. Jelenleg 20 millió egyednél kisebb a tejhasznú tehének létszáma, a húshasznú tehének létszáma 10 millió darab. A marhahús előállítás és fogyasztás kétharmada a tejtermelés mellékterméke, illetve ikerterméke [Popp, 2004].

Az állomány csökkenése megnövelte a marhavágások számát, ugyanis a tizenöt tagországban 2002-ben 27,4 millió darab állatot vágtak le, 1,1 millió darabbal többet az előző évinél. 2003-ra azonban már megáll a marhavágások számának emelkedése és visszaesik a termelés.

A szarvasmarhát tartó gazdasági szervezetek több mint 40 százaléka 500-nál több egyed tart, az egyéni gazdálkodók esetében ez 1-2 (40 százalék), illetve 3-9 szarvasmarha (40 százalék) tartása a jellemző (2. táblázat). A **714 ezer szarvasmarha** legalább kétharmada gazdasági szervezetekben található, hasonló arányt mutat a 340 ezres tehénállomány is.

2. táblázat

A hazai szarvasmarha-állomány gazdálkodási formák szerinti megoszlása (2000-2003)*

Év	Egyéni gazdálkodók			Gazdasági szervezetek			Összesen Szarvasmarha (ezer db)
	Üzemek száma (db)	Szarvasmarha (ezer db)	Egyed/üzem (db)	Üzemek száma (db)	Szarvasmarha (ezer db)	Egyed/üzem (db)	
2000	45 220	262	5,8	927	543	586	805
2001	38 616	286	7,4	804	497	618	783
2002	35 279	276	7,8	797	494	619	770
2003	31 413	226	7,2	860	489	568	714

Forrás: KSH

* december 1-i adatok.

A tejágazatban üzemi struktúrát vizsgálva megállapítható, hogy a **hazai gazdasági szervezetek tejelő-tehénállománya** a dán és a német állományhoz képest **koncentrált**. Míg Németországban és Dániában a 30-99 közötti egyedesszámmal rendelkező üzemek képviselik a többséget¹, addig a hazai tejelő-tehénállomány döntő része a 100 vagy annál nagyobb állománnyal rendelkező tehenészetekben található. Ezzel szemben a **tejtermelő egyéni gazdaságok** esetében Magyarországon a 10 tehénél kevesebbet tartó üzemek részesedése az üzemek számából több mint 95 százalékos volt 2000-ben, így az egyéni gazdaságok tulajdonában lévő tehénállomány **71 százaléka** tartozott a **10 tehénlétszám alatti** gazdaságok csoportjába (3. táblázat).

3. táblázat

A hazai egyéni gazdaságok és gazdasági szervezetek tejelő-tehénállományának üzemméret szerinti megoszlása (2000)

Me.: %

Méretkategória (db)	< 9	10-19	20-29	30-99	≥ 100	Együtt
Egyéni gazdaságok						
Részesedés az üzemek számából	95,41	3,23	0,70	0,60	0,06	100,0
Részesedés a tehénállományból	71,21	12,64	5,00	8,43	2,72	100,0
Gazdasági szervezetek						
Részesedés az üzemek számából	7,6	3,0	2,9	12,5	74,0	100,0
Részesedés a tehénállományból	0,1	0,1	0,2	2,4	97,2	100,0

Forrás: KSH ÁMÖ 2000

¹ Az Eurostat adatai szerint az üzemenkénti fajlagos tehénlétszám Németországban 32, Dániában 65 egyed volt 2000-ben.

A hazai **tejtermelő egyéni gazdaságok** alapvetően három – a koncentrálttság, alkalmazott technológia és részben a termelési cél tekintetében is – eltérő csoportba sorolhatók. A több mint 10 tehenet tartó gazdaságok többnyire közvetlenül tejipari feldolgozásra termelnek (egyéni gazdaságok esetében méretüknél fogva képesek megélhetést nyújtani egy családnak). A 3-10 tehenet tartó gazdaságok száma viszonylag magas, ezek a tejet elsősorban tejgyűjtő csarnokokon keresztül értékesítik, de számottevő arányt képvisel a saját fogyasztás, illetve esetenként a háztól történő értékesítés is. Nagyszámú gazda tart 1-2 tehenet, ők főként saját fogyasztásra termelnek vagy közvetlenül a fogyasztóknak értékesítenek. A gazdasági szervezetek esetében a tipikus méret a 300-600 egyedes telepek, a feldolgozók által felvásárolt tej 80 százalékát a 100 tehenél többel rendelkező gazdaságokban állítják elő [Stefler, 2004].

A **szakosított telepeken** termelő tehenállomány – mintegy 250-260 ezer egyed – potenciális fajlagos hozama világszínvonalat képvisel. A tej zsírtartalma azonban a fajtára jellemzően elmarad az EU átlagától. Ez versenyhátrányt jelenthet, mivel a közösségi szabályozás a tejsír-, illetve zsírmentes szárazanyag tartalom arányait tekintve értékeli az egyes alkotórészeket.

A tejtermelésre szakosodott **gazdálkodó szervezetek** termelésére – néhány magyartarka törzstenyészetet kivéve – jellemző a magas vérhányadú holstein-fríz fajta, a gépi, döntően fejőházi fejés, a tejházban történő tejkezelés és gyors hűtés. A **háztáji termelést** általában a kettőshasznosítású magyartarka fajta tartása, az istállóban történő fejés, valamint a tej hűtés nélkül történő beszállítása jellemzi. A nagyobb, 10 tehen feletti állománnyal rendelkező tejtermelők fejési és tejkezelési technológiája e két szélsőség között helyezkedik el.

A **holland szarvasmarha-állomány** is csökkent az 1999-2002 közötti időszakban. A 2002. évi állatállomány 92 százaléka volt az 1999. évi létszámnak. A húsmarha állomány ugyanebben az időszakban ennél is nagyobb mértékben, közel 18 százalékkal esett vissza. A szarvasmarhatartó gazdaságok száma 14, a húsmarhát tartó gazdaságok száma 13 százalékkal csökkent. Az egy gazdaságra jutó átlagos állatlétszám – a vizsgált időintervallumban – 88-ról 93 egyedre emelkedett (4. táblázat). Az állomány nagyságban bekövetkezett csökkenés a marhahústermelésre is kihatott. Öt év alatt Hollandia nettó marhahús-termelése közel 24 százalékkal mérséklődött.

4. táblázat

Hollandia szarvasmarha-állománya és húsmarha ágazata

Megnevezés	1999	2000	2002
Szarvasmarha állomány, ezer darab	4 184	4 097	3 858
Egy évnél idősebb húsmarha, ezer darab	185	160	152
Nettó vágómarha-termelés, ezer t	508	471	384
Szarvasmarha-tartó gazdaságok száma, darab	47 883	45 820	41 266
Húsmarha-termelő gazdaságok száma, darab	13 943	12 877	12 041
Fajlagos állatlétszám, szarvasmarha/üzem, darab	88	89	93

Forrás: Agricultural Situation in the European Union 1998 Report, Product Boards for Livestock, Meat and Eggs, valamint Eurostat

1.1.2. Naturális hatékonyság

Magyarországon a tejelő **tehénállomány** alakulása – az EU tagállamaihoz, valamint a többi csatlakozó országhoz hasonlóan – **csökkenő tendenciát** mutat; az egyedszám 1999-2002 között 11 százalékkal esett vissza. Ugyanezen időszakban az EU-ban átlagosan 7 százalékkal, a vizsgált csatlakozó országokban pedig 9-18 százalékkal csökkent az állomány (5. táblázat). A hazai tehénállomány fogyatkozásának elsődleges oka, hogy a gazdasági szervezetek évről-évre kevesebb tehenet tartanak, mivel a termelési hatékonyság növekedésének az eredményeként az egy tehén által megtermelt tej mennyisége növekszik [Mile, 2004]. Az egyéni gazdálkodók tejelő-tehénállománya pedig a piaci viszonyoktól függően erősen ingadozik.

5. táblázat

A tejelő-tehénállomány alakulásának nemzetközi összehasonlítása (1999-2002)*

Me.: ezer db

Ország	1999	2000	2001	2002
Magyarország	376	355	345	338
Cseh Köztársaság	548	529	496	464
Szlovákia	251	242	230	230
Lengyelország	3 215	2 982	2 930	2 935
Németország	4 710	4 564	4 475	4 373
Dánia	681	644	628	613
Olaszország	2 126	2 172	2 078	1 911
EU-15	21 024	20 311	20 000	19 572

Forrás: KSH, Eurostat

* december 1-i adatok.

A hazai tehénállomány átlagos tejhozama 2002-ben **97 százaléka volt az EU**, és 81 százaléka a közösség legmagasabb színvonalú tejtermelő tagországa, Dánia **átlaghozamának**². A vizsgált csatlakozó országok esetében a tejhozam általában nem érte el a magyarországi szintet (6. táblázat). Az állomány-összetétel és a biológiai alapok potenciálja magában hordozza annak lehetőségét, hogy a takarmányozási és tartási körülmények javítása, valamint a szaporodásbiológiai technológia színvonalának emelése esetén átlagos hozamszintünket az elkövetkező években közelíteni tudjuk a versenyképes EU tagországokéhoz.

² A tejhozam tekintetében Magyarországon jelentős különbség tapasztalható a nagyobb társas és kisebb egyéni gazdaságok között. Előbbieknél a hozam legalább 7 000 liter egyedenként, utóbbiaknál többnyire nem haladja meg a 4 500 litert.

6. táblázat

**A tejhozam alakulásának nemzetközi összehasonlítása
(1999-2002)**

Me.: kg/egyed

Ország	1999	2000	2001	2002
Magyarország	5 469	5 494	5 681	5 893
Cseh Köztársaság	4 834	5 086	5 255	5 653
Szlovákia	4 343	4 378	4 740	5 052
Lengyelország	4 145	3 698	3 985	4 052
Németország	5 863	6 015	6 177	6 229
Dánia	6 751	6 930	7 070	7 309
Olaszország	5 233	5 068	4 956	5 170
EU-15	5 682	5 772	5 998	6 061

Forrás: KSH, Eurostat

A Magyarországon megtermelt tej mennyisége kis mértékben, 3 százalékkal nőtt az 1999-2002 közötti időszakban és **2002-ben 2 163 ezer tonnát** (2,1 milliárd liter) tett ki. A növekvő tendencia 2003-ban megtört, a KSH előzetes adatai szerint a kibocsátás megközelítőleg 2 milliárd literes szintre esett vissza. A tejtermelés alakulása a vizsgált csatlakozó országok esetében is enyhén emelkedő vagy stagnáló tendenciát mutatott. Az EU tagállamaiban a tejtermelés mennyisége – a kvótaszabályozás következtében – gyakorlatilag nem változott 1999-2002 között (7. táblázat).

7. táblázat

**A tejtermelés alakulásának nemzetközi összehasonlítása
(1999-2002)**

Me.: ezer t

Ország	1999	2000	2001	2002
Magyarország	2 106	2 143	2 142	2 163
Cseh Köztársaság	2 818	2 787	2 780	2 804
Szlovákia	1 151	1 099	1 147	1 162
Lengyelország	12 272	11 889	11 884	11 873
Németország	28 334	28 332	28 191	27 874
Dánia	4 591	4 719	4 553	4 590
Olaszország	11 032	10 774	10 764	10 743
EU-15	121 691	121 361	121 835	121 212

Forrás: KSH, Eurostat

A hosszú ideje tartó és főként a tejtermelési igényeket követő változások eredményeként **szarvasmarha-állományunk jelentős része holstein-fríz vérségű**. A tehénállomány döntő hányada tej- és kettőshasznosítású fajta, **kevés az egyhasznú húsmarha**. A magyartarka fajtából megközelítőleg 10 ezerre tehető az a tehénlétszám, amely nem tejhasznú, így tartástechnológiáját tekintve egyhasznú húsmarhának tekinthető (8. táblázat).

8. táblázat

A hazai szarvasmarha-állomány fajta szerinti összetétele (2001)*

Fajta, fajtacsoport	Részesedés (%)
Tejhasznú holstein-fríz	64,8
Húshasznú	3,7
Kettőshasznú magyartarka	17,7
Keresztezett feketetarka	6,6
Egyéb + ismeretlen	7,2
Összesen	100,0

Forrás: KSH

* augusztus 1-i adat.

Magyarországon a felvásárolt tej 85-90 százaléka extra minőségű, vagyis megfelel az EU humánélelmezési előírásainak³. Az I. osztályú tej – ami bizonyos termékek előállításához még felhasználható az EU-ban – aránya jelenleg meghaladja a 10 százalékot. Javulás tapasztalható a begyűjtött tej minőségében: az I. osztályú tej részesedése valamelyest emelkedett. A vizsgálatok azt igazolják, hogy a kifejés pillanatában nincs lényegi különbség a nagyüzemi és kisüzemi keretek között előállított tej minőségében; a hűtésnél, tárolásnál és szállításnál azonban jelentős eltérések mutatkoznak. Az utóbbi években mérséklődött a tejminőség javulásának üteme és számottevő az éven belüli ingadozás is. Ez azt jelzi, hogy a jelenlegi fejési és tejkezelési technológia tartalékai kimerülőben vannak, a tejminőség **további javításához újabb beruházások és termelés-szervezési fejlesztések szükségesek**.

A tejminőséghez kötött állami támogatás-össztönzést adott a termelőknek az extra minőségű tej előállításához szükséges minimális műszaki-technikai feltételek megteremtésére, ám a telepek többnyire csak a legszükségesebb fejlesztéseket végezték el, ritka a valóban korszerűnek mondható, megfelelő műszaki színvonalú **fejési és tejkezelési technológia**. A **takarmánytárolás, takarmánykiosztás és tömegtakarmány-betakarítás** műszaki feltételei sem maradéktalanul elfogadhatóak. **Számítógépes telepírányítási rendszer** csak néhány nagyobb üzemben működik. Az elmaradás jelentős részben azzal magyarázható, hogy az elmúlt évek folyamán az állattenyésztési ágazatokban csupán ad-hoc jelleggel, 5-6 évente került sor beruházási támogatásokra.

A takarmányhasznosítás a szarvasmarha-ágazat versenyhelyzete szempontjából lényeges mutató. A fajlagos takarmány-felhasználást a 1990-es évek első felétől jelentősen befolyásolta a **szálastakarmányok** minőségében bekövetkezett romlás; a lucernaszéna 68 százaléka, a réti-széna 78 százaléka volt gyenge minőségű. A nagy tejtermelésű tehének számára a jó minőségű széna nélkülözhetetlen. A kukorica-szilázssal kapcsolatos minőségi kifogások (alacsony energia-koncentráció, kedvezőtlen zsírsavösszetétel, nagy utóerjedési veszteség) a betakarításkori szárazanyag-tartalommal, a technikai feltételek hiányosságaival, valamint azzal az általános – a gazdaság egésze szempontjából racionális, de az állattenyésztésre nézve hátrányos – gyakorlattal függetek/függenek össze, miszerint a

³ 2003. január 1-től már Magyarországon is csak az extra minőségű tej kerülhet élelmiszeripari feldolgozásra.

legjobb termést ígérő táblákat szemes kukoricaként takarítják be, a gyengébbekből pedig silókukorica lesz. A **tömegetakarmányok** beltartalmi hiányosságai részben kiküszöbölhetők abraktakarmányok, takarmány-kiegészítők etetésével, ez azonban már érzékenyen befolyásolhatja a gazdasági hatékonyságot [Guba et al. 2001].

A hazai tejtermelésben a tömegetakarmányok magas **betakarítási és tárolási ráfordításai** miatt magasak a költségek. A **minőségromlás** az indokoltnál nagyobb abrakfelhasználást tesz szükségessé, ami nemcsak tovább növeli a költségeket, de sokszor anyagcserezavarokat és a termelés visszaesését okozza. A rendszerváltás óta eltelt időszakban az egy tehénre jutó **takarmány-felhasználás** – a hozam, a takarmány-összetétel, valamint a minőség függvényében (ingadozások mellett) – növekvő, míg egységnyi megtermelt tejre vetítve csökkenő tendenciát mutat (9. táblázat).

9. táblázat

A tejtermelés takarmány-felhasználása a hazai társas vállalkozásokban (1990-2001)

Me.: kg/ezer l

Megnevezés	1990	1995	2001
Abrak	360	410	410
ebből kukorica	161	160	164
Széna	240	270	280
Erjesztett takarmány	1 470	1 310	1 210
Zöldtakarmány	540	370	340

Forrás: AKII Statisztikai Osztály

Hazánkban a **vágómarha minőséget** tekintve a legnagyobb probléma a húshasznú állomány alacsony részaránya. Magyarországon az 1990-es években romlottak a szarvasmarhatartás tenyésztési mutatói is. Romlottak a szaporulati mutatók, nőtt az elhullási arány, de úgy tűnik, hogy ez a negatív tendencia 2000-ben megállt (10. táblázat).

10. táblázat

A hazai szarvasmarha-tenyésztés főbb naturális mutatói

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002
Vágómarha-termelés, egy tehénre (kg)	246	250	294	265	258
Szaporulati arány, %	81	79	78	79	85
Elhullási arány, %	5,0	5,5	5,2	5,1	5,0

Forrás: KSH

A termelési színvonal emelése, a hatékonyság növelése fontos feladat, amiben alapvető szerepe lehet a szaporodásbiológiai, tenyésztési, tartási, és takarmányozási feltételek javításának. A szarvasmarha ágazatban az AKII **takarmány-felhasználással** kapcsolatos adatai ingadozó tendenciát mutatnak. Az 1999 és 2002 közötti adatokat vizsgálva azonban megállapítható, hogy egyértelmű javulásra, a takarmányhasznosulás gyors ugrásszerű csökkenésére, és így a hatékonyság emelkedésére nem számíthatunk (11. táblázat)

11. táblázat

**A szarvasmarha-hizlalás takarmány-felhasználása a hazai árutermelő
kiszgazdaságokban, valamint a társas vállalkozásokban
(1999-2002)**

Me.: 100 kg/100 kg (élősúly)

Megnevezés	1999	2000	2001	2002
Társas vállalkozások				
Abrak	393	415	410	419
ebből kukorica	270	249	253	255
Árutermelő kiszgazdaságok				
Abrak	338	322	355	n.a.

Forrás: AKII Statisztikai Osztály

1.1.3. Költség- és árhatékonyság

Az *International Farm Comparison Network* (IFCN) Dairy elnevezésű program keretében évente kerül sor a világ különböző országaiban található „**régió-típusos**” tejtermelő gazdaságok versenyképességének elemzésére. A kutatás 2003-ben 27 ország 71 tejtermelő gazdaságára terjedt ki. Az elemzést végző nemzetközi kutatócsoport a vizsgálatba bevont országokat a gazdaságok 2002. évi, 100 kilogramm tehéntej előállítására jutó **termelési költségei** alapján négy csoportba osztotta:

- **<15 USD** Észtország, India és Pakisztán nagyobb gazdaságai, Nyugat-Ausztrália, Új-Zéland, Argentína, Dél-Ausztrália kisebb gazdaságai;
- **15-22 USD** Csehország, Brazília, Banglades, Észtország kisebb és Lengyelország nagyobb gazdaságai, néhány gazdaság Indiában és Pakisztánban, két szárazságtól sújtott nagyobb gazdaság Ausztráliában;
- **22-30 USD** Belgium, Spanyolország, Dánia, Magyarország, és Kína, Németország, Hollandia, Franciaország, Írország, Olaszország és az USA nagyobb gazdaságai, a kisebb gazdaságok Lengyelországban;
- **30 USD** szinte minden kisebb gazdaság Nyugat-Európában, Izraelben, az USA-ban és Kanadában.

Az alacsonyabb termelési költségek elsősorban az **éghajlati adottságokra** vezethetők vissza; Új-Zélandon és Argentínában az állatok legeltetése egész évben lehetséges. Ám míg Új-Zéland e lehetőséget már jórészt kimerítette, Argentína hosszútávon is bővítheti a legeltetésre alapozott tejtermelést. E gazdaságok jelentős költségelönnyel bírnak nyugat-európai társaikkal szemben, gyakorlatilag fele akkora ráfordítással termelnek. Ugyanakkor egyes **kelet- és közép-európai országok** esetében, mint például **Lengyelország és Magyarország**, a tejhozamok még elmaradnak a nyugat-európaiktól, miközben az abraktakarmány-felhasználás már a németországi szinttel egyenlő.

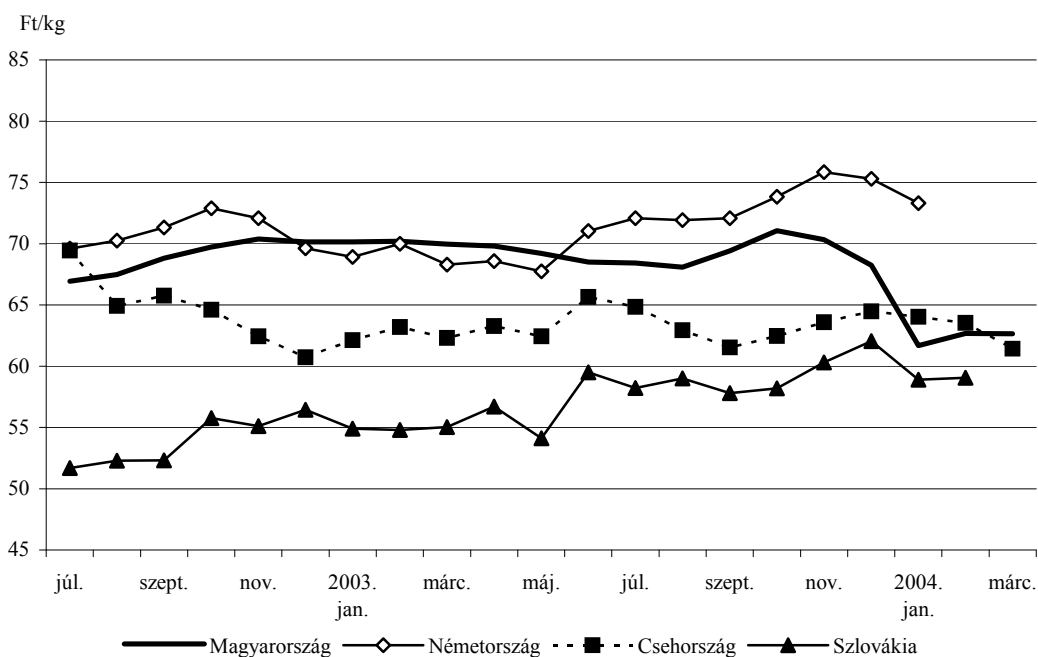
A 2002. évi tesztüzemi adatok alapján a hazai társas gazdaságokban a tejtermelés önköltsége elérte 68 Ft/kg (25,60 USD/100 kg) szintet. Ez azt jelenti, hogy az EU tagállamokkal szembeni, alacsony munkabérekkel és földárakból/bérelti

díjából fakadó **komparatív költségelőnyünk mára gyakorlatilag elolvadt**. A költségek lefaragása a menedzsment, a termelékenység beruházásokkal történő javításán, valamint logisztika (tárolási veszteségek csökkentése, megfelelő méretű adagok, stb.) fejlesztésén keresztül érhető el. Figyelembe kell venni azt is, hogy a csatlakozás hatására a bérleti díjak és a munkabérek további emelkedése várható.

A **tej felvásárlási ára** tekintetében elmondható, hogy a hazai árszint 2003. elejére elérte a – világpiaci árszintet messze meghaladó – közösségi szintet (70-72 Ft/liter) és lényegesen magasabb volt, mint a környező, többi kelet- és közép-európai országban (50-62 Ft/liter). Ugyanakkor 2003. közepe óta jelentősen szűkült a Magyarország és a környező országok nyerstej árai közötti korábbi „szakadék”. Szlovákiában például 2003 májusában még 22 százalékkal volt olcsóbb a tej a hazainál, 2004 februárjára viszont ez a különbség mindössze 6 százalékra olvadt (1. ábra).

1. ábra

A nyers tehéntej termelői árának nemzetközi összehasonlítása (2002 január - 2004 március)

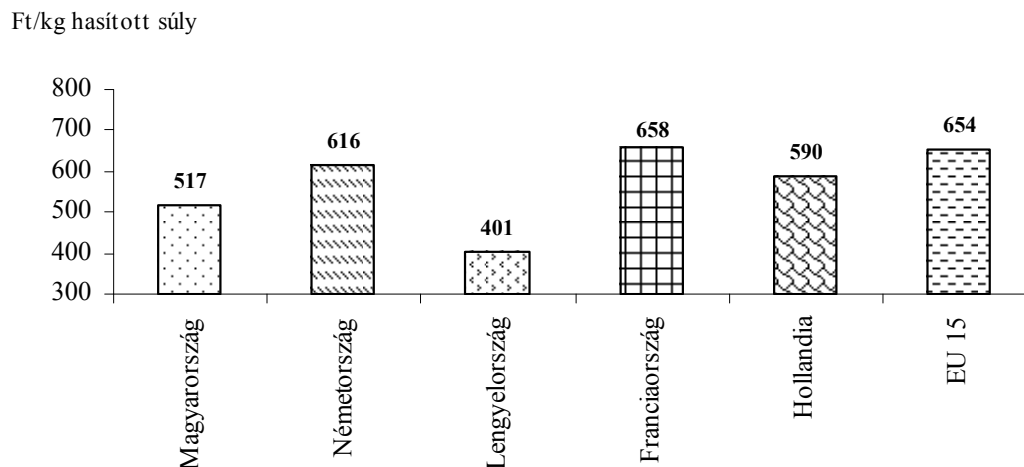

Forrás: AKII Piaci Információs Osztály

A **marhahús felvásárlási ára** tekintetében megállapítható, hogy a hazai árszint még mindig távol áll a közösségi szinttől. A német felvásárlási árak hozzávetőleg 25 százalékkal meghaladták a magyar árakat (2. ábra). A hazai felvásárlási árak azonban rendre meghaladják Lengyelország marhahús árait.

2. ábra

A fiatal bika „R3” termelői ára 2004. 19. hét

Forrás: AKII Piaci Információs Osztály

1.2. Juhágazat

1.2.1. Szerkezeti hatékonyság

A hazai juhállomány 1999-2001 között közel 22 százalékkal nőtt, 2002-ben valamelyest visszaesett. Az EU-15 juhállománya a '90-es évtized végétől, a BSE krízis lecsengésével párhuzamosan csökkent, a vizsgált időszakban mintegy 10 százalékkal fogyatkozott. A közösségi állomány alakulása tagországokként többnyire hasonló, de eltérő léptékű tendenciát mutatott. Míg a legnagyobb állománnyal rendelkező Egyesült Királyságban a visszaesés meghaladta a 16 százalékot (száj- és körömfájásjárvány), Németország esetében a csökkenés alig volt több 1 százaléknál. (12. táblázat). A jelenlegi felvásárlási árak mellett a húscélú juhtartás – a közvetlen támogatások ellenére is – az egyik legkevésbé jövedelmező mezőgazdasági ágazat a közösségben [de Rancourt, 2004].

12. táblázat

**A juhállomány alakulása az EU-25 egyes tagállamaiban
(1999-2002)***

Megnevezés	1999	2000	2001	2002
Magyarország	934	1 129	1 136	1 103
Ausztria	352	339	320	304
Egyesült Királyság	29 741	27 591	24 434	24 898
Franciaország	9 509	9 324	9 244	9 121
Görögország	8 732	9 269	9 060	8 932
Lengyelország	372	337	331	332
Németország	2 170	2 165	2 185	2 145
Olaszország	11 017	11 089	10 952	8 138
Portugália	3 584	3 578	3 459	3 455
Spanyolország	23 965	24 400	23 824	23 072
Szlovákia	340	348	316	316

Forrás: Eurostat, KSH

* december 1-ei adatok.

A hazai juhállomány alig 0,4 százaléka található a 10 egyednél kevesebbet tartó gazdaságokban, míg az állatok közel 40 százaléka az 500 egyed feletti állománnyal rendelkező gazdaságokhoz tartozik (13. táblázat). Mivel **a közösségi/nemzeti közvetlen támogatások feltétele a gazdaságoként legalább 10 egyed anyajuhállomány**, az üzemi struktúra vonatkozásában megállapítható, hogy a megfelelés legfontosabb feltételének a hazai állomány szinte maradéktalanul eleget tesz.

13. táblázat

**A hazai juhállomány üzemméret szerinti megoszlása
(2003)**

Megnevezés	< 9	10-100	101-500	≥ 501	Együtt
Üzemek száma (db)	1 030	4 096	2 061	395	7 582
Részesedés (%)	13,58	54,02	27,18	5,21	100,0
Anyajuhok és év feletti jerek száma (db)	3 697	167 049	463 893	380 539	1 015 178
Részesedés (%)	0,36	16,46	45,70	37,48	100,0

Forrás: Magyar Juhszövetség

1.2.2. Naturális hatékonyság

A juhászat esetében a naturális hatékonyság vizsgálata meglehetősen nehéz feladat, ugyanis a különböző fajták és tartási módok közötti különbségek jelentősek. Míg például az Egyesült Királyságban és Írországban a juhokat jellemzően a szarvasmarhákkal együtt tartják, és egész évben legeltetetik, addig Franciaországban és Spanyolországban a juhtartásra szakosodott gazdaságok terjedtek el, amelyekben az időjárási és környezeti adottságoktól függően legeltetnek, illetve takarmányoznak (14. táblázat)

14. táblázat

A juhtartás meghatározó különbségei az EU néhány fontosabb juhtenyésztő tagállamában

Megnevezés	Egyesült Királyság és Írország	Franciaország	Spanyolország
Termelési rendszer	Szarvasmarha és juh	Specializált	Specializált
Takarmányozás	Intenzív legeltetés	Legeltetés és takarmányozás	Extenzív legeltetés és takarmányozás
Fajta	Keresztezett	Tiszta	Tiszta
Vágósúly	19-20 kg	16-18, illetve 10-12 kg	8-12 kg
Hús színe	Vörös	Világos vörös	Rózsaszín

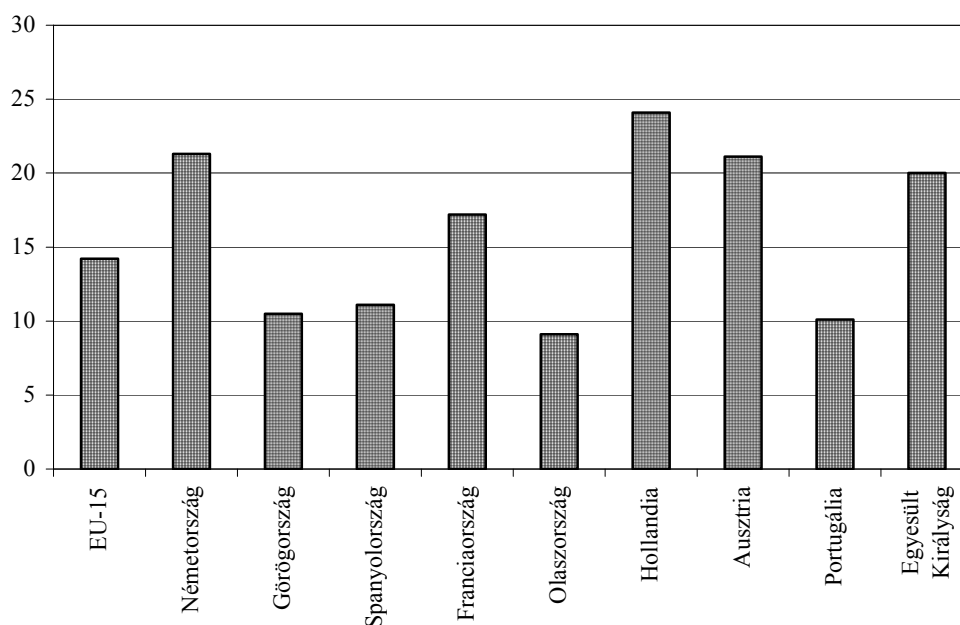
Forrás: de Rancourt [2004]

Emellett a fogyasztói preferenciák is alapvetően eltérőek az egyes tagállamokban. A déli országokban jellemzően a fiatalabb bárányokat részesítik előnyben, szemben a Brit-szigetekkel, ahol elsősorban a nagyobb, vörös húsú állatokat keresik (3. ábra). Az egy főre jutó éves juhhúsfogyasztás is nagy szóródást mutat: a skála a tíz dkg-os nagyságrendtől (Magyarország) közel 14 kg-ig (Görögország) terjed. Az EU-15 átlagos juhhúsfogyasztása 3,4 kg/fő volt 2002-ben.

3. ábra

A vágásra kerülő juhek átlagsúlya az EU néhány tagállamában (2002)

Me.: kg/egyed

Forrás: Eurostat (2003)

A hazai juhágazat legfőbb terméke a **tejesbárány**. A tejesbárányokat – belpiaci kereslet hiányában – gyakorlatilag mind a közösségi piacon értékesítjük. Az évente előállított 16-20 ezer tonna juhhús 90-95 százalékát (zömében élőállatként)

Olaszországba szállítjuk, ahol egy viszonylag szűk, de magas árszínvonalú piaci szegmenst célunk meg [Jávor és Lapis, 2004]. A termelés szerkezetét és az előállított termék jellegét tekintve Magyarország tehát inkább a déli tagállamokhoz hasonlít.

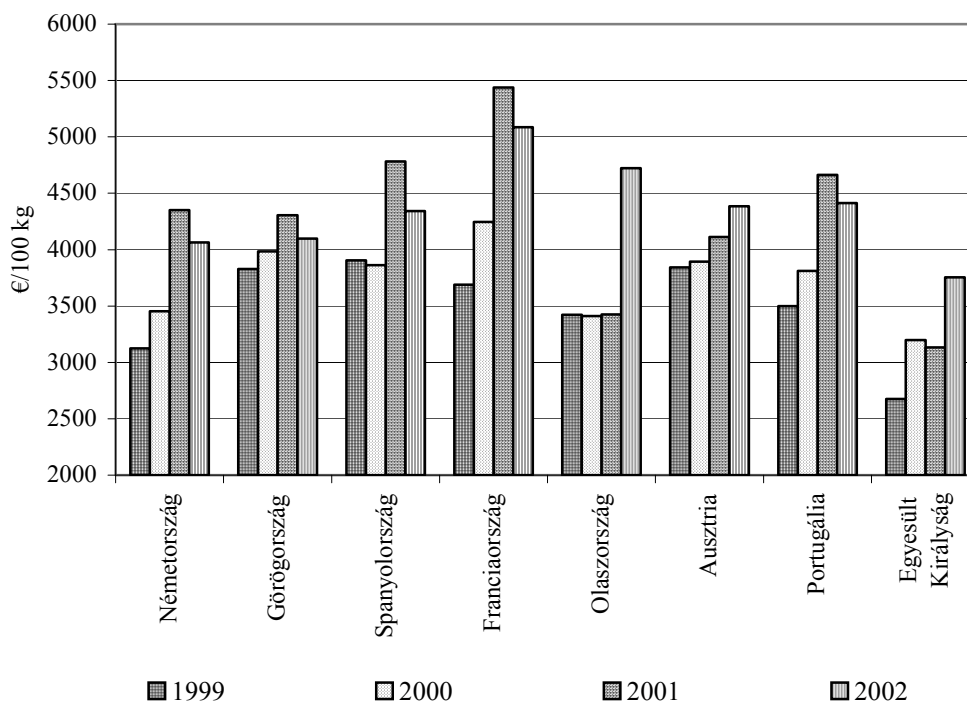
Az EU-15 juhhús-önellátottsági szintje **80 százalék** körüli. A közösség legnagyobb beszállítói **Ausztrália és az Óceániai térség**. A kelet-európai exportőrök között **2002-ig Magyarország állt az első helyen**. Bár pozíciónk 2003-ban, a kivitel 9 százalékos visszaesése ellenére is, meghatározó maradt, **Románia piaci részesedése már 3 százalékkal meghaladta a hazait**.

1.2.3. Költség- és árhatékonyság

A juhhús esetében költség- és árhatékonyságot nemzetközi szinten vizsgálni gyakorlatilag lehetetlen. A termelési módszerek, valamint az előállított termékek különbözősége olyan nagymértékű, hogy az összehasonlítás félrevezető lenne. Az EU árstatisztikái is csak nagyszámú megjegyzés mellett értelmezhetőek, az egyes tagállamokban a felvásárlási árak alakulásának tartalma tehát eltérő. A számunkra legfontosabb olaszországi piacon a felvásárlási árak 2002-ben számottevően emelkedtek (4. ábra), és 2003-ban is kedvezően alakultak. A piac kiszámíthatósága azonban egyértelműen romlott az elmúlt években.

4. ábra

A juhhús felvásárlási átlagárának éves alakulása az EU néhány tagállamában (1999-2002)

Forrás: Eurostat (2003)

1.3. Sertéságazat

1.3.1. Szerkezeti hatékonyság

A **sertéságazat** esetében súlyos gond a koncentráció alacsony foka, a szervezeten, elaprózódott üzemi struktúrára, valamint a technológiai hiányosságokra, a termelésből jelentős hányadot képviselő kistermelői sertésállomány minőségére visszavezethető gyenge hatékonyság.

Az egyéni gazdaságokban alacsony a sertésállomány koncentrációja: az állományának 84 százaléka tartozik az 50 sertésnél kevesebbet tartó gazdaságokhoz. A gazdasági szervezeteknél ugyanakkor a sertésállomány több mint 99 százaléka a 200 sertésnél többet tartó gazdaságokban található (15. táblázat). Fejes és Széles [2003] szerint a dekoncentrált, „szórvány állományokban” csak néhány sertést tartanak úgy, hogy tavasszal a piacon felvásárolt malacokat év végén, a házilag elvégzett vágásokkal saját fogyasztásra dolgozzák fel.

15. táblázat

A hazai egyéni gazdaságok és gazdasági szervezetek sertésállományának üzemméret szerinti megoszlása (2000-2003)

Méretkategória (db)	< 49	50-199	200-399	≥ 400	Együtt
Egyéni gazdaságok					
Részesedés az üzemek számából (2003)	99,29	0,63	0,05	0,02	100,0
Részesedés az üzemek számából (2000)	99,10	0,70	0,04	0,02	100,0
Részesedés a sertésállományból (2000)	84,05	10,50	2,30	3,10	100,0
Gazdasági szervezetek					
Részesedés az üzemek számából (2003)	14,10	14,98	9,10	61,82	100,0
Részesedés az üzemek számából (2000)	18,82	15,50	7,75	57,93	100,0
Részesedés a sertésállományból (2000)	0,11	0,20	0,73	98,96	100,0

Forrás: KSH ÁMÖ 2000, KSH Gazdaságszerkezeti Összeírás 2003

Hajduné és Lakner [1999] szerint a mezőgazdasági árak jelentős ingadozásában különösen nagy szerepe van a kereslet és kínálat megbomlott egyensúlyának. A nagyobb méretű üzemek – adottságaikból következően – lassabban és kisebb mértékben reagálnak a piaci viszonyok változására mint a kisüzemek. A kisebb méretű üzemek arányának emelkedésével együtt nőtt a mezőgazdasági termékek piacának kiegyensúlyozatlansága is.

Dániában a sertésállomány elhelyezkedése sajátos képet mutat a többi fejlett sertéstartással rendelkező EU tagállamhoz képest. Hollandia, Nagy-Britannia, Franciaország és Németország (nyugati tartományok) sertésállománya a déli régiókban helyezkednek el, addig a dán sertéstartás leginkább az ország nyugati részének számító Jütland-félszigeten található.

Dánia sertésállománya 2002-ben meghaladta a 13 millió, míg a vágósertés termelése a 23 millió darabot. Az állomány 1990-2001 között egyenletesen

növekedett, összesen mintegy 40 százalékkal, ami éves szinten 3 százalékos emelkedést jelentett. Dániában, az EU egyik legnagyobb sertéshús-termelő tagállamában jelentős koncentrációs folyamatok zajlottak le az utóbbi 20 évben, mivel a sertéstartó gazdaságok száma közel 80 százalékkal csökkent (16. táblázat).

16. táblázat

**A dán sertéstartás üzemi szerkezetének változása
(1982-2002)**

Me.: db

Megnevezés	1982	1992	2002
Sertéstartó gazdaságok száma	57 153	26 661	11 747
Ebből: hízósertést és kocát tartó gazdaságok száma	21 722	11 238	5 165
Hízosertést tartó gazdaságok száma	16 854	8 857	4 873
Kocát tartó gazdaságok száma	18 577	5 083	1 238

Forrás: Federation of Danish Pig Producers and Slaughterhouses

A dán sertésállomány közel 93 százaléka az 500 hízósertésnél több állatot tartó gazdaságokban koncentrálódik (17. táblázat). Az 500 hízósertésnél nagyobb állománnyal rendelkező gazdaságok összes sertéstartó gazdaságon belüli aránya 2002-ben meghaladta az 54 százalékot. Magyarországon a 400 hízósertésnél nagyobb állatlétszámmal rendelkező üzemek száma 2000-ben az egyéni gazdaságok esetében elenyésző volt, míg a társas gazdaságoknál megközelítette a 60 százalékos részesedést.

17. táblázat

**A dán hízósertés-állomány üzemméret szerinti megoszlása
(1970-2002)**

Állomány nagyság (db)	Részesedés az üzemek számából (%)			Részesedés a sertésállományból (%)		
	1970	1980	2002	1970	1980	2002
1-49	51,0	43,0	14,2	17,0	6,0	0,3
50-199	43,0	36,0	17,2	59,0	25,0	1,8
200-499	5,0	15,0	14,3	20,0	32,0	4,5
≥ 500	0	7,0	54,3	4,0	36,0	93,4
Összesen	100	100	100	100	100	100

Forrás: Federation of Danish Pig Producers and Slaughterhouses

Hollandia a hatodik legnagyobb sertéshústermelője az EU-15 tagállamának. A sertésállományok 63 százaléka Észak-Brabant és Gelderland tartományokban koncentrálódik. Az 1988. évi 13,8 millió darabos sertésállomány 2003-ra 11,1 millió darabra csökkent. A visszaesésnek elsősorban környezetvédelmi okai vannak, mivel a holland kormányzat 1999-ben termelés-csökkentési programot indított el, amelynek keretében támogatásban részesítette a termelésüket korlátozó gazdálkodókat. A sertéstartó gazdaságok számának csökkenése érzékenyen érintette Hollandia sertéshús-termelési potenciálját. Ennek következtében a kocaállomány 1999-2003 között 22,6 százalékkal csökkent.

Hollandiában a 400 hízósertésnél nagyobb állománnyal rendelkező gazdaságok aránya az összes sertéstartó gazdaságon belül megközelítette a 60 százalékot 2001-ben. A sertésállomány mintegy 99 százaléka ekkor a több mint 400 hízósertést tartó gazdaságokban koncentrált (18. táblázat). Ezzel szemben Magyarországon a 400 hízósertésnél nagyobb állománnyal rendelkező egyéni gazdaságok alig voltak kimutathatóak, míg a társas gazdaságok esetében ez az arány majdnem 60 százalékos volt. Hazánkban az egyéni gazdaságok sertésállományának mindössze 3,1 százaléka, míg a társas gazdaságok esetében közel 99 százaléka tartozott a 400 hízósertésnél nagyobb állománnyal rendelkező üzemekhez.

18. táblázat

**A holland hízósertés-állomány üzemméret szerinti megoszlása
(2001)**

Méretkategória (db)	Me.: %					
	< 49	50-199	200-399	400-999	≥ 1 000	Együtt
Részesedés az üzemek számából	2,5	18,5	19,4	28,0	31,6	100,0
Részesedés a sertésállományból	0,01	0,03	0,06	16,1	83,8	100,0

Forrás: Eurostat

Dániában és Hollandiában a sertéstartó kisgazdaságok részesedése az állományból elenyésző. Lényeges ugyanakkor megjegyezni, hogy Magyarországon gyakorlatilag hiányoznak az 50-400 darab sertés tartó gazdaságok.

Windhorst [1998] tanulmányában szoros összefüggést mutatott ki a termelési költségek alakulása és a sertéságazat termelési szerkezete között:

- az EU tagállamaiban, az állandósult sertéshús túltermelés miatt csökkent a vágósertésenkénti nyereség;
- a termelők, hogy jövedelmüket fenntartsák növelték sertésállományukat;
- egyes tagállamokba a szerkezeti átrendeződés igen gyorsan ment végbe, míg például Németországban a változások lassabb ütemben folytak le;
- a sertéságazat fejlődésében az árelőny mellett fontos szerepet játszott: a kapcsolt termelési rendszerek, a nyomon-követhetőségen alapuló minőségbiztosítási és dokumentációs rendszerek kiépítésében rejlő előnyök.

A termelési struktúrák a csatlakozó Közép-kelet-európai országok között is jelentős eltéréseket mutatnak. A lengyel sertésállomány 85 százaléka kistermelők tulajdonában van, míg az 1 000 férőhely feletti gazdaságok (privatizált állami gazdaságok, szövetkezetek, egyéni gazdaságok) az állomány mindössze 15 százalékaival rendelkeznek.

19. táblázat

**Magyarország és Lengyelország hizósertés-állományának
üzemméret szerinti megoszlása
(2000)**

Me.: %

Méretkategória (db)	< 49	50-199	200-399	400-499	500-999	≥ 1 000
Magyarország	41,0	5,2	1,5	52,30		
Lengyelország	53,5	23,0	5,0		3,3	15,2

Forrás: Európai Bizottság, valamint Nyárs és Papp [2002]

Lengyelországban a sertéstartó gazdaságok 75 százaléka 200 darab sertésnél kevesebb állatot tart, az átlagos állomány nagyság alig éri el a 20 darabot (19. táblázat).

1.3.2. Naturális hatékonyság

A hazai sertéslelétszám alakulását az 1995-2002 közötti időszakban nagyfokú ingadozás jellemezte (20. táblázat). A sertéslelétszám 2003. december 1-én 4,9 millió darabbal elérte az 1995. évi mélypontot. A sertés piac kínálati jellege 2003-ban is megmaradt. A sertésállomány fejlődésére kedvezőtlen hatást gyakorolt, hogy 2002 második felétől a vágósertés-takarmány árány folyamatosan romlott. 2003-ban a száraz időjárás és az aszálykárok miatt jelentősen emelkedő takarmányárak, valamint a csökkenő sertésárak tovább rontották a sertéstartás jövedelmezőségét.

20. táblázat

**A hazai sertésállomány gazdálkodási formák szerinti megoszlása
(1995-2003)***

Év	Egyéni gazdálkodók			Gazdasági szervezetek			Összesen		
	Üzemek száma (ezer db)	Sertés, (ezer db)	Sertés/üzem (db)	Üzemek száma (db)	Sertés (ezer db)	Sertés/üzem (db)	Üzemek száma (ezer db)	Sertés (ezer db)	Sertés/üzem (db)
1995	n/a	2 320,6	-	n/a	2 348,5	-	n/a	4 669,1	-
1996	540	3 021,3	5,6	652	2 501,2	3 836	540,9	5 522,5	10,2
1997	529	2 646,0	5,0	547	2 285,0	4 177	529,5	4 931,0	9,3
1998	539	3 039,0	5,6	531	2 440,0	4 595	539,5	5 479,0	10,2
1999	496	2 927,0	5,9	537	2 408,0	4 484	496,5	5 335,0	10,7
2000	456	2 351,0	5,2	736	2 483,0	3 374	456,7	4 834,0	10,6
2001	379	2 424,0	6,3	623	2 398,0	3 891	379,6	4 822,0	12,7
2002	348	2 447,0	7,0	637	2 635,0	4 137	349,4	5 082,0	14,5
2003	434	2 255,0	5,1	681	2 658,0	3 903	434,7	4 913,0	11,3

Forrás: KSH

* december 1-i adatok.

Az értékesítés bizonytalansága, a nem kielégítő jövedelmezőség, illetve a veszteséges termelés miatt igen sok egyéni gazdálkodó kényszerült a tenyésztés felhagyására. Míg 1996-ban még 540 ezer egyéni gazdálkodó foglalkozott sertéshizlalással, számuk 2003-ban 20 százalékkal volt kevesebb, azonban ez a

létszám 24 százalékkal haladta meg a 2002. évi számot. A gazdasági szervezeteknél az egy üzemre jutó állatállomány 2003-ban közel azonos volt a 2001. évvel. Az egyéni gazdálkodók fajlagos állomány-létszámában 1996-2002 között kismértékű növekedést lehetett megfigyelni. Az egy gazdaságra jutó sertéslétszám 2003-ban a gazdasági szervezeteknél több mint 3,9 ezer, az egyéni gazdálkodóknál 5,1, az országos átlag pedig 11,3 egyed volt (20. táblázat).

A csatlakozó kelet-közép-európai (KKE) országok mezőgazdaságában a sertéságazat meghatározó arányt képvisel. A csatlakozó KKE országok sertéshús-termelésének 87 százalékát Csehország, Magyarország és Lengyelország adja. Az Európai Bizottság (2002) szerint elsősorban Lengyelország és Magyarország sertéshús-termelésének bővülésére számít.

A lengyel sertéshús-termelés az 1989-2002 közötti időszakban 1,7 millió tonna körül ingadozott, amihez hozzájárult az 1992- és 1994. évi aszályos időjárás miatt kialakult 1996/1997-es magas takarmányárak. 1996-2002 között a kibocsátás évi 1,5-1,7 millió tonna körül alakult. Lengyelországban a sertések átlagos vágótömege 110-120 kilogramm, ami kedvezőtlenül hat a sertéshús minőségére.

21. táblázat

A kelet-közép-európai országok sertéshús-termelésének alakulása (1999-2003)

M.e.: ezer t (vágott súly)

Megnevezés	1999	2000	2001	2002	*2003
Magyarország	599,2	602	522	*552	586
Észtország	31	28	34	40	42
Lettország	35	32	32	36	42
Szlovénia	85	80	71	72	70
Litvánia	91	85	80	82	90
Szlovákia	175	164	153	154	163
Csehország	450	400	406	468	449
Lengyelország	1 730	1 620	1 550	1 640	1 740
KKE-8	3 196	3 011	2 848	3 044	3 182
Bulgária	258	230	121	179	145
Románia	463	457	406	429	435
KKE-10	3 917	3 698	3 375	3 652	3 762

Forrás: KSH, Eurostat, valamint Ofival

* Becslés.

Csehország sertéshús-termelése 2003-ban megközelítette a 450 ezer tonnát, így a csatlakozó országok között a harmadik helyet foglalja el Magyarország után (21. táblázat). Az AKII Piaci Információs Osztálya szerint [2003] Csehországban a malactermelés és a sertéshizlalás terén már régóta megfigyelhető a hatékonyság javulása. Az átlagos vágósúly 90 kg, 54 százalékos színhústartalommal. Az összes levágott sertés 42 százaléka az S, E minőségi kategóriába tartozik. A versenyképesség fenntartása érdekében a cseh tenyésztők célja, hogy a következő években a levágott sertések 70 százaléka tartozzon az S, E minőségi kategóriába.

Csehországban 40 nagyobb és 350 kisebb vágóhíd van. A vágóhidak a sertések 35 százalékát a sertéstermelő gazdaságoktól, 40 százalékát a termelői közösségektől, 15 százalékát egyéni termelőktől vásárolják fel, míg 10 százaléka importból származik.

A sertésenyésztés és -hizálás hatékonysága terén az EU legnagyobb sertéshús-termelő tagországaihoz képest lemaradásunk jelentős (22. táblázat). A dán sertéságazat mutatóival összevetve Magyarországon a választott malacok száma kocánként 46 százalékkal alacsonyabb, a napi súlygyarapodás 284 grammal kisebb, a hízók átlagos színhús-százaléka pedig 9,8 százalékponttal kevesebb.

22. táblázat

A vágósertés-termelés hatékonyságának nemzetközi összehasonlítása (2000)

Megnevezés	Magyar-ország	Kanada	Dánia	Hollandia	Német-ország	Francia-ország	Egyesült Királyság
Egy kocára jutó választott malacok száma (db/év)	15,8	19,17	23,20	22,90	21,22	21,26	21,54
Tömeggyarapodás (g/nap)	520	748	804	768	732	789	657
Takarmányhasznosítás (kg/kg)	4,03	2,69	2,7	2,62	2,94	2,81	2,62
Vágási súly (kg élő testtömeg)	103	113	101	112	116	113	88,9

Forrás: AKII Statisztikai Osztály, valamint Danish Bacon and Meat Council

A fajlagos takarmány-felhasználás országonkénti összehasonlítása komplex feladat, hiszen mind a tápok takarmány-összetétele, mind a vágáskori súly tekintetében jelentősek az eltérések. A takarmányhasznosítás a vizsgált országok közül Hollandiában a legjobb. Az Egyesült Királyságban az alacsony takarmány-felhasználás oka a meglehetősen alacsony vágási súly. Dániában viszonylag kedvező képet mutat a takarmány-felhasználás. Németország eltér az előbb bemutatott országoktól, ugyanis takarmányozási mutatói lényegesen kedvezőtlenebbek. Kanadában ugyanakkor alacsony a takarmánygabonák ára, ami fontos tényező a takarmányozási költségek alakulásában.

A vizsgált országok közül Németországban a legmagasabb a vágáskori súly (116 kg), legalacsonyabb pedig az Egyesült Királyságban (88,9 kg). Ezt követi Dánia 101 kg-mal. Az alacsony vágási súly behatárolja a hasított test felhasználhatóságát és a termelés gazdaságosságát is. A magas vágási súly csökkenti a hasított test kilogrammjára számított költségeket.

Míg az AKII Költség- és Árelemzési Osztályának adatai alapján a hazai sertéshizláló társas gazdaságok takarmányhasznosítása 2000-ben átlagosan 3,71 kg/kg, addig 2002-ben pedig már 4,03 kg/kg volt. Az egyes évek közötti értékek nagy szórást mutatnak, azonban kutatásaink során az AKII Tesztüzemi rendszere által gyűjtött adatok álltak rendelkezésre. A magyar sertésenyésztők 1 kg sertéshús előállításához 23-43 százalékkal több takarmányt használnak fel, mint a legfontosabb sertéshús-termelő EU tagországok. A gyenge takarmányhasznosítás a sertésállomány genetikai alapjai és a tartástechnológia mellett a takarmányok beltartalmi értékére is visszavezethető komplex probléma.

A hazai sertéságazat egyik kritikus pontja a kibocsátott termék minősége. A SEUROP rendszer⁴ szerint minősített hazai vágósertések közel 65 százaléka az E és U kategóriába sorolható, míg például Dániában a minősített vágósertések 95 százaléka, Hollandiában 74 százaléka tartozik az S és E kategóriába (23. táblázat). Fontos tartjuk megemlíteni, hogy az előbbieken bemutatott minősítés által kimutatott paraméterek egyoldalúan tájékoztatnak a sertéshús minőségéről, mivel ez csupán a színhústartalomról ad tájékoztatást.

23. táblázat

**A vágósertések SEUROP minőség szerinti százalékos megoszlása
Magyarországon (2003), valamint az EU-15 néhány tagállamában
(2000)**

Me.: %

Megnevezés	S	E	U	R	O	P
Magyarország	6,33	46,50	35,05	9,93	1,77	0,41
Dánia	53,30	42,20	4,30	0,20	0,00	0,00
Hollandia	10,37	63,26	24,44	1,87	0,06	0,00
Egyesült Királyság	27,80	59,40	11,40	1,10	0,16	0,14

Forrás: AKII Piaci Információs Osztály, valamint Product Boards for Livestock, Meat and Eggs

Az árutermelő kisgazdaságok takarmány-felhasználásának fajlagos mutatója egy-két esztendő adatától eltekintve alacsonyabb, mint a társas gazdaságoké (24. táblázat). Ez az eltérő takarmánybázis mellett a hizlalásba állított malacok eltérő korából és testtömegéből is adódhat.

24. táblázat

**A sertéshizlalás takarmány-felhasználása a hazai árutermelő
kisgazdaságokban, valamint a társas vállalkozásokban
(1990-2001)**

Me.: 100 kg/100 kg (élősúly)

Megnevezés	1990	1995	1999	2001
Társas vállalkozások				
Abrak	478	403	427	403
ebből kukorica	130	114	167	156
Árutermelő kisgazdaságok				
Abrak	422	347	403	391

Forrás: AKII Statisztikai Osztály

Az OMMI 2000. évi teljesítményvizsgálata szerint fajtától függően 2,69-2,85 kg/kg között alakult a fajlagos takarmány-felhasználás. (Az egyes fajták napi tömeggyarapodásában meglévő különbség nemcsak a takarmány-felhasználást, hanem a hizósertés „elkészültéhez” szükséges időt, így végső sorban a termelés hatékonyságát is befolyásolja.) Ezzel szemben a gyakorlatban az 1 kg tömeggyarapodáshoz szükséges takarmány-felhasználás több mint 1,5 kg-mal

⁴ Színhústartalom a zsigerelt sertéstest százalékában, minőségi osztályonként: S → 59 százalék felett; E → 55-59 százalék; U → 50-54 százalék; R → 45-49 százalék; O → 40-44 százalék; P → 40 százalék alatt.

magasabb, mint a hízekonysági teljesítményvizsgálatba bevont sertéseknél kimutatott mennyiség. Ugyancsak az OMMI 1998. évi telephelyi felmérése szerint a fajlagos takarmány-felhasználás átlagosan 4,50 kg/kg körül alakult, ám a szórás rendkívül nagy (3,1-6,9 kg/kg) mutatkozott. A takarmányozási technológia hiányosságain kívül lényeges megemlíteni, hogy a hatósági takarmányvizsgálatok alapján a vizsgált tápok több mint 10 százaléka csökkent értékű volt.

1.3.3. Költség- és ár hatékonyság

A vágósertést **Kanadában** állítják elő a legalacsonyabb költséggel. Ez szolgál magyarázattal az ország az 1990-es évek közepe óta megfigyelhető expanziójára a világ sertéshús piacán, amit nagyban elősegített, hogy a kormányzat 1995-1997 között megszüntette a gabonaszállítás támogatását. Ennek következtében ugyanis a gabonafélék kikötőkbe történő fuvarozása veszteségessé vált, a belföldi takarmánygabonák ára pedig visszaesett. A gabonatermesztőknek más értékesítési csatornát kellett választaniuk, így számos termelő sertéshizlalással kezdett el foglalkozni.

Az **Egyesült Államokban** évente megközelítőleg 100 millió darab vágósertést állítanak elő. A termelés döntő részét vágókapacitással is rendelkező vállalatok végzik. Itt hasonló termelési struktúrákkal találkozunk, mint például Dániában vagy Franciaország egyes régióiban, jóllehet, ellentétben Dániával, ahol szövetkezeti tulajdonforma a jellemző, a sertéshús-termelést részvénytársaságok szervezik, amelyek nyereségéből a vágósertés-termelők nem feltétlenül részesednek. Az Egyesült Államokban a vágósertést előállító gazdaságok gyakran kötnek felvásárlási szerződést a vágóhidakkal, míg **Dániában** a termelők szövetkezeti formában működő vágóhidak tagjai és ezeken keresztül értékesítik a hízósertéseket, **Németországban** havonta változnak az árak (5. ábra).

Franciaországban megközelítőleg 27 millió darab vágósertést állítanak elő évente, döntően Bretagne-ban. A Bretagne-i sertéstartóknak az EU irányelveinél is szigorúbb nemzeti környezetvédelmi előírásoknak kell eleget tenniük. A termelők az elmúlt években a hatékonyság növelése végett új sertésfajtákat állítottak termelésbe. A jövedelmezőség javult, a bevételek kompenzálták a hígrágya kezeléssel járó többletköltségeket.

A **holland** sertéságazatnak a '80-as évek közepe óta egyre nagyobb terhet jelentenek a nemzeti állatjóléti és környezetvédelmi előírások. A kormányzat időközben bevezette az úgynevezett „felszámolási megállapodások” intézményét, aminek célja a sertéstartó gazdaságok hígrágya-kibocsátásának mérséklése.

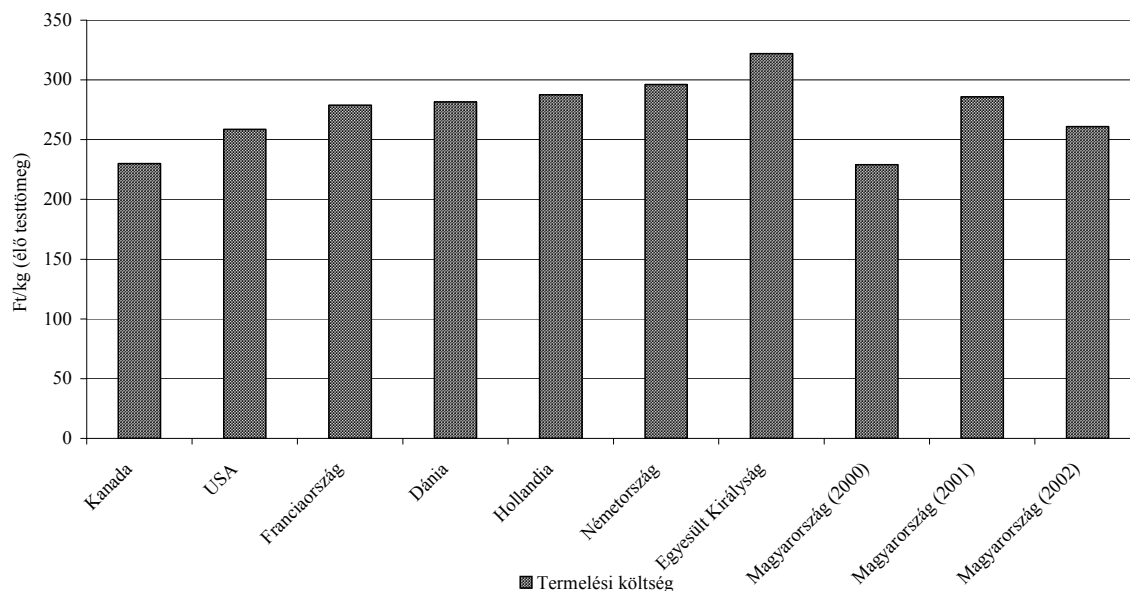
A **német** sertéshizlalást – a hatékonysági különbségek miatt – érzékenyen érintette az újraegyesítés. A keleti tartományokban fennmaradt a nagyüzemi struktúra, ezzel szemben a nyugati tartományokban a kisüzemek a jellemzőek.

A sertéshizlalásban a legfontosabb költségtenyező a takarmányozási költség, ami a vizsgált országoknál általában a termelési költség mintegy 50 százalékát teszi

ki. A takarmányozási költséget a fajlagos takarmány-felhasználás, a takarmányárak, a vágási súly és az előállított hizósertések száma befolyásolja.

5. ábra

A vágósertés termelési költségének nemzetközi összehasonlítása (2000)

Forrás: AKII Költség- és Jövedelemelemzési Osztály, valamint Danish Bacon and Meat Council
Megjegyzés: az átváltás 1 DKK=34,88 Ft árfolyamon történt.

A takarmányozási költség **Kanadában** a legalacsonyabb az olcsó takarmánygabonák miatt, ennek ellenére Kanadában gyenge a takarmány-hasznosulás. Ezt követi Hollandia és az Egyesült Államok. **Hollandiában** a sertéshústermelés hatékonyságához jelentős mértékben hozzájárul az alacsony fajlagos takarmányozási költség, valamint a magas hizókibocsátás és kedvező takarmány-hasznosulás. A takarmányozási költség alakulását a vágási súly is befolyásolja. Amennyiben a felhasznált takarmány nagyobb vágási súlyon oszlik meg, a fajlagos költség alacsonyabb. A dán sertéshizlalás alacsony fajlagos takarmányozási költsége a hatékony takarmány-felhasználásnak köszönhető. Az **Egyesült Királyságban** magasak a takarmányozási költségek, mivel alacsony a vágási súly, valamint a takarmány-összetevők között magas a növényi eredetű fehérjék aránya, ami növeli a hizótápok árát.

A vágósertés-termelés költségszerkezetéből adódóan Magyarországon az inputok közül leginkább a **takarmányárak változása hat az ágazat versenyhelyzetére**. A 2000-2002 közötti időszakban a **vágósertés termelés költség- és jövedelemviszonyait az input- és outputárak változásai következtében erőteljes ingadozás jellemezte** (például a 2001. évi takarmányozási költség 33 százalékkal haladta meg az előző évet). A takarmányozási költség 2000-ben, 2001-ben és 2002-ben 45, 48, illetve 44 százalékot tett ki az élősúly

önköltségéből. Itt fel kell hívnunk a figyelmet, hogy az AKII által feldolgozott sertéshízalás költség-szerkezetében csak a hizlalási fázis takarmányköltsége szerepel. Ugyanakkor a termelési költségekből 14 százalékkal részesedő állomány-utánpótlási költség szintén tartalmaz takarmányozási költségeket. Amennyiben ez a költség felosztásra kerülne a többi költség között, úgy a tényleges takarmányozási költség 60 százalékkal részesedne a teljes költségből, ami megegyezik a fejlett sertéshústermelő országok adataival.

A költségek és hatékonyság terén mutatkozó különbségeket a 25. táblázatban foglaltuk össze.

25. táblázat

**A költségek és a hatékonyság erősségei/gyengeségei Magyarországon,
Kanadában, valamint az EU-15 néhány tagállamában**

Ország	Gyengeségek	Erősségek
Magyarország	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ férőhelyek műszaki állapota elavult; ▪ alacsony napi tömeggyarapodás; ▪ magas elhullási arány; ▪ választott malacok száma alacsony; ▪ gyenge takarmány-hasznosítás; ▪ vágóállatok alacsony színhústartalma; ▪ marketing tevékenység hiánya; ▪ szervezetlenség. <p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ magas állománypótlási költségek; ▪ a munkabérek magas járulékai. 	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ korszerű fajták és hibridek a nagyüzemeknél <p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ alacsony tartástechnológiai költségek;
Kanada	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ élve-születések alacsony száma; ▪ alacsony takarmány-hasznosítás. 	<p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ alacsony takarmányárak; ▪ alacsony tartástechnológiai költségek; ▪ alacsony kamatköltségek; ▪ alacsony órabérek.
Dánia	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ magas elhullási arány a választási időszakban; <p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ magas tartástechnológiai költségek; ▪ magas munkabér. 	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ élve-születések magas aránya; ▪ magas kocánkénti hizókibocsátás; ▪ jó takarmány-hasznosítás; ▪ magas napi tömeggyarapodás a hizlalási fázisban;
Hollandia	<p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ magas tartástechnológiai költségek; ▪ magas munkabér. 	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ élve-születések magas aránya; ▪ magas kocánkénti hizókibocsátás; ▪ jó takarmány-hasznosítás; ▪ alacsony elhullási arány a választási és hizlalási periódusban.
Németország	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ élve-születések alacsony száma; ▪ magas elhullás arány; ▪ alacsony napi tömeggyarapodás a hizlalási fázisban; ▪ gyenge takarmány-hasznosítás; <p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ magas tartástechnológiai költségek; 	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ magas vágási súly; <p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ viszonylag alacsony takarmányárak.
Franciaország	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ élve-születések alacsony száma; ▪ magas elhullási arány; 	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ magas napi tömeggyarapodás a hizlalási fázisban; <p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ alacsony tartástechnológiai költségek; ▪ alacsony órabérek.
Egyesült Királyság	<p>Hatékonyság:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ alacsony vágási súly; ▪ alacsony napi tömeggyarapodás a hizlalási fázisban. <p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ magas takarmány költségek. 	<p>Költségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ alacsony munkabér.

Forrás: Nyárs és Papp [2002], valamint Rasmussen [2002]

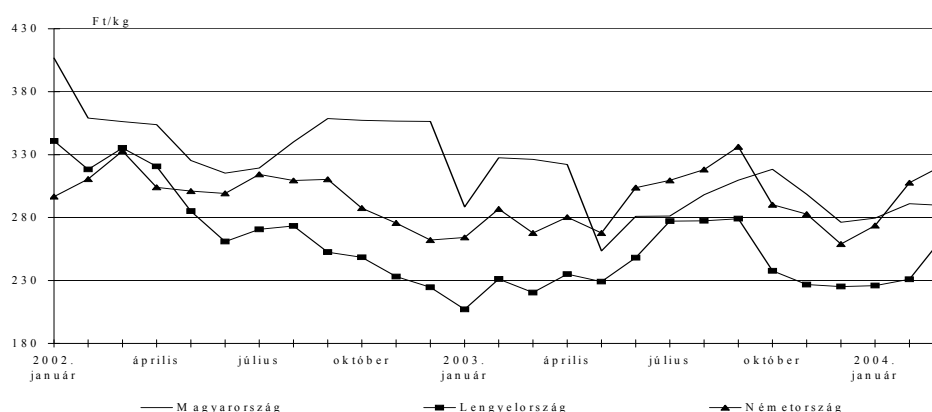
A hazai sertéshízalást elemezve több ellentmondás is felfedezhető. A természetes hatékonyság vizsgálatához kiragadott mutatókat használtunk fel, melyek alapján nem lehet általános következtetéseket levonni az ágazat egészére. Az önköltség vizsgálatok alapján elmondható, hogy az átlagos költségszinten termelők helyt állhatnak a versenyben (5. ábra). Az adatok alapján megállapítható, hogy még magasabb takarmány felhasználással is lehet minőségi terméket előállítani. Amennyiben ezt a költségszintet a piac elismeri, úgy elképzelhető, hogy a magyar sertéságazat képes megőrizni versenypozícióját.

Lakner és Vizvári [2000] szerint a magyar sertéshús szektor helyzetének és fejlődési lehetőségeinek megismerése csakis nemzetközi és magyarországi gazdasági-társadalmi fejlődés feltételeinek, kereteinek feltárásával valósulhat meg. Magyarország egyre csökkenő szerepet játszik a gabona és a húsipari termékek világkereskedelmében. Ennek oka részben a nemzetközi agrárkereskedelem gyors ütemű növekedése, a fejlett országok erőteljes kereskedelmi expanziója, a fejlődő világ egy részének sikeres agrárfejlesztési programjai, részben a magyar élelmiszer-gazdaság kibocsátásának csökkenése. A mikroökonómia megfogalmazása szerint sertéshús-termelésünk elsősorban árelfogadó (*price taker*) és nem áralakító (*price maker*) pozícióban van.

A csatlakozó KKE országok, valamint Németország sertéshús felvásárlási árainak összehasonlítását fenntartásokkal kell kezelni, mivel a tanulmány elkészítésekor még nem rendelkezünk egységes információval⁵. A magyar sertéshús felvásárlási átlagárait vizsgálva kiderül, hogy 2002 január-2004 március között 40 százalékkal estek vissza. A hazai felvásárlási árak 2003 április-2003 május között érték el mélypontot (6. ábra).

6. ábra

A sertéshús felvásárlási árak (hasított súly) alakulásának nemzetközi összehasonlítása (2002 január - 2004 március)

Forrás: AKII Piaci Információs Osztály, valamint AGRIMIS-ZMP

⁵ Csehország: minőségi osztály U kategória, élősúlyra való átszámítási tényező 1,23; Magyarország: minőségi osztály E kategória, élősúlyra való átszámítási tényező 1,213; Lengyelország: élősúly 90-125 kg, minőségi osztály: I. osztály, élősúlyra való átszámítási tényező 1,292; Németország: hasított súly 80-119,5 kg, minőségi osztály C, élősúlyra való, átszámítási tényező 1,258.

A németországi felvásárlási árak 2002 decemberében mélypontra süllyedtek. Fontos megjegyezni, hogy az E minőségű vágósertés hazai felvásárlási átlagára 2002-ben és 2003-ban többször is meghaladta az Németország és Lengyelország átlagát.

1.4. Baromfiágazat

1.4.1. Szerkezeti hatékonyság

A magyar baromfiágazat üzemi szerkezete lényegesen kedvezőbb képet mutat, mint a sertéságazaté. A hazai baromfihús-termelésben, az egyéni gazdaságok állományának 50 százaléka az 5-50 ezer nagyságú üzemekben található, szemben az egyesült királysági struktúrával, ahol az állomány 64,5 százaléka 100 ezer feletti férőhellyel rendelkező üzemekben koncentrálódik. Az egyéni gazdaságok brojler-hizlalásban még meghatározó szerepet játszanak a kisüzemek (1 000 alatti létszám), melyeknek aránya 2000-ben 89 százalék volt (26. táblázat).

26. táblázat

A hazai egyéni gazdaságok és gazdasági szervezetek brojler-állományának üzemméret szerinti megoszlása (2000)

Méretkategória (db)	Me.: %				
	< 999	1 000 - 9 999	10 000 - 49 999	≥ 50 000	Együtt
Egyéni gazdaságok					
Részesedés az üzemek számából (2000)	89,2	8,3	2,2	0,4	100,0
Részesedés a brojler-állományból (2000)	4,9	27,9	36,1	31,0	100,0
Gazdasági szervezetek					
Részesedés az üzemek számából (2000)	1,4	15,6	49,0	34,0	100,0
Részesedés a brojler-állományból (2000)	0,0	1,5	19,0	79,5	100,0

Forrás: KSH ÁMŐ 2000

A gazdasági szervezetek brojler-állományának közel 80 százaléka koncentrálódik az 50 ezer állatnál többet tartó gazdaságokban. A 10 ezer hízócsirke feletti üzemek részesedése 83 százalék volt 2000-ben, ami közelíti az Egyesült Királyság brojlercsirke-tartásának szerkezetét.

Az EU tagállamaiban a koncentráció jelei a baromfiágazatban is **megfigyelhetők**. Az Egyesült Királyságban a 100 ezer darab alatti brojler tartó üzemek aránya közel 88 százalék volt 2002-ben, ugyanakkor a brojler állománynak csak a 35 százaléka tartozott ezekbe az üzemekbe (27. táblázat).

27. táblázat

**Az Egyesült Királyság brojler-állományának üzemméret szerinti megoszlása
(2002)**

Megnevezés	< 999	1 000- 19 999	20 000- 99 999	≥ 100 000	Együtt
Üzemek száma (db)	1 706	289	638	345	2 978
Részesedés (%)	57,3	9,7	21,4	11,6	100,0
Brojler-állomány (ezer db)	62,5	2 851,7	33 038,0	69 184,4	105 136,5
Részesedés (%)	0,1	2,7	31,4	65,8	100,0

Forrás: DEFRA 2002 Census

A holland brojler-tartást még ennél is magasabb koncentrátság jellemzi. A brojler-előállító gazdaságok több mint 58 százaléka rendelkezett 50 ezer darab állatnál nagyobb állomány nagysággal. A brojler-állomány 84 százaléka tartozott ezekbe az üzemekbe (28. táblázat).

28. táblázat

**Hollandia brojler-állományának üzemméret szerinti megoszlása
(2002)**

Me.: %

Megnevezés	< 9 999	10 000- 24 999	25 000- 49 999	50 000- 74 999	≥ 75 000	Együtt
Részesedés az üzemek számából	3,4	10,1	23,1	24,2	34,2	100,0
Részesedés a brojler-állományból	0,3	3,0	12,4	25,9	58,3	100,0

Forrás: CBS

1.4.2. Naturális hatékonyság

A magyar baromfiállomány az 1995-2003 közötti időszakban „dinamikusan” növekedett. Ugyanakkor a tyúkféle állomány 25,8 milliós állomány nagysággal 1999-ben érte el a mélypontot. Ezt követően a tyúkfélék létszáma átlagosan évi 8 százalékos mértékkel növekedett. A libaállomány a vizsgált időszakban 142 százalékkal, a kacsállomány 109 százalékkal, míg a pulykaállomány 169 százalékkal emelkedett (29. táblázat).

29. táblázat

**A hazai baromfiállomány alakulása
(1995-2003)**

Me.: ezer darab

Év	Tyúkféle	Liba	Kacsa	Pulyka	Összesen
1995	31 596	1 111	1 287	1 665	35 659
1996	27 827	1 089	1 533	1 986	32 435
1997	30 983	1 136	1 533	1 993	35 665
1998	30 557	1 074	2 378	1 986	35 995
1999	25 890	1 226	2 269	1 859	**31 244
2000	30 716	1 470	1 480	3 350	**37 016
2001	34 343	2 175	2 837	3 924	**43 279
*2002	32 206	2 009	3 443	3 251	**40 909
*2003	37 502	2 801	2 709	4 256	**47 268

Forrás: KSH

* december 1-i állomány.

** Gyöngyös nélkül.

Az 1995-2003 közötti időszakban a liba-, kacsa- és pulykaállomány részesedése nőtt, a tyúkféle állomány aránya pedig csökkent a baromfiállományon belül. Zoltán [2003] szerint a baromfifajok termelési aránya megfelel a magyar baromfiipar adottságainak és piaci lehetőségeinek. A brojlercsirke előállítás csak korlátozottan versenyképes, ezért szerepe elsősorban a hazai ellátásra és a friss termékek regionális bevitelére korlátozódhat. A pulykahús-termelés, ami az elmúlt években a legdinamikusabban fejlődő ágazat volt.

A húscsirkét előállító gazdaságok egy része piacsűkítésre, és ezen belül az export- lehetőségek csökkenése miatt tevékenységük felhagyására kényszerült. A költségnövekedések közül a takarmánygabonák áremelkedése a sertéshizlaláson kívül a csirkehizlalást érintette kedvezőtlenül. A táp- és energiaár emelés 2003 végére drasztikus hatással volt az ágazatra. A néhány forintos nyereség rövid idő alatt 10-15 forintos kilogrammonkénti veszteséggé változott. A vágócsirke felvásárlási ára 2003 első félévében folyamatosan csökkent, majd júliustól elindult egy lassú növekedés. A felvásárlási ár éves szinten 2004-ben várhatóan emelkedik az előző évihez képest.

Az EU-15 jelentős brojlercsirke előállító országaiban (Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia) 2002-ben csökkent a kibocsátás. Ugyanakkor az EU termelése 2002-ben kismértékben emelkedett 2001-hez képest, ami a német és a spanyol kibocsátás dinamikájának tulajdonítható. Az Európai Unió 2003. évi csirkehús termelése 6,22 millió tonna volt, ami 3,5 százalékos csökkenést jelentett a 2002. évihez képest. A visszaesést a hollandiai baromfivész okozta, ahol 11 millió darab csirkét kellett megsemmisíteni.

Az EU tagállamok termelési szerkezetével összehasonlítva, a hazai baromfiágazatban viszonylag kisebb a súlya a csirkehús-termelésnek, viszont

jelentősebb a pulykaágazat szerepe és meghatározóan nagyobb a víziszárnyas-ágazat részaránya (30. táblázat).

30. táblázat

**Magyarország és az EU-15 néhány tagállamának baromfihús-termelése
(2002)**

Me.: ezer t (vágott súly)

Megnevezés	Összes baromfihús	ebből			
		Csirke	Pulyka	Kacsa	Egyéb
Magyarország	513,0	*278,3	*126,4	*66,7	*41,6
EU-15	9 272,6	6 439,9	1 833,0	390,0	609,7
Hollandia	689,0	620,0	48,0	15,0	6,0
Franciaország	2 146,6	1 051,3	697,5	251,6	164,2
Egyesült Királyság	1 549,0	1 208,0	239,0	44,0	58,0

Forrás: KSH, valamint Ofival

* Az AKII Ágazati Ökonómiai Osztályán készült számítás.

Az Európai Unió keleti bővítése során változnak a perspektívák a baromfiágazatban is. A nyolc KKE ország összesített baromfihús-termelése megközelíti a 2 millió tonnát, ami majdnem eléri Franciaország termelési szintjét (31. táblázat). Lengyelország baromfihús-termeléséből a brojlercsirke közel 65 százalékkal részesedik. A csirkehús termelése 2003-ban 9,6 százalékkal, a pulykahúsé közel 16 százalékkal növekedett az előző évihez képest. A lengyel baromfihús-export 2002-ben 58 ezer tonna volt. A ZMP szerint 2003-ban az exportált mennyiség már elérte a 99 ezer tonnát, a növekedés mértéke 70 százalékos volt. Az export növekedése részben a termelés emelkedéséből, valamint a termeléshez képest nagy hányadot képviselő libahúskivitel számottevő növekedéséből származott. A baromfiágazat szerkezete változatos képet mutat. Az országban közel 400 vágó- és feldolgozóüzem működik, amely közül EU-kódszámmal kevés rendelkezik. Ugyanakkor a külföldi tőke egyre nagyobb szerepet játszik a lengyel baromfiiparban. Jelenleg három külföldi tulajdonú baromfifeldolgozó cég játszik meghatározó szerepet a lengyel piacon. A francia LDC-n kívül (Drasset cég vezetése alatt áll), még az amerikai sertéshús-feldolgozó, a Smithfield Foods az, amelynek több mint 9 gyáregysége van az országban. Mindezekből következik, hogy a lengyel baromfiipar expanziója komoly veszélyt jelent a magyar csirke, pulyka és különösen a lúdágazat számára.

31. táblázat

**A kelet-közép-európai országok baromfihús-termelésének alakulása
(1999-2003)**

M.e.: ezer t (vágott súly)

Megnevezés	1999	2000	2001	2002	*2003
Magyarország	380	458	466,4	513	517
Észtország	5	5	9	12	14
Lettország	6	7	13	11	13
Szlovénia	73	75	81	83	85
Litvánia	13	14	16	17	19
Szlovákia	90	85	91	97	98
Csehország	191	221	235	238	227
Lengyelország	573	584	695	794	870
KKE-8	1 331	1 397	1 606	1 762	1 843
Bulgária	106	106	106	110	115
Románia	182	170	174	182	204
KKE-10	1 619	1 673	1 886	2 054	2 162

Forrás: KSH, Eurostat, valamint Ofival

* Beclés.

Jacques de Lange [2003] szerint Európában a baromfihús-termelés kelet felé fog eltolódni. Az új EU tagállamok közül Lengyelország előnyösebb helyzetben van, mint Csehország, vagy Magyarország. A legtöbb külföldi baromfiipari beruházás jelenleg Lengyelországban valósul meg.

Az újonnan csatlakozó KKE országok közül Csehországban 1999-2003 között a baromfihús-termelés 18 százalékkal növekedett. Csehország baromfiágazata nem tartozik az igazán versenyképes ágazatok közé. Néhány üzem azonban kimondottan jó szerkezeti felépítéssel rendelkezik. Csehország a 227 ezer tonnás termelés mellett mindössze 10-12 ezer tonna baromfihúst exportál évente. Szlovákia közel 100 ezer tonnás baromfihús-termelése mellett 15 ezer tonnát tud exportálni. Horn *et al.* [2002] megállapítják, hogy a régióban (Csehország, Magyarország, Szlovákia) a pecsenyecsirke-termelés döntően erre szakosodott üzemekben történik. A hizlalás ideje átlagosan 38-40 nap, a vágás előtti élőtömeg 2 kilogramm körüli, a takarmány-felhasználás 1,8-2,1 kg/kg. A pecsenyecsirke-termelés mindenhol a jól ismert húshibridekre alapozódik (Arbor Acres, Cobb, Hybro, Ross, Shaver Starbro). A régióban nem alakultak ki amerikai típusú, ún. „mega” integrációk. Koncentrációs folyamatok ugyankkor megfigyelhetők a régióban, egy részük a feldolgozók, más részük a takarmánygyártók által irányított.

A Magyarországon forgalmazott brojlerek világszínvonalat képviselnek. A tenyészalapanyag **genetikai potenciálját** a termelők **csak részben tudják kihasználni**. Ezzel kapcsolatban két tényezőt kell kiemelni: a nem megfelelő tartási körülményeket, valamint a hazai takarmány változó, de általában közepes vagy gyenge minőségét.

A takarmányozási mutatóink közelítik a nagy brojler előállító országok mutatóit, azonban: az 1,97 kg/kg takarmány-felhasználás 4-10 százalékkal

magasabb, mint az EU legfontosabb baromfihús-termelő tagországokban (32. táblázat).

32. táblázat

A hazai vágócsirke-termelés természetes hatékonyságának összehasonlítása az EU legnagyobb csirkehús-termelő tagállamaival (2002)

Megnevezés	Magyarország	Franciaország	Hollandia	Egyesült Királyság
Hizlalási idő (nap)	42,5	45	41	44
Vágósúly (kg)	2,07	2,45	2,26	2,47
Takarmány-felhasználás (kg/kg)	1,97	1,88	1,78	1,85

Forrás: Baromfi Terméktanács, valamint Nyárs és Papp [2002]

A takarmány-felhasználást és -hasznosulást számos tényező (alaptakarmányok minősége, takarmánykeverők és etetők állapota, humán erőforrás képzettsége stb.) befolyásolja. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a szürke és fekete gazdaság felvásárlásai jelentős mértékben rontanak a hazai hatékonysági mutatókon. A baromfiágazat versenyhelyzetének egyik fő meghatározója a takarmányozás. A csirkehizlalás önköltségének 58,3 százalékát a takarmány-, 17,1 százalékát az alapanyag tette ki 2002-ben.

Ebből következően a takarmány-hasznosulás kismértékű javulása vagy romlása is érzékelhetően módosítja a ráfordításokat, a költségeket, s végső soron a termelés eredményességét. A fajlagos takarmány-felhasználást és hasznosulást számos tényező befolyásolja, kezdve az alaptakarmányok minőségétől, a takarmánykeverők és etetők állapotán át a szakértelemig.

A Magyar Brojlerek Szövetsége adatai alapján 1997-ben még 2,21 kg volt az egy kg súlygyarapodáshoz felhasznált takarmány mennyisége, amely **2002-re több mint 12 százalékkal, 1,97 kg/kg-ra javult**. Az integrált, nagyobb volumenű előállító termelők nagyobb figyelmet fordítanak a takarmányok kiegyenlítetttségére.

1.4.3. Költség- és ár hatékonyság

A legjelentősebb vágócsirke előállító országok termelési költségei között jelentős eltérések tapasztalhatóak. A takarmányozási költségek (alacsony kukorica és szója beszerzési árak) terén Brazília és az USA komparatív előnnyel rendelkezik, valamint a munkabér költségei is jóval alacsonyabbak, mint az EU tagállamaiban. Mindemellett Brazíliában és az USA-ban kedvezőbb az állategészségügyi és a környezetvédelmi helyzet is (33. táblázat).

33. táblázat

A csirkehús elsődleges feldolgozásáig felmerülő költségeinek nemzetközi összehasonlítása (2001)

Me.: €/kg (vágott súly)				
Megnevezés	Magyarország	Franciaország	USA	Brazília
Alapanyag költség	0,74	0,93	0,79	0,58
Feldolgozási költség	0,37	0,32	0,33	0,16
Összesen	1,11	1,25	1,12	0,74

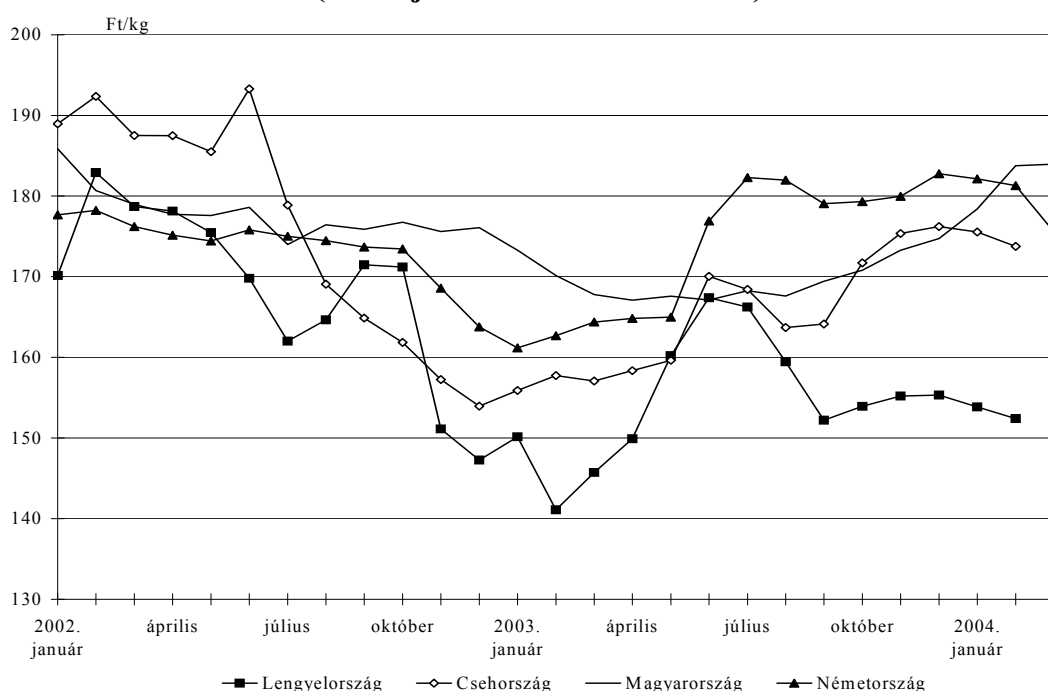
Forrás: AKII, valamint ITAVI

Franciaországban a termelési költség 12 százalékkal volt magasabb, mint az USA-ban, valamint 70 százalékkal haladta meg a brazíliai termelési költségeket. A 2002. évi tesztüzemi adatok alapján a vágócsirke termelési költsége 188 forint/kg élő testtömeg (1,03 euró/kg vágott súly) volt.

A vágócsirke felvásárlási ára tekintetében megállapítható, hogy a hazai árszint az utóbbi években megközelítette, egyes években meg is haladta a közösségi szintet. Az 1995-2002 közötti időszakban a vágócsirke hazai felvásárlási átlagára az EU felvásárlási átlagárának 81-88 százaléka körül alakult. A német felvásárlási árak ugyanakkor 1-2 százalékkal alacsonyabbak voltak 2002 január-2003 május között a hazainál (7. ábra). Az utóbbi két évben a hazai felvásárlási árak rendre meghaladták Csehország és Lengyelország árait.

7. ábra

A vágócsirke termelői felvásárlási árának nemzetközi összehasonlítása (2002. január – 2004. március)

Forrás: AKII Piaci Információs Osztály

A lengyelországi felvásárlási árak 8-9 százalékkal, míg a csehországi árak 3-4 százalékkal voltak alacsonyabbak, mint a magyar termelői árak. Az újonnan csatlakozó KKE országok közül a cseh felvásárlási árak 3-4 százalékkal, míg a lengyel árak 7-8 százalékkal voltak alacsonyabbak 2002-2003-ban, a Németországban kialakult felvásárlási áraknál (7. ábra). A vizsgált tagállamok közül a hazai árak alakultak a legstabilabban.

2. A főbb állattenyésztési ágazatok szabályozása

2.1. A vágómarha-ágazat standard közösségi szabályozása

Az Európai Unióban a marha- és borjúhús a **közvetlenül szabályozott termékek** közé tartozik⁶. A közös piaci szervezet által alkalmazott szabályozó eszközök három kategóriába sorolhatók:

- belpiaci intézkedések (intervenciós felvásárlás és magántárolási támogatás);
- közvetlen jövedelemkiegészítő támogatások (prémiumok);
- külkereskedelem szabályozása (harmadik országokba irányuló export támogatása, importvámok alkalmazása).

A marhahús közösségen belüli piaci helyzetének nyomon követéséhez az Európai Unió egységes és kötelezően működtetett **árjelentési és minősítési rendszert** alkalmaz. Ennek keretében a tagállamok vágóhídjai és kijelölt piaci folyamatosan tájékoztatják az intervenciós ügynökségeket a vágómarha aktuális piaci áráról. A beérkezett árinformációk alapján az Európai Bizottság alakítja ki a hízott marha közösségen belül érvényes hivatalos heti piaci árát (úgynevezett referenciaár).

Az EU minden egyes tagországában alkalmazni kell a közösség **SEUROP rendszerű vágott test minősítését**, amely a vágómarhák vágás utáni osztályozásával ad információt a féltettek izmoltságáról, illetve faggyúfedettségéről⁷. Az árfigyelés és árjelentés tekintetében az **R3 minőségi osztályú vágott testekre** megállapított ár a mérvadó, mivel a piaci beavatkozások (intervenciós felvásárlás és magántárolási támogatás) többnyire ezen kategória árának a mérlegelésével történnek⁸.

A marhahús piaci árának elvárt szint alá történő csökkenését az Európai Unió a piacon megjelenő túlkínálat eltávolításával, **intervenciós felvásárlással** próbálja megakadályozni⁹. Intervencióra akkor kerülhet sor, ha valamely tagállamban vagy annak egy régiójában a SEUROP minősítés alapján nyilvántartásba vett R3 minőségi osztályra meghatározott piaci átlagár két egymást követő héten keresztül a **biztonsági háló (safety net)** szerepét betöltő **intervenciós ár** szintje alatt marad, amely 2002. július 1-jétől **1 560 euró/vágott testtömeg tonna**. A tagállamok a Bizottsággal együtt határozzák meg azokat a minőségi osztályokat, amelyek intervencióra jelölhetők¹⁰.

⁶ A piaci rendtartás jogi alapjait az 1254/1999 EK Tanácsi rendelet fekteti le.

⁷ Az SEUROP betűk jelzik a vágott test izmoltságát (pl. S = kiválóan izmolt; P = nagyon gyengén izmolt). A betűk mellé rendelt számok adják a faggyúfedettség fokát (pl. 1 = egyáltalán nem faggyús; 5 = nagy mértékben faggyúval fedett).

⁸ A különböző minőségi osztályú marhahúsok piaci átlagárát az „R3” minőségi osztályra megállapított ár meghatározott koefficienssel történő korrekciójával határozzák meg.

⁹ Az Európai Bizottság [2003] prognózisa szerint a marhahús iránti kereslet 2002-től tapasztalható élénkülésének hatására az EU-15 2004-ben várhatóan képes leépíteni összes intervenciós készletét.

¹⁰ Általában a 2 évnél fiatalabb kasztrálatlan, hímvivarú állatok, illetve a tinók (korhatár nélkül) jelölhetők.

Szintén a piaci felesleg időszakos kivonását szolgáló piaci beavatkozás a **magántárolási támogatás**, amelynek intervencióval szembeni előnye, hogy bizonyos keretek között a tulajdonos dönthet a tárolás időtartamát és az értékesítés időpontját illetően¹¹. A támogatás 2002. július 1-jétől akkor igényelhető, ha az R3 minőségi osztályra megállapított piaci átlagár valamely tagállamban vagy annak egy régiójában az **alapár (2 224 euró/vágott testtömeg tonna)** 103 százaléka alá süllyed, illetve várhatóan huzamosabb ideig az alatt marad.

A hústermelés céljára szarvasmarhát tartó termelők elfogadható szintű jövedelmét az EU **közvetlen termelői támogatásokon** keresztül garantálja¹². A támogatások igénybevételéhez az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer által előírt nyilatkozatok kitöltése szükséges, ami földterületre és élőállatra vonatkozó kötelező adatszolgáltatást jelent. Az adott tagországban kiosztható húshasznú tehén, vágási és speciális vágómarha prémiumok száma **nemzeti felső határokon** (nemzeti kvóta) keresztül korlátozott. A marhahústermelőknek folyósított közvetlen kifizetések rendszere két alapprémiumot (speciális vágómarha- és húshasznútehén-prémium) és három – az alapprémiumokhoz kötött vagy köthető – egyéb prémiumot, valamint az alapprémiumokat kiegészítő támogatásokat foglal magában:

Speciális vágómarha-prémium: hústermelés céljára hasznosított hímvivarú (kasztrált és kasztrálatlan) szarvasmarha után fizethető, fajtakorlátozás nélkül.

- Tinók esetében a termelő az állat élete során kétszer részesülhet e támogatásban, először a 9, másodsor a 21 hónapos kor elérése után. Mértéke: kétszer 150 euró/egyed.
- Bikák esetében a termelő az állat élete során egyszer, 9 hónapos kort követően részesülhet támogatásban. Mértéke: 210 euró/egyed.
- A jogosultság feltételei:
 - Az igénylés napjától számított 60 napig kötelező birtokon tartás;
 - Támogatási korlátozás: az állatsűrűségi mutató 2003. január 1-jétől legfeljebb 1,8 Nagyállat Egység/hektár¹³ takarmánytermő terület;
 - Gazdaságonkénti 90-es állatlétszám-határ¹⁴, amely mértékétől a tagországok saját hatáskörben eltérhetnek.

¹¹ A magántárolási támogatásban részesülő marhahús két hónapos tárolási idő után – részben vagy teljesen, de minimum 5 tonna mennyiségben – kitarolható, amennyiben a kitarolást követő 60 napon belül exportra, vagy az előre meghatározott feldolgozó üzembe kerül. A támogatott tárolási idő általában 5 vagy 6 hónap.

¹² A közvetlen kifizetéseket a termelők – a szezonalitást csökkentő prémium kivételével – az adott év október 16. és az azt követő év június 30. között kapják meg. A szezonalitást csökkentő prémium kifizetésére közvetlenül az ellenőrzést követően, de legkésőbb október 15-ig kerülhet sor.

¹³ A bikák, tehének és egyéb 2 évnél idősebb szarvasmarhák 1,0 NE-nek, szarvasmarhák 6 hónapos és 2 éves kor között 0,6 Nagyállat Egységnek, anyajuhok pedig 0,15 Nagyállat Egységnek felelnek meg. Azok a termelők, akik gazdaságukban kevesebb mint 15 Nagyállat Egységgel rendelkeznek, mentesülnek a támogatási jogosultsághoz kapcsolódó állatsűrűségi korlátozás alól.

¹⁴ Adott termelő a gazdaságában tartott, támogatásra jogosult állományából, adott évben, egy nemben és korcsoportban maximum kilencven állat után részesülhet prémiumban.

Húshasznú tehén prémium: húsmarha típusú, vagy húsmarhával (beleértve a kettőshasznosítású fajtákat is) történt keresztezésből született és hústermelésre szánt borjak nevelésére tartott tehén, illetve üsző után fizethető.

- Mértéke: 200 euró/tehen/év;
- Jogosultság feltételei:
 - Az igénylés napjától számított 6 hónapig kötelező birtokon tartás;
 - Támogatási korlátozás: az állatsűrűségi kritérium 2003. január 1-jétől legfeljebb 1,8 Nagyállat Egység/hektár takarmánytermő terület;
 - Húshasznú tehén prémiumban részesülő gazdaság tejet és tejterméket nem értékesíthet vagy egyéni éves referencia-mennyisége nem haladhatja meg a 120 000 kilogrammot (a tagállamok e számtól saját hatáskörben eltérhetnek).

Húshasznú tehén prémiumot nemzeti kiegészítő támogatás: a tagországok – általuk meghatározott kritériumok alapján – nemzeti költségvetésből kiegészíthetik a húshasznú tehén prémium összegét.

- Mértéke: maximum 50 euró/egyed/év.

Vágási prémium: minden az EU területén működő vágóhídra leadott vagy az EU területén kívülre exportált élő szarvasmarha után fizethető.

- 8 hónaposnál idősebb bikák, tinók, tehenek és üszők után: 80 euró/egyed;
- Minimum egy hónapos, de 8 hónapnál fiatalabb borjúra, 185 kg vágott testtömeg alatt: 50 euró/egyed;
- Jogosultság feltétele:
 - Az igénylést megelőző 60 napig kötelező birtokon tartás.

Szezonaritást csökkentő prémium: a speciális vágómarha prémiumhoz kapcsolt támogatási forma. Célja, hogy a legelőről egyszerre lekerülő állatok vágása időben kiegyenlítettebb legyen. Elsősorban azon tagállamokban van jelentősége, ahol extenzív tartással folyik a marhahústermelés.

- Mértéke:
 - 72,45 euró/egyed az év első 15 hetében;
 - 54,34 euró/egyed az év 16. és 17. hetében;
 - 36,23 euró/egyed az év 18-21. hetében;
 - 18,11 euró/egyed az év 22. és 23. hetében levágott hímvivarú szarvasmarha után;
- Jogosultság feltételei:
 - Valamely tagállamban az adott évben levágott ökrök száma meghaladja a hímvivarú szarvasmarhák teljes évi vágásainak 60 százalékát, és
 - az adott év szeptember 1. és november 30. között levágott ökrök száma meghaladja a teljes évi ökörvágások 35 százalékát.

Külterjes termelést ösztönző (extenzifikációs) prémium: célja az extenzív állattartás ösztönzése. A két alappremium egyikéhez (speciális vágómarha vagy húshasznú tehén) kötött támogatási forma. Mértéke a tagországok döntése szerint:

- 100 euró alapprémiumonként, amennyiben az adott gazdaságban az állatsűrűségi mutató $\leq 1,4$ Nagyállat Egység/hektár takarmánytermő terület, vagy
- 40 euró alapprémiumonként, ha az adott gazdaságban az állatsűrűségi mutató 1,4-1,8 Nagyállat Egység/hektár takarmánytermő terület, és 80 euró alapprémiumonként, amennyiben az adott gazdaságban az állatsűrűségi mutató $< 1,4$ Nagyállat Egység/hektár takarmánytermő terület.

Szarvasmarha kiegészítő támogatás: közösségi forrásból biztosított összeg, nemzeti kerete előre rendeletileg meghatározott. Felhasználása nemzeti hatáskörben szabályozható, igazodva az országoként eltérő termelési sajátosságokhoz. Kifizetése történhet állatlétszám, illetve termőterület alapján. A támogatásra jogosult állatok köre: hímivarú szarvasmarha, húshasznú tehén, tejhasznú tehén, üsző.

Az EU vágómarha-ágazatában továbbra is gondot okoz a közvetlen kifizetések rendkívül bonyolult rendszere. Ráadásul a támogatások jelentős része az intenzív termelést ösztönzi. A Tanács Közös Agrárpolitika reformjáról hozott luxemburgi döntése alapján az EU **2005-től** bevezeti az **egységes gazdaságtámogatási rendszert**, amelynek keretében a hat különböző prémium egyetlen támogatási formában kerül kifizetésre. Az összevont rendszert a tagállamok részlegesen is alkalmazhatják. Ebben az esetben a közvetlen támogatások egy része a jelenleg érvényes szabályok szerint folyósítható. A vágómarha ágazatban a következő lehetőségek közül lehet választani:

- a vágási támogatás (borjú) **akár 100%-a** (50 euró/egyed) és emellett
- húshasznútehén-prémium **akár 100%-a** (200 euró/egyed) és vágási prémium (felnőtt állat) **legfeljebb 40%-a** (32 euró/egyed), vagy
- a vágási támogatás (felnőtt állat) **akár 100%-a** (80 euró/egyed), vagy
- a speciális vágómarha-prémium **legfeljebb 75%-a** (bika: 157,5 euró/egyed; tinó: 112,5 euró/egyed).

Magyarország még nem tudni melyik opció választása mellett dönt.

A vágómarha-ágazat szabályozási reformjának elsődleges célja az intenzív termelés irányába ható ösztönzés csökkentése. Az összevont gazdaságtámogatás folyósítását az EU **szigorú termelési feltételek teljesítéséhez** fogja kötni (*cross-compliance*), beleértve a gyepterületek használatát is. Számítani kell továbbá arra, hogy az élőállat export támogatásánál az EU a jövőben az **állatjóléti előírások fokozottabb betartását** követeli meg.

2.2. A vágómarha-ágazat szabályozása Magyarországon

Magyarország csatlakozása után a közösség marhahúspiacán alkalmazott **belső piaci intézkedések** (intervenciós felvásárlás, illetve magántárolási támogatás) 2004-től teljes mértékben rendelkezésre állnak a hazai piacon is (34. táblázat). A **közvetlen kifizetések** tekintetében azonban a hazai termelők csatlakozásunk első évében közösségi forrásból az uniós gazdálkodóknak járó támogatási összeg

mindössze 25 százalékra lesznek jogosultak, ami nemzeti költségvetésből további 30 százalékponttal kiegészíthető.

34. táblázat

**Az intézményi árak alakulása a hazai vágómarha-ágazatban
Magyarország 2004. évi csatlakozásakor**

Megnevezés	Mértékegység	2004
I n t é z m é n y i á r a k		
Alapár (magántárolás)	€/tonna	2 224
	Ft/tonna	560 448
Biztonsági háló (intervenció)	€/tonna	1 560
	Ft/tonna	393 120

Forrás: Európai Bizottság
1 € = 252 Ft

A hazai vágómarha-ágazat 2004-ben – a szezonalitást csökkentő prémiummal nem számolva¹⁵ – megközelítőleg 9,50 milliárd forint összegű közvetlen támogatásban részesülhetne a standard támogatási rendszer alkalmazása esetén. Ennek kevesebb, mint fele (hozzávetőleg 4,32 milliárd forint) az Európai Unió költségvetéséből, további 5,18 milliárd forint hazai forrásból lenne nyújtható. Meg kell jegyezni azonban, hogy az Európai Unió az új tagállamok esetében is megkívánja a szigorú és részletesen szabályozott regisztráció és ellenőrzés alkalmazását, így a támogatási keret minél teljesebb kihasználása is csak e feltételek teljesítése esetén lehetséges.

Hízott hímivarú szarvasmarhák nemzeti kiegészítő támogatása

Magyarország, élve az Európai Bizottság által felkínált lehetőséggel, a standard támogatások helyett az egyszerűsített kifizetésre (70,22 euró/ha) alapozott nemzeti kiegészítő támogatások bevezetése mellett döntött¹⁶. Az állattenyésztési ágazatok nemzeti kiegészítő támogatásainak kialakításánál a Koppenhágai Megállapodásban rögzített kvótákból, illetve támogatási felső létszámhatárokból, valamint a közvetlen támogatások engedélyezett mértékből kellett kiindulni. A jelenlegi termelési struktúra és bizonyos stratégiai megfontolások alapján az agrárpolitika összesen 6 támogatási jogcím létrehozása mellett döntött:

- Hízott hímivarú szarvasmarhák támogatása;
- Húshasznú tehének támogatása;
- Extenzifikációs kiegészítő támogatás;
- Tehéntej-támogatás;
- Anyajuh-támogatás;
- Anyajuhtartás kiegészítő támogatása a kedvezőtlen adottságú területeken.

¹⁵ A szezonalitást csökkentő prémium kihasználásának hazánk esetében előreláthatóan nem lesz jelentősége, mivel Magyarországon nem jellemző az ökörtartás, valamint a vágások számának időszakos emelkedése.

¹⁶ A Koppenhágai Megállapodás rögzíti, hogy az egyes ágazatok nemzeti források felhasználásával megemelt közvetlen támogatása 2004-ben nem lehet magasabb az érvényes *acquis* szerinti szint 55 százalékánál (25 százalék + 30 százalékpont), illetve a tejtermelés esetében a KAP-reform adaptációs tárgyalásain született megállapodás értelmében az *acquis* szerinti szint 85 százalékánál (25 százalék + 60 százalék).

Az egyedek, illetve a tejkvóta után igényelhető maximális támogatási összeg meghatározásának alapelve – az anyajuhtartás kiegészítő támogatásának kivételével – minden esetben azonos: az egyes jogcímekre elkülöníthető nemzeti forrásból levonandó az ágazathoz az Európai Bizottság módszertana szerint rendelt tömegtakarmány-termő területre kalkulált egyszerűsített támogatás, majd a maradványt az adott jogcím alapján támogatásban részesíthető állatlétszámmal, illetve kvótával kell elosztani. A tényleges kifizetés az e módszerrel kalkulált összegeknél természetesen alacsonyabb, akár zérus is lehet (tehát meghirdetésük nem kötelező), ám a szerkezetváltás szüksége miatt indokolt a nemzeti kiegészítő támogatások maximalizálása [Popp, Potori és Udovecz, 2004].

A támogatást az Unión belül vágásra vagy más tagállamba, illetve harmadik országba értékesített hímivarú szarvasmarhák után lehet igényelni. E jogcím pénzügyi forrása, a Koppenhágai Megállapodásban rögzített 94 620 egyed (speciális vágómarhák kvóta) támogatási felső létszámhatárig, az alábbi közvetlen támogatási jogcímek összevonásával teremthető meg:

- speciális vágómarha-támogatás (94 620 egyedre);
- vágási támogatás (141 559 felnőtt egyedre szóló kvótából 94 620 egyedre).

A hizott hímivarú szarvasmarhákra igényelhető, az Európai Bizottság által jóváhagyott nemzeti kiegészítő támogatás 2004. évi maximuma **egyedenként 136,09 euró** lehetne. A támogatást az FVM a **húsmarhatartáshoz nyújtott nemzeti kiegészítő támogatásként** 2004-re meghirdette (ld. 87/2004 FVM rendelet), mint az állattenyésztők által a csatlakozás időpontja után igényelhető egyetlen ágazat-specifikus közvetlen szubvenciót. A támogatás összege **34 700 Ft/egyed**.

A támogatás feltételei:

- az MVH a termelőt az érvényben lévő szabályozásnak megfelelően regisztrálja;
- a támogatott állat 9 hónapnál idősebb korban levágott vagy harmadik országba exportált hímivarú egyed lehet, amely legalább 2 hónappal a vágást, illetve exportot megelőzően az igénylő tulajdonában volt;
- a jogosultság alsó határa 1 egyed;
- az állományból való kikerülés igazolása ENAR-, vágóhídi vagy exportbizonylattal;
- állattartási feltételek teljesítése;
- az állatállomány jelölése és folyamatos nyilvántartása;
- az állatállomány változásának folyamatos nyilvántartása, a nyilvántartás megőrzése legalább 5 évig;
- az ellenőrzés végrehajthatóságának biztosítása.

Húshasznú tehenek támogatása

A támogatást a húshasznú vagy kettőshasznú fajtabesorolásba tartozó, valamint húshasznú marhával (apaállat) való keresztezésből született nőivarú szarvasmarhák után lehetne igényelni. E jogcím pénzügyi forrása, a Koppenhágai

Megállapodásban rögzített 117 000 egyed (húshasznútehén-kvóta) támogatási felső létszámhatárig, az alábbi közvetlen támogatási jogcímek összevonásával teremthető meg:

- húshasznútehén-támogatás (117 000 egyedre);
- húshasznútehén-támogatást kiegészítő, csak nemzeti forrásból finanszírozott támogatás;
- tagállami hatáskörbe rendelt, de brüsszeli forrásból finanszírozott kiegészítő támogatás;
- hízottbika-létszámmal (94 620 egyed) csökkentett vágási támogatásra jogosult állatszám (46 939 felnőtt egyed és 94 439 borjú) 30 százaléka kifizethető vágási támogatás.

A húshasznú tehenekre igényelhető, az Európai Bizottság által jóváhagyott nemzeti kiegészítő támogatás 2004. évi maximuma **egyedenként 124,25 euró** lehetne. A 2004. február 25-i agráralku értelmében a húshasznú tehenekre 40 000 Ft/egyed támogatást lehetett igényelni 2004. április 30-ig.

A szarvasmarha állomány nyilvántartása egyedileg történik központi adatbázisban, az 1997-től teljes körűen működő szarvasmarha ENAR segítségével.

A támogatás feltételei:

- az MVH a termelőt az érvényben lévő szabályozásnak megfelelően regisztrálja;
- a támogatott állat a húshasznú vagy kettőshasznú fajtabesorolásba tartozó, valamint húshasznú marhával (apaállat) való keresztezésből született nőivarú egyed lehet, amely 12 hónapnál idősebb és 2004. május 1-én az igénylő tulajdonában volt;
- a támogatási kérelem benyújtásától számított 6 hónapos tartási kötelezettség;
- a tenyésztésbe vont állomány esetében a magyar tarka, illetve húshasznú apaállat szakszerű használatának hitelt érdemlő igazolása;
- a jogosultság alsó határa 1 egyed;
- az igénylő a tárgyévben 120 000 kg-t meghaladó tejkvótával nem rendelkezik;
- állattartási feltételek teljesítése;
- az állatállomány brucellózis, leukózis és gümőkór mentességének igazolása;
- az állatállomány jelölése és folyamatos nyilvántartása;
- az állatállomány változásának folyamatos nyilvántartása, a nyilvántartás megőrzése legalább 5 évig;
- az ellenőrzés végrehajthatóságának biztosítása.

Extenzifikációs kiegészítő támogatás

Azon gazdálkodók, akik a hízott hímivarú szarvasmarhákra és/vagy húshasznú tehenekre támogatást vesznek fel, szarvasmarha- és anyajuh-támogatást élvező juhállományuk általuk használt, nemzeti kiegészítő támogatásban nem részesülő tömegtakarmány-termő területre vetített sűrűsége nem éri el az 1,4

Nagyállat Egység/hektár értéket, továbbá nemzeti kiegészítő támogatásban nem részesülő tömegtakarmány-termő területük legalább 50 százaléka gyepterület, extenzifikációs kiegészítő támogatást is igényelhetnének. E jogcím pénzügyi forrása, a 211 620 egyed (speciális vágómarha- és húshasznútehén-kvóta összege) támogatási felső létszámhatárig, az extenzifikációs prémium. A hízott hímivarú szarvasmarhákra és húshasznú tehenekre igényelhető nemzeti kiegészítő támogatás 2004. évi maximuma **egyedenként 45,85 eurót** lehetne.

2.3. A tejágazat standard közösségi szabályozása

A tej és tejtermékek az Európai Unióban a **közvetlenül szabályozott termékek** körébe tartoznak. A piacsabályozás keretfeltételeit az 1255/99/EK tanácsi rendelet, a termelés szabályozását pedig a 3950/92/EK tanácsi rendelet határozzák meg. E rendeletek értelmében a termékpálya egyensúlyi helyzetének a megőrzéséhez a következő eszközök állnak a rendelkezésre:

- belpiaci intézkedések (intervenciós felvásárlás és magántárolási támogatás);
- tejtermékek belső felhasználásának támogatása;
- kvóta szabályozás;
- külkereskedelem szabályozása (export-importengedélyezési rendszer, import vámok alkalmazása, export visszatérítés).

A **tej irányára**, a bel- és külpiacon kínálkozó forgalmazási lehetőségek függvényében, a termelők által a tejgazdasági évben¹⁷ értékesített összes tejre célul kitűzött ár volt (3,7 százalékos zsírtartalmú tejre 2004. március 30-ig **309,8 euró/tonna**). A piaci beavatkozások a tej két fő alkotóelemére, a zsírt és a fehérjét képviselő vajra, illetve sovány tejporra terjednek ki (a **vaj intervenciós ára** 2004. június 30-ig **3 282 euró/tonna**, a **sovány tejpore** **2 055,2 euró/tonna** volt).

Az Európai Unió tagállamai a **piaci árfigyelési és árjelentési rendszer** keretében folyamatosan tájékoztatják Brüsszelt az egyes tejtermékek aktuális piaci áairól. Ehhez a tagországoknak jól működő intézményt kell felállítani a piac figyelésére. A szolgáltatott információk alapján az Európai Bizottság dönti el, hogy szükség van-e valamely tagállamban **intervenciós felvásárlás** vagy **magántárolási támogatás** formájában történő piaci beavatkozásra. Az intervenciós készletek, valamint a feldolgozóknál lévő tejtermékek értékesítését számos közösségi intézkedés segíti. A legjelentősebb belső felhasználást ösztönző támogatások az iskolatej-program, a vajfogyasztás támogatása, valamint a fölözött tej takarmányként történő felhasználásának támogatása. Emellett a közösségi szabályozás része az export-visszatérítési rendszer, amely megteremti a termékfeleslegek külpiacon levezetésének lehetőségét.

Az EU tejpiacon szabályozásának tejtermelőket közvetlenül érintő legfontosabb eleme a **kvótarendszer**, mivel ez határozza meg a megtermelt tej

¹⁷ A tejgazdasági év július 1-től június 30-ig tart.

egyéni és országos szinten, szankciók nélkül értékesíthető éves mennyiségét¹⁸. A termelők, illetve a tagállamok a kvótát meghaladó mennyiségben is termelhetnek tejet, amennyiben az nem jelenik meg az értékesítésben, illetve nem kerül felhasználásra a gazdaságon kívül. Azok a termelők, akik túllépik a számukra engedélyezett értékesítési mennyiséget, az **irányár 115 százalékának megfelelő illetéket** kötelesek fizetni, a kvótán felül piacra került tej után. Az így befolyt összeg a többlet által okozott piaci zavarok levezetésére, illetve a feleslegek raktározási és értékesítési költségeinek fedezésére szolgál¹⁹.

A termelőknek kétféle kvótát kell nyilvántartani, az egyik a feldolgozó vagy csarnok felé történő értékesítésre vonatkozó **feldolgozói kvóta**, a másik a fogyasztók felé közvetlenül eladott mennyiségekre vonatkozó **közvetlen értékesítési kvóta**. A nemzeti összkvóta mennyiségéből minden tagállam képezhet úgynevezett **nemzeti tartalékot**, amely általában nem haladja meg az összkvóta 2-3 százalékát. Ebből az alapból fedezik a kezdő tejtermelők kvótaszükségletét vagy a működő gazdaságok esetleges kvótaemelését. A kvóta mennyisége a tejtermelő gazdaságok méretének és termelési lehetőségeinek figyelembe vételével kerül megállapításra, így a gazdaság eladását, vagy bérbeadását általában a kvóták változása kíséri. A **kvóták mozgásának pontos szabályai és adminisztrációja**, valamint **árrendszere nemzeti hatáskörbe tartozik**, vagyis országonként eltérő lehet.

Az Európai Bizottság 2003. június 26-án **Luxemburgban** hozta nyilvánosságra a Tanács **Közös Agrárpolitika reformjáról** hozott döntését, amely jelentős változásokat tartalmaz mind az Agenda 2000-ben megfogalmazott reformokhoz, mind a Közös Agrárpolitika Középtávú Felülvizsgálata keretében körvonalazott intézkedésekhez képest.

Az Európai Unió tejpiacon szabályozásának reformja – az Agenda 2000-ben megfogalmazott időpontnál egy évvel korábban – **a 2004/2005. gazdasági évben** kezdődött el. A határozat szerint 2004. április 1-től **megszűnt a 3,7 százalékos zsírtartalmú tehéntejre megállapított irányár**²⁰. Emellett az intervenciós árak aszimmetrikus csökkentésére kerül sor. A **vaj intervenciós ára** – az Agenda 2000-ben megfogalmazott csökkentési mértéket 10 százalékkal meghaladva – összesen **25 százalékkal** esik vissza (a 2004/2005., 2005/2006. és 2006/2007. gazdasági években 7 százalékkal, a 2007/2008. gazdasági évben 4 százalékkal). A **sovány tejpör intervenciós ára** a 2004/2005-2006/2007. gazdasági évek között, évente 5 százalékkal, összesen **15 százalékkal csökken** (35. táblázat). Ez azt jelenti, hogy a

¹⁸ A kvótaév eltér a gazdasági évtől, az adott év április 1-jétől a következő év március 31-ig tart.

¹⁹ A rendszer rugalmas volta lehetővé teszi, hogy az illeték kiszámítása előtt a kvótájukat kihasználatlanul hagyó termelők fennmaradó kvótáját arányosan felosszák a túlteljesítő termelők között, így ténylegesen csak az országos túltermelésért továbbra is felelős termelőket terheli az illetékfizetési kötelezettség.

²⁰ Az 1788/2003. tanácsi rendelet értelmében a kvóta túllépéséért fizetendő büntető illeték mértéke 100 kg tej után a 2004/2005. kvóta évben 33,27 euró, a 2005/2006. kvóta évben 30,91 euró, a 2006/2007. kvóta évben 28,54 euró, az ezt követő években pedig 27,83 euró összegben került meghatározásra.

tej piaci ára az EU tagállamaiban legalább 15-20 százalékkal visszaesik 2004-2007 között [Boersma et al., 2004].

35. táblázat

A tej irányárának, valamint a vaj és sovány tejpör intervenciós árának alakulása az EU-ban

Me.: €/100 kg

Megnevezés	2000-2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008-
Vaj intervenciós ára	328,20	305,23	282,25	259,28	246,15
Sovány tejpör intervenciós ára	205,52	195,24	184,97	174,69	174,69
Tej irányára (3,7% zsírtartalom)	30,98	megszűnik			

Forrás: Európai Bizottság

A Tanács döntése alapján a vaj-intervenciós készletek maximális mennyisége fokozatosan csökken²¹. A meghatározott mennyiség felett az intervenciós felvásárlást pályáztatási eljárás váltja fel. A felvásárlási időszakot az Európai Unió március 1. és augusztus 31. között határozta meg.

Az intervenciós árak csökkenésének kompenzálására a termelők (nem a kvótatulajdonosok) közvetlen jövedelemtámogatásban (tejprémium + kiegészítő támogatás) részesülnek, amelynek mértéke a 2004. évben 11,81 euró, a 2005. évben 23,65 euró, a 2006. évtől pedig 35,5 euró tejkvóta tonnánként.

A tejprémium mértéke a 2004. évben a kezdeti 8,15 euró/tonnáról 2006-ra 24,49 euró/tonnára emelkedik. A prémiumot a termelők az adott év március 31-én rendelkezésre álló egyéni referencia-mennyiségük alapján kapják, a prémiumra jogosult egyéni referencia-mennyiségek összege azonban nem haladhatja meg az 1999/2000. kvótaév teljes nemzeti referencia-mennyiségét, az EU-15 tagállamaiban.

Figyelembe véve, hogy a közösség egyes területein a termelési feltételek, valamint a termelők jövedelme lényeges eltéréseket mutat, a tagállamok közösségi forrásokból, tonnánként vagy területi alapon, kiegészítő támogatásokat is adhatnak a termelőknek. Ezen támogatások átlagos összege 2004-2006. évek között, 3,66 euró/tonnáról 11,01 euró/tonnára emelkedik. A kiegészítő támogatás nem haladhatja meg az adott ország esetében rögzített úgynevezett nemzeti borítékot. A közvetlen támogatások területalapon történő kifizetése esetén a támogatás maximális összege legfeljebb 350 euró/hektár lehet gyepre vonatkoztatva (36. táblázat).

²¹ A vaj-intervenciós készletek maximuma a következő lehet: a 2004/2005. gazdasági évben 70 000 tonna, a 2005/2006. gazdasági évben 60 000 tonna, a 2006/2007. gazdasági évben 50 000 tonna, a 2007/2008. gazdasági évben 40 000 tonna és a 2008/2009. gazdasági évtől 30 000 tonna.

36. táblázat

Közvetlen kifizetések a tejtermelők részére az Európai Unióban 2004-től

Megnevezés	Mértékegység	2004	2005	2006
Prémium	€/t	8,15	16,31	24,49
Prémium + kiegészítő támogatás	€/t	11,81	23,65	35,50
Területalapú kiegészítő támogatás	€/ha	max. 350 €		

Forrás: Európai Bizottság

A tejszektor esetében a közvetlen támogatások **egységes gazdaságtámogatási rendszerbe** történő bevonására a tejpiaci reform teljes körű bevezetése után kerül sor (a **2008/2009. gazdasági évtől**). A tagállamok azonban saját hatáskörben dönthetnek úgy, hogy korábban, akár 2005. január elsejétől alkalmazzák a rendszert.

A tejkvóta-rendszer a 2014/2015. gazdasági évig fennmarad. Az Agenda 2000 keretében meghatározott tejkvóta-emelésre a 2006/2007. gazdasági évet követően kerül sor. Egy esetleges további kvótaemelésre – a Bizottság piaci elemzésének eredményétől függően – a 2007/2008., illetve a 2008/2009. gazdasági években kerülhet sor. A reform bevezetésének évétől **a beszállított és a közvetlenül értékesített tej kvótája összevonásra kerül** (de a csatlakozó országok esetében továbbra is fennmarad a kétféle kvóta), s a kvótatúllépésért kirótt illeték befizetéséért a tagország (és nem a tejtermelő) felel.

2.4. A tejágazat szabályozása Magyarországon

A Magyarország számára megítélt nemzeti kvóta két részből áll, **feldolgozó kvóta** (*deliveries*) címen 1 782 650 tonna, illetve **közvetlen értékesítési kvóta** (*direct sales*) címen 164 630 tonna²². Ez a mennyiség (összesen 1 947 280 tonna)²³ hozzávetőleg **megfelel a jelenlegi termelés kvótaegyenértékben kifejezett mértékének** (kb. 2 milliárd kilogramm). A jelenlegi termelési volumen fenntartása tehát biztosított, viszont kizárólag extra minőségű tej kerülhet értékesítésre. Amennyiben a termelés szinten tartása a cél, akkor az elsődleges feladat az előállított extra minőségű tej mennyiségének a jelenlegi 1,5-1,6 millió tonnáról 2 millió tonnára történő növelése. Ennek hiányában előfordulhat, hogy nem tudjuk kihasználni az EU által meghatározott keretet.

²² A közösségi jogszabályok lehetőséget nyújtanak a kétféle kvóta közötti átcsoportosításra, vagyis a felvásárlóknak és feldolgozóknak értékesített tej mennyiségének növelésére a közvetlen értékesítés terhére. A KAP reform bevezetése után a kétféle kvóta összevonásra kerül, tehát az átcsoportosítás jelentősége megszűnik. A tejtermelő által a gazdaságban (takarmányozásra vagy emberi fogyasztásra) felhasznált saját termelésű tejjel nem vonatkozik a kvótaszabályozás.

²³ Magyarország tejkvótája bizonyos feltételek teljesülése esetén a 2006. évben a tartalék (legfeljebb 42 780 tonna) mértékével növelhető.

Az Európai Unió Magyarország derogációs kérelmét a **2,8 százalékos zsírtartalmú fogyasztói tej belföldi kiskereskedelmi forgalmazásának** lehetőségére a csatlakozást követő első 5 évre elfogadta. Az átmeneti időszak lejárta előtt egy évvel az Európai Bizottságot tájékoztatni kell azon intézkedésekről, amelyek a közösségi szabályozás átvételének érdekében történtek. Magyarország megerősítette továbbá, hogy az átmeneti rendelkezés körébe tartozó tejet az EU tagállamaiban nem értékesítheti, valamint kötelezettséget vállalt arra, hogy létrehozza a szóban forgó tej azonosítására, elkülönítésére, monitoringjára és ellenőrzésére szolgáló rendszert.

Tehéntej nemzeti kiegészítő támogatása

A támogatást a tejkvóta-regisztrációban szereplő, tejkvótával rendelkező gazdálkodók igényelhetnék. E jogcím pénzügyi forrásai, a Koppenhágai Megállapodásban rögzített 1 947 280 t (tejkvóta) támogatási felső határig, az alábbi közvetlen támogatási jogcímek összevonásával teremthetők meg:

- tejkvóta-alapú támogatás;
- kiegészítő támogatás;
- hízottbika-létszámmal (94 620 egyed) csökkentett vágási támogatásra jogosult állatszám (46 939 felnőtt egyed és 94 439 borjú) 70 százalékára kifizethető vágási támogatás.

A tehéntejre igényelhető, az Európai Bizottság által jóváhagyott nemzeti kiegészítő támogatás 2004. évi maximuma **tonnánként 8,71 euró** lehetne. A 2004. február 25-i agráralku értelmében a tehéntejre 2 000 Ft/t támogatást lehetett igényelni 2004. április 30-ig.

A támogatás feltételei:

- az MVH a termelőt az érvényben lévő szabályozásnak megfelelően regisztrálja;
- támogatást csak kvótával rendelkező tejtermelő igényelhet;
- az igénylő regisztrált tejfelvásárló felé vagy közvetlenül értékesít tejet;
- az igénylő eleget tesz a külön meghatározott nyilvántartási feltételeknek.

2.5. A juhágazat standard közösségi szabályozása

Az Európai Unióban 2002. január 1-je óta a 2529/2001/EK tanácsi rendelet határozza meg a juhágazat szabályozását. A közösségi szabályozás alapvető céljai a következők:

- a juhhús termelés fejlesztése, a termékminőség javítása;
- a termelők megfelelő életszínvonalának biztosítása;
- a piac stabilizálása;
- a fogyasztók ellátása megfelelő árú és minőségű juhhús termékekkel.

A nemrég átalakult juhágazati szabályozás alapján a belső piacot támogató intézkedések két csoportba sorolhatók:

- magántárolási segély;
- éves anyajuh prémium.

A **magántárolási támogatás** célja, hogy alacsony piaci árak esetén a juhhúsfelesleg ideiglenes kivonásával megakadályozza a további árcsökkenést. Magántárolási támogatás meghirdetéséről az Európai Bizottság akkor dönt, ha – egy vagy több árjegyzési területen – különösen súlyos piaci helyzet áll elő. A támogatás pályázatos vagy előirányozott formában nyújtható²⁴.

Az **éves anyajuh prémium** a 2002. év előtti szabályozástól eltérően fix összeg, húshasznú állatok esetében **21 euró/egyed** (az 1993-2000 közötti időszakban fizetett prémiumok átlaga), tejhasznú állatok esetében ennek 80 százaléka (16,8 euró/egyed).

A **kedvezőtlen adottságú területeken** – ahol a juhtartás hagyományos tevékenység vagy jelentős mértékben hozzájárul a vidék gazdasági életéhez – a hús- és tejhasznú állatok után a termelők úgynevezett *Rural World* prémiumban részesülhetnek, amely egyedenként további **7 euró** támogatást jelent. A támogatásra jogosult gazdálkodókat a tagállamok határozzák meg, de a juhtartó gazdaság legelőterületének legalább 50 százaléka – az 1257/1999 EK tanácsi rendelet alapján – hátrányos helyzetű területen fekvő mezőgazdasági terület kell legyen. Emellett a csatlakozási szerződésben meghatározott összeg erejéig **kiegészítő támogatást** is kaphatnak a juhtartók.

Az anyajuhok utáni jövedelemtámogatás kifizetése az ellenőrzést követően, a kérelmezési év október 16-a és az azt követő év március 31-e között történik. Ezek a támogatások csak az **egyéni kvótában** meghatározott állatlétszámra vonatkoznak²⁵.

A különböző tagállamokra jutó, anyajuhra vonatkozó egyéni jövedelemtámogatási jogokat (kvóta), illetve a kiegészítő támogatások tagállamonkénti mértékét (ezer euróban kifejezve) a 2529/2001/EK tanácsi rendelet I. és II. melléklete, illetve ezek módosítása határozza meg.

²⁴ A magántárolási támogatásra vonatkozó pályázatokat a jogszabályban (3447/1990/EK bizottsági rendelet) meghirdetett intervenciós ügynökségekhez kell benyújtani. A magántárolással járó kötelezettségek teljesítése érdekében a pályázó tonnánként 120 euró biztosítékot köteles befizetni. A tárolás előírás szerinti végrehajtása esetén a biztosítékot visszafizetik. A pályázati eljárás keretében megpályázható tárolási időszak általában három hónap. A tárolási időszak tényleges hosszát azonban a tárolást végző határozza meg. A tárolási időszak minimum három, maximum hét hónap lehet. A támogatási szerződések legkevesebb négy tonna csontos hús tárolására köthetők. Amennyiben a tárolási időszak meghaladja a három hónapot, a támogatás összege tonnánként napi 1,2 euróval emelkedik.

²⁵ Amint a juhok és kecskék új azonosítási és nyilvántartási szabályait előíró rendelet érvénybe lép, jövedelemtámogatás akkor adható, ha az állatok e szabályoknak megfelelően vannak azonosítva és nyilvántartva.

2.6. A juhágazat szabályozása Magyarországon

A Koppenhágai Megállapodás értelmében összesen **1 146 000** egyed **kvóta** jut a hazai gazdálkodókra. Ez nagyjából megfelel a jelenlegi magyar termelési szintnek. Az EU által meghatározott kiegészítő támogatás teljes összegére vonatkozó javaslat alapján a csatlakozást követően számításaink szerint hozzávetőleg **173 000** egyed részesülne kiegészítő támogatásban. A *Rural World* prémium pedig megközelítőleg további **300 000** egyed után jár.

A csatlakozás kapcsán Magyarország feladata az árjelentési rendszer kialakítása, ami meghatározott szabályok alapján jegyzi a juhek és a juhhús árát²⁶. Amennyiben a megfigyelt árak számottevően emelkednek vagy csökkennek, és ez zavarral fenyegeti a piacot, a tagállamok intézkedéseket (magántárolási segély) hozhatnak a piaci egyensúly helyreállítása érdekében.

Anyajuhok nemzeti kiegészítő támogatása

A támogatást a már legalább egy ízben ellett vagy 12 hónaposnál idősebb nőivarú juhek után lehetne igényelni. E jogcím pénzügyi forrása, a Koppenhágai Megállapodásban rögzített 1 146 000 egyed (anyajuhkvóta) támogatási felső létszámhatárig, az alábbi közvetlen támogatási jogcímek összevonásával teremthető meg:

- anyajuh-támogatás (1 146 000 egyedre);
- anyajuhok kiegészítő támogatása.

Az anyajuhokra igényelhető, az Európai Bizottság által jóváhagyott nemzeti kiegészítő támogatás 2004. évi maximuma **egyedenként 6,28 euró** lehetne. A 2004. február 25-i agráralku értelmében az anyajuhokra 1 600 Ft/egyed támogatást lehetett igényelni 2004. április 30-ig.

A támogatás feltételei:

- az MVH a termelőt az érvényben lévő szabályozásnak megfelelően regisztrálja;
- a nemzeti kiegészítő támogatás – a május 1-én az igénylő tulajdonában lévő – a már legalább egy ízben ellett vagy 6 hónaposnál idősebb nőivarú állat után igényelhető;
- a támogatási kérelem benyújtásától számított 100 napos tartási kötelezettség;
- a tenyésztésbe vont állomány esetében az apaállat szakszerű használatának hitelt érdemlő igazolása;
- a jogosultság alsó határa 10 egyed;
- állattartási feltételek teljesítése;
- az állatállomány jelölése és folyamatos nyilvántartása;
- az állatállomány változásának folyamatos nyilvántartása, a nyilvántartás megőrzése legalább 5 évig;

²⁶ A 2529/2001/EK tanácsi rendelet 20. és 21. cikkei alapján.

- az ellenőrzés végrehajthatóságának biztosítása.

Anyajuh tartás kiegészítő támogatása a kedvezőtlen adottságú területeken

Azon gazdálkodók, akik anyajuh-támogatást vesznek fel, és gazdaságuk földterületének legalább 50 százaléka kedvezőtlen adottságú régióban helyezkedik el, az anyajuhok után kiegészítő támogatást is igényelhetnek. E jogcím pénzügyi forrása a *Rural World* prémium. Az anyajuhokra a kedvezőtlen adottságú területeken igényelhető, az Európai Bizottság által jóváhagyott nemzeti kiegészítő támogatás 2004. évi maximuma **egyedenként 3,85 euró** lehetne.

2.7. A sertéságazat közösségi szabályozása

Az EU sertéshúspiaci szabályozásának elemei 1962-től fokozatosan kerültek bevezetésre. A jelenlegi piacsabályozás alapját képező feltétel- és követelményrendszer kereteit az Európa Tanács 1975-ben teremtette meg a 2759/75/EGK tanácsi rendelettel. A KAP a sertéshúst az úgynevezett „könnyű piacsabályozású” (*light central market organization*) termékek között tartja számon. Ez arra utal, hogy az ágazatban nem alkalmaznak olyan erős közvetlen beavatkozásokat (intervenciós felvásárlás, termelési kvóta, prémiumfizetés), mint a tej-, húsmarha-, valamint juhágazatban.

A sertéshús – tekintettel a takarmány gabonák előállítási költségeiben meghatározó súlyára – **gabonaalapú termék**ként kezelendő. Ennek megfelelően a különböző szabályozó elemek alkalmazásánál a takarmánygabona uniós és világpiaci ára közötti különbséget, illetve ennek takarmányköltségre gyakorolt hatását veszik számításba.

Az EU-nak gyakran kellett szembe néznie a túlkínálat veszélyével, mivel a sertéshúst nehezen lehetett a világpiacon elhelyezni. A Közös Agrárpolitika létrejötte előtt a főbb sertéshústermelő tagállamokban (Németország, Franciaország, Hollandia, Belgium, Olaszország) a sertéshús felvásárlási árait a termeléssel ellentétesen mozgó ciklus jellemezte. Az Európai Unió termelési kapacitásai – a szabályozásnak köszönhetően – lehetővé tették, hogy az önellátottságot meghaladó szinten állítson elő sertéshúst.

Trégaro és Lossouarn [2002] megállapította, hogy az ágazat szereplőinek célja kettős volt: egyrészt kihasználni a méretgazdaságosság előnyeit (önköltség csökkentése), másrészt alacsony árak esetén, a kibocsátás növelésével megtartani a jövedelmet. A termelési potenciál növelése a kereslet-kínálat egyensúlyának újbóli megbomlásához vezetett, aminek következtében a felvásárlási árak visszaestek. Az 1960-as évek óta a termelési ciklusok szabályosan követték egymást (3-4 éves ciklusok). Az 1990-es évtizedben a termelői magatartást a vállalkozások likviditása és a takarmánygabonák árainak alakulása határozták meg. Az európai sertésciklus alakulását 1996-1997-ben megzavarta a klasszikus sertéspestis járvány kitörése.

Az utóbbi években változás következett be az EU sertésciklusának alakulásában: a ciklusok időtartama hosszabb lett, ami elsősorban a termelés koncentrációjának, valamint a spekulációs célú sertéshízalás elenyésző arányának köszönhető. Az optimális üzemi mérettel rendelkező, kizárólag sertéshús-termelésre szakosodott termelők csökkentették termelési költségeiket, ezzel párhuzamosan az árak csökkenésére kevésbé voltak érzékenyek, mint a kis- és középüzemek.

A sertéshús közös piaci szabályozása a következő elemekre épül:

- **Árszabályozás**, ami piaci zavarok esetén az árak stabilizálásához szükséges. A sertéshús-ágazatban két központilag megállapított ár létezik: az **alapár** (intézményi ár) és a **referenciaár**.
- **Hasított testek közösségi osztályba sorolása**, ami a(z) (S)EUROP-rendszer szerinti minősítésen alapszik.
- **Harmadik országokkal folytatott kereskedelem szabályozása**. Itt elsősorban az exportált termékek piacrajutási esélyeit javító visszatérítéseket, illetve import vámokat kell megemlíteni.

Halmai [2002] megállapítja, hogy az alapár képezi a belső árszabályozás központi orientációs pontját. Az Európa Tanács az árszabályozás keretében 1999-ig évente vizsgálta felül, illetve állapította meg a(z) (S)EUROP minősítés feltételeinek megfelelő egész vagy félsertések (vágott sertések) húsának alapárát; 2000. július 1-jétől azonban határozatlan időre 1 509,39 euró/tonna (hasított testtömeg) szinten rögzítette azt²⁷. A piaci beavatkozásokat az alapárhoz viszonyított árak függvényében alkalmazzák.

Az **ármeghatározáshoz** a reprezentatív piacokon²⁸ jegyzett hasított sertések átlagárait (referencia ár) veszik figyelembe, és ennek alapján állapítják meg, hogy a piaci helyzet indokol-e bármilyen beavatkozást. (A reprezentatív piaci árak a sertésállomány nagyságát kifejező együtthatóval súlyozott átlagárak.)

A(z) (S)EUROP-rendszer szerinti minősítés célja, hogy megbízható alapot teremtsen az árszabályozáshoz, illetve az árjelentésekhez, ezen keresztül a piaci helyzet értékeléséhez. A besorolás alapja a hasított test súlya, valamint a színhús tartalom százalékban kifejezett aránya²⁹. Öt minőségi/kereskedelmi osztály (EUROP) alkalmazása minden tagállamban kötelező, míg a hatodik (S) minőségi kategória bevezetésére a jogszabály lehetőséget ad. A hasított testek közösségi osztályba sorolásától a következő esetekben lehet eltekinteni:

- tenyésztési célú sertéseknél;
- éves átlagban heti legfeljebb 200 sertést vágó vágóhidaknál;
- azon vágóhidaknál, ahol kizárólag a saját hizlaldából kikerülő sertéseket vágják, majd az összes hasított sertést darabolják.

²⁷ 1365/2000/EK tanácsi rendelet a sertéshús piacának közös szervezéséről szóló 2759/75/EGK rendelet módosításáról.

²⁸ 2123/89/EGK bizottsági rendelet a közösségen belüli sertéshús piacokra vonatkozó képviselői piaci lista összeállításáról, valamint ennek módosítása a 2712/2000/EK bizottsági rendelet.

²⁹ A színhústartalom a zsigerelt sertéstest százalékában, minőségi osztályonként; S: 60 százalék, illetve magasabb, E: 55-59 százalék, U: 50-54százalék, R: 45-49 százalék, O: 40-44%, P: 40 százaléknál kevesebb.

A tagállamoknak az Európai Bizottság felé hetente közölni kell a 60-120 kg-os „E” minőségű, 120-180 kg-os „R” minőségű hasított sertések, valamint a 20 kilogramm átlagos élő-testtömegű malacok reprezentatív piacokon megfigyelt árait. Havi jelentési kötelezettség van előírva az E-től P-ig terjedő minőségi osztályok áaira. Eseti jelentési kötelezettség írható elő harmadik országból importált termékek belpiaci árára.

A tagállamoknak mindezen felül számos adatgyűjtő és adatszolgáltató kötelezettséget kell teljesíteniük: állatállomány felmérések korcsoportok szerint; üzemek méret-kategória szerinti összeírása páratlan években; termelési előrejelzések; havi statisztika a vágóhidakon levágott azon sertések számáról (és hasított súlyáról), amelyek húsa emberi fogyasztásra alkalmas; a várható sertéshúskínálatáról három hónapra terjedő előrejelzések.

A túlkínálattal együtt járó áresés mérséklése érdekében az EU két beavatkozási formát választhat: az **intervenciós felvásárlást** vagy a **magántárolási támogatást**.

Az **intervenciós felvásárlás** előfeltétele, hogy a referencia ár huzamosabb időn keresztül az alapár 103 százaléka alatt maradjon. Az EU rendelkezései szerint a szokvány minőségű (60-120 kg-os hasított testtömegű, E minőségi osztályba sorolt) sertéshús intervenciós ára nem lehet magasabb, mint az alapár 92 százaléka és nem lehet alacsonyabb, mint az alapár 78 százaléka. Intervenciós felvásárlás esetén lehetőség van arra, hogy a Bizottság a vágóhidaktól meghatározott mennyiségű és minőségű sertéshúst közvetlenül átvegyen, majd azt egy későbbi időpontban értékesítse a közösségi vagy külpiacon. A gyakorlatban központi felvásárlásra utoljára 1971-ben került sor.

A piaci zavarok kialakulásakor az intervenciós felvásárlás helyett inkább **magántárolási támogatásokkal** igyekeznek megakadályozni az árak esését. A magántárolási akciók megkezdésének előfeltétele ugyanaz, mint az intervenciós felvásárlás esetében. A Bizottság ilyenkor azon piaci szereplőknek (vágóhidak vagy kereskedők), akik vállalják, hogy rögzített mennyiségű és minőségű féltesteket vagy húsrészeket adott időre kivonnak a piacról, a mindenkorli tárolási költségek figyelembe vételével ítél meg támogatást. Alapvető követelmény, hogy a magántárolási támogatások költségei nem haladhatják meg a központi felvásárlással járó kiadásokat. A támogatási összeget az EU hivatalos lapjában közzétett ajánlati felhívásban határozzák meg vagy előre rögzítik.

Magántárolási támogatás csak a legalább 2 hónapig az EU-ban tartott és a betárolási időpont előtt legfeljebb 10 nappal levágott állatokból származó megbízható és jól értékesíthető, friss húsról adható.

Magántárolási támogatást csak a kifizető ügynökségekkel kötött szerződés alapján lehet adni. A támogatást igénylőnek a kérelemben rögzített támogatás 20 százalékának megfelelő biztosítékot kell átutalnia a kifizető ügynökségnek. A készletezendő minimális mennyiség kicsontozott hús esetében 10, csontos hús

esetében 15 tonna; a felső határokat a tagállamok nemzeti hatáskörben szabályozzák.

A magántárolási támogatásokkal az **EU elsősorban az árak további csökkenését kívánja megakadályozni**. Az 1980-as években az EU önellátó lett sertéshúsból. Az Európai Bizottság időről-időre beavatkozott a piaci folyamatokba magántárolási akciók formájában, az árak hektikus alakulásának megakadályozása érdekében. Az Európai Unió sertéságazatát a hazaihoz hasonlóan szezonális jellemzi (az őszi és téli időszakot a kibocsátás növekedése, míg a tavaszi és nyári hónapokat a csökkenés jellemzi). A Bizottság ezek ismeretében a magántárolási akciókat általában ősszel kezdeményezi, a piaci helyzet függvényében. A magántárolási akciókat akkor indították el, amikor az árak a túlkínálat miatt jelentősen visszaestek.

Minimálisan két hónapos tárolási idő után lehetőség van a készletezett mennyiség, vagy meghatározott részének kitarolására, amennyiben a raktárból kivont árut 60 napon belül harmadik országok piacán értékesítik, ami azt jelenti, hogy a belső piacon a kitarolt sertéshús nem jelenhet meg. Ha a szerződés időszakában a ténylegesen betárolt mennyiség kevesebb a szerződésben vállalt mennyiségnél, de:

- nem kevesebb, mint a szerződésben vállalt mennyiség 90 százaléka, a támogatást arányosan csökkentik;
- kevesebb, mint a szerződésben vállalt mennyiség 90 százaléka, de nem kevesebb, mint a 80 százaléka, a ténylegesen tárolt mennyiségre vonatkozó támogatást a felére csökkentik;
- kevesebb, mint a szerződésben vállalt mennyiség 80 százaléka, a támogatást nem fizetik ki.

Három hónap szerződéses raktározás után, a szerződő fél kérelme alapján egyedi előleg fizethető, feltéve, ha a szerződő fél az előleg 20 százalékkal megnövelt összegével egyenlő biztosítékot nyújt. Az előleg nem haladhatja meg a három hónapra jutó támogatás összegét.

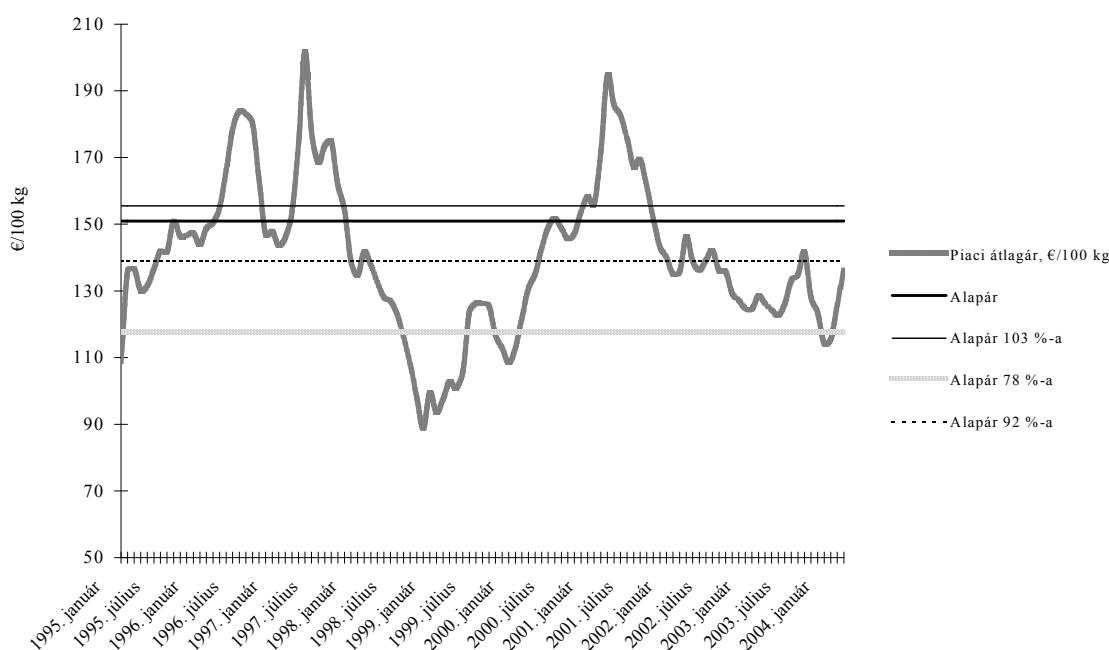
Az 1995-ben hatályba lépett WTO Megállapodás óta az Európai Bizottság négy alkalommal alkalmazta a magántárolási támogatásokat (8. ábra). Ugyanakkor az intézkedéseket három különböző gazdasági helyzetben vezették be:

- 1995. novemberében Japán importkorlátozást vezetett be az Európai Unióból származó sertéshús termékekre;
- 1998. szeptemberében az EU piacán a túlkínálat miatt az árak az egy évvel korábbi szint 60 százalékára estek vissza;
- 2002. decemberében a Bizottság újra magántárolási támogatásokat hirdetett meg, mivel Japán 2002. augusztusától ismét importkorlátozást vezetett be az EU-ból behozott sertéshúsra. Ezzel párhuzamosan az EU sertéshúspiacát túlkínálat jellemezte. Az árak 2001. decemberéhez képest 11 százalékkal voltak alacsonyabbak.

- 2003. decemberében a Bizottság szükségesnek ítélte meg a magántárolási támogatások újbóli alkalmazását, mivel a piaci ár a beavatkozási küszöbnek (alapár 103 százalékának) mindössze 75 százalékát tette ki. A magántárolási támogatások igényléséhez a pályázatokat 2004. február 5-ig lehetett benyújtani a kifizető ügynökségekhez. Ezzel párhuzamosan a Bizottság 2004. január 27-től – a harmadik országok piacaira történő szállításkor – a hasított félsertésre 40 euró/100 kg összegű export-visszatérítést³⁰ ítélte meg az EU exportőreinek.

8. ábra

Az „E” minőségű sertéshús piaci átlagára és intézményi árai az EU sertéshús piacon 1995. január és 2004. március között (euró/100 kg, hasított testtömeg)

Forrás: Európai Bizottság, valamint Eurostat.

A magántárolási támogatás gyakorlati alkalmazása és tapasztalatai az 1. mellékletben kerülnek részletes bemutatásra. Az intervenciós felvásárlást az EU utoljára 1971-ben alkalmazott, a sertéshús közös piaci szervezetének bevezetésekor állategészségügyi okok miatt.

A sertéshús közös piaci szabályozása a csatlakozást követő néhány évben előreláthatóan nem változik. A hazai **abraktakarmányok** árai általában elmaradnak az EU áraitól, ezért az abraktakarmányok drágulása változatlan termelési hatékonyság mellett a fajlagos takarmányköltség emelkedéséhez vezethet. Az intenzív sertéshízalás jobban ki van téve a **fehérjetakarmányok** (mindenekelőtt a szójadara) áringadozásának, tehát importfüggősége nagyobb.

³⁰ 129/2004/EK bizottsági rendelet a sertéshús export-visszatérítés rögzítéséről.

Az agrárrendtartásról szóló 2003. évi XVI. törvény tartalmazza az EU sertéshús piaci szabályozásnak elemeit (alapár, referencia ár, intervenció ár, intervenció felvásárlási rendszer, magántárolási támogatás, export-visszatérítés), ugyanakkor gyakorlati alkalmazásukra még nem került sor. A hatályos rendtartási törvény szerint vágósertésre minőségi támogatás hirdethető meg külön jogszabályban, ami az EU szabályozása szerint illegális nemzeti támogatás. Ennek értelmében a csatlakozást követően nem lehet alkalmazni. Az elmúlt egy évben a sertéspiac hazai szabályozásában nem történt érdemi változás, mivel az *ad hoc* intézkedésekkel próbálták megoldani a piaci zavarokat, melyek szintén negatívan hatottak a piaci folyamatok normális alakulására. A magántárolási támogatások rendszerének bevezetésével és alkalmazásával elkerülhető lett volna a 2003 év végén és 2004 első negyedében kialakult kaotikus állapot, ami a hazai sertéspiacot jellemezte.

Az EU a jövőben még kevésbé kíván beavatkozni a sertéshús piaci szervezetének működésébe, hiszen „hosszú távra” rögzítette az alapárát. Ugyanakkor a csatlakozó kelet-közép-európai országok közül Lengyelország és Magyarország sertéshústermelése az EU-25 sertéshústermeléséből 12 százalékkal részesedik, ami jelentékeny hatással lehet az árak alakulására.

2.8. A baromfiágazat közösségi szabályozása

A KAP a baromfihús- és tojásszektor a sertéshúshoz hasonlóan „könnyű piacsabályozású ágazatként” kezeli. Ennek megfelelően a belpiaci viszonyok alakulását a kereslet-kínálat törvényszerűségeire bízza. A **baromfihús** közös piaci rendtartását a **2777/75/EGK tanácsi rendelet**, míg az **étkezési tojás** közös piaci rendtartását a **2771/75/EGK tanácsi rendelet** szabályozza. Mindkét alaprendelet hasonló elemeket tartalmaz.

Az alaprendeletek **kizárják a piaci intervenció intézkedések** minden formáját, azaz a központi felvásárlásokat és a piaci szereplők saját termék-raktározásának részfinanszírozását. Az EU a baromfiágazat piacsabályozását a kínálatnak kereslethez történő igazításával kívánja megvalósítani, ennek érdekében a következő intézkedések jellemzik:

- a fent említett alaprendeletekben felsorolt termékek termelésének, feldolgozásának és értékesítésének jobb megszervezését előmozdító intézkedések;
- minőséget javító fejlesztési intézkedések;
- piaci árfigyelést megkönnyítő intézkedések;
- árelőrejelzések elkészítését célzó intézkedések.

A baromfihús³¹ és az étkezési tojás³² esetében a közös piaci rendtartás egységes követelményeket állapít meg az ágazat termékeire. A baromfihúsról vonatkozó követelmények közül elsősorban az alkalmazott nevek, megnevezések és szakkifejezések definícióját, a kidolgozásra és jelölésre vonatkozó előírásokat (a vágóhíd nyilvántartási száma, a kereskedelmi osztály [„A” vagy „B” csirke], értékesítési ár), minőségi követelményeket és a hatósági ellenőrzés szabályait kell megemlíteni. Az étkezési tojásnál a minőség és súly szerinti osztályba sorolást, valamint a jelölést, csomagolást és a megfelelő információkkal való ellátást szabályozza a joganyag.

A **baromfihús forgalmazására vonatkozó részletes előírások**³³ a megjelenés és tömeg szerinti osztályozással, feldolgozottsággal kapcsolatos követelményeket tartalmaznak. A bizottsági rendelet előírja a hűtési és tartási módra vonatkozó adatok feltüntetését a csomagoláson, a termék minimális tárolási hőmérsékletét, az ellenőrzés módját, a csomagolt termékek tömeg és mennyiség szerinti előkészítését. A csomagoláson fel lehet tüntetni a tartási módot, a vágási kort vagy a hízalási idő hosszát és bizonyos adalékanyagok tartalmát.

Az étkezési tojás forgalmazásának általános szabályai³⁴ szerint tojást addig nem lehet a Közösség területén értékesíteni üzleti, vagy kereskedelmi csatornán, amíg nem felel meg a rendelet előírásainak. A rendelet nem vonatkozik az olyan tojásra, amelyet a termelő közvetlenül a fogyasztónak, annak saját használatára ad el saját gazdaságában vagy valamely helyi nyilvános piacon (kivéve az árverési piacokat), illetve házhoz szállítással értékesít. A baromfitartás típusára és a tojás eredetére vonatkozó jelzéseket is előírja az alaprendelet.³⁵

Az **étkezési tojás forgalmazásának** részletes szabályozása³⁶ a gyűjtő és csomagoló központok nyilvántartásba vételének feltételeire, a termékazonosításra, a begyűjtés gyakoriságára, a tojás szállítására és kezelésére, a tojáson és a csomagoláson használt megjelölés adataira, a gazdaság típusának megjelölésére használatos jelzésekre, a tojás eredetére vonatkozó osztályozó szempontokra és a tojás nagy dobozokba történő csomagolására ír elő szabályokat. Emellett kitér a hatósági ellenőrzési szabályokra is. A hivatkozott rendelet tagállamonként előírja a csomagoló üzemek (*packing station*) nyilvántartási számmal való ellátását is. A szabályozás szerint az **„A” osztályú tojásokra 2004. január 1-től rá kell**

³¹ 1906/90/EGK bizottsági rendelet a baromfira vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról.

³² 1907/90/EGK bizottsági rendelet a tojásra vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról, valamint a 1274/91/EGK bizottsági rendelet a tojásra vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról szóló 1907/90/EGK rendelet végrehajtása részletes szabályainak bevezetéséről.

³³ 1538/91/EGK bizottsági rendelet a baromfira vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról szóló 1906/90/EGK rendelet végrehajtása részletes szabályainak bevezetéséről.

³⁴ 1907/90/EGK bizottsági rendelet a tojásra vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról.

³⁵ 2771/75/EGK rendelet 17. cikkelye.

³⁶ 1274/91/EGK bizottsági rendelet a tojásra vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról szóló 1907/90/EGK rendelet végrehajtása részletes szabályainak bevezetéséről.

pecsételni a termelő megkülönböztető számát jelző kódot, amely lehetővé teszi a baromfitartás típusának azonosítását³⁷.

Az EU szabályozza az **étkezési tojás és baromfihús árfigyelési rendszerét** is³⁸. A Bizottság előírja, hogy a tagállamoknak heti rendszerességgel kell a Bizottságnak jelentést küldeni az „A” osztályú és „L”, „M” kategóriájú tojások³⁹ csomagoló helyen érvényes eladási áráról, valamint a teljes „A” osztályú csirke vágóhídi eladási áráról. Az export-visszatérítések rendszere a baromfihús és étkezési tojás termékek exportjára is érvényes. A sertéshúshoz hasonlóan ezeknél a termékeknél is csökkentenie kellett az EU-nak a támogatható mennyiséget és a támogatások értékét.

Magyarország csatlakozását követően a hazai **baromfiágazat sem számíthat közvetlen nemzeti támogatásra**. Így a jelenlegi termelést elősegítő, illetve a piaci zavarok orvoslását hivatott támogatások megszűnnek, mind a baromfihús, mind az étkezési tyúktojás esetében. A hazai támogatási rendszerben a minőségi vágóbaromfi termelés támogatását felváltó termelési támogatás sem EU-konform. Az előcsatlakozási időszakban a SAPARD program keretein belül beruházási támogatásokhoz juthattak a termelők (elsősorban állatjólét és környezetvédelem területén), a csatlakozást követően ezek a támogatási formák a vidékfejlesztési programokon keresztül fennmaradnak majd. Az ágazat közvetett támogatásokban továbbra is részesülhet (állategészségügyi költségek csökkentése, állati eredetű hulladékok ártalmatlanításának költségtérítése). Ágazat specifikus támogatások is nyújthatók, azonban ezek nem lehetnek közvetlen termelői támogatások. Hazánk a tojás és az abból készült feldolgozott termékek exportját nem támogatta, ugyanakkor az EU csatlakozást követően erre lehetőség nyílik.

³⁷ 2001/5/EK tanácsi rendelet a tojásra vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról szóló 1907/90/EGK rendelet módosításáról.

³⁸ 572/1999/EK bizottsági rendelet a tagállamok és a közösség tojással és baromfihússal kapcsolatos kölcsönös tájékoztatásáról és az 1527/73/EGK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

³⁹ „A” osztályú tojás: friss héjas tojás; „L” (large/nagy) kategóriájú tojás: 67-73 gramm, „M” (medium/közepes) kategóriájú tojás: 53-63 gramm. „A” osztályú csirke: 65 százalékos csirke.

3. A csatlakozás hatása a főbb állattenyésztési ágazatokra

3.1. A közvetlen szabályozás változásának hatása a hazai termelők jövedelempozíciójára

A főbb állattenyésztési ágazatokban működő, a tesztüzemi rendszerben adatokat szolgáltató **társas vállalkozások** 2004. és 2005. években várható összesített jövedelempozícióját az AKII Költség- és Jövedelemelemzési Osztályának ágazati költségadataira épülő előrejelzések alapján vizsgáltuk.

A 2002. évi bázison 2004. és 2005. évekre készített költségprognózisok a makrogazdasági folyamatok egyes költségtényezőkre gyakorolt hatásán alapulnak, ezért a fontosabb hazai gazdaságkutató műhelyek (Magyar Nemzeti Bank, Kopint-Datorg Rt.) makrogazdasági előrejelzéseire épülnek. Egyes inputelemek esetében az ipari-termelői árindexet, az igénybevett szolgáltatások költségeinél és egyes állandó költségeknél a fogyasztói árindexet, a munkabérenél a bérköltségek növekedési ütemét, míg az értékcsökkenési leírás esetében az állóeszköz-felhalmozás növekedési ütemét vettük figyelembe (37. táblázat).

37. táblázat

A főbb makrogazdasági mutatók előrejelzése

Megnevezés	2004	2005
HUF/EUR, éves átlag	252	252
Bruttó hazai termék növekedési üteme	3,4	4,3
Ipari-termelői árindex	5,6	3,5
Fogyasztói árindex	6,6	4,8
Állóeszköz-felhalmozás növekedési üteme	4,5	5,5
Bérköltségek növekedési üteme	1,5	1,8

Forrás: Magyar Nemzeti Bank (2004 február), Kopint-Datorg Rt. (2004 április)

A forint/euró-árfolyam lényeges makrogazdasági változó, hiszen elengedhetetlen az euróban rögzítésre kerülő közvetlen támogatások, illetve a takarmánygabonák intervenciós árának átszámolásához. A 2004. évre vonatkozó becslés a különböző kutató műhelyek prognózisai és a Budapesti Árutőzsde határidős devizapiacának jegyzései alapján készült. Minthogy a jelenlegi piaci körülmények között a forint erősödésének (közelítés az euró bevezetéséhez szükséges konvergencia kritériumokhoz) és gyengülésének (magas költségvetési hiány) esélye egyforma, ezért a 2005. évre – a Magyar Nemzeti Bank eljárását követve – **változatlan árfolyammal számoltunk** (34. táblázat).

Az inputköltségek közül a hajtó- és kenőanyag költségeket a MOL Rt. 2004 januári prognózisa alapján határoztuk meg. Az állóeszközök értékcsökkenési leírásának előrejelzésénél feltételeztük, hogy az amortizáció az állóeszköz-felhalmozás növekedési ütemének függvényében változik.

A kimagasló termelési eredmények (súlygyarapodás, tejhozam, tojáshozam) eléréséhez szükséges optimális tápkeverékek felhasználását feltételeztük. A takarmánygabonák 2004. évi árait a hatékony piacok hipotézisére támaszkodva a

Budapesti Árutőzsde határidős elszámolóárait alapoztuk. A 2005. évre már az EU intervenciós árat alkalmaztuk, mint minimális árat.

Kalkulációinknál a környezetvédelmi, élelmiszerbiztonsági és állatjóléti beruházások költségnövelő hatását, továbbá a vidékfejlesztési támogatásokat nem vettük figyelembe. Ugyancsak nem számoltunk a tömegtakarmány-fogyasztó ágazatok esetében a takarmánytermő területekre felvehető, az ágazatokat közvetetten érintő területalapú támogatásokkal – ilyen kalkulációkat Popp, Potori és Udovecz [2004] közöl. Az ágazatok egyéb, nem ágazat-specifikus támogatásokra (állategészségügyi költségtérítés, élelmiszer- és takarmánybiztonsági, környezetvédelmi, hulladékártalmatlanítási költségek részleges térítése stb.) a jövőben is számíthatnak.

Táblázatainkban a „Termelés értéke” alatt az adott ágazatban a **melléktermék értéke és a közvetlen támogatások nélkül** realizált termelési érték, míg „Bevétel” alatt a **közvetlen támogatásokkal növelt** „Termelés értéke” értendő. A „Jövedelem I.” sorban a „Termelés értéke” és a „Költség”, míg a „Jövedelem II.” sorban a „Bevétel” és a „Költség” különbözetét szerepeltetjük. Az eredmények értékelésénél fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az ágazati adatok jelentős szóródást takarnak.

3.1.1. Vágómarha-ágazat

Számításaink szerint a 2000. és 2001. évben még veszteséges hazai **marhahizlalás** egyedenkénti jövedelme a társas gazdaságokban – a magas EU minimálárnak, valamint a nemzeti támogatásnak köszönhetően – 2004-ben meghaladja az 59 ezer forintot, 2005-ben az 58 ezer forintot, ami hozzávetőleg 200 Ft/kg eredményt jelent (38. táblázat).

38. táblázat

Marhahizlalás Költség és bevétel alakulása (társas vállalkozások)

Megnevezés	2000. évi adatok [†]	2001. évi adatok [†]	2002. évi adatok [†]	2004. évi prognózis	2005. évi prognózis
Költség (Ft/egyed)	50 362	63 890	80 885	88 745	92 108
Termelés értéke (Ft/egyed)	39 548	55 505	82 871	113 612	113 612
Jövedelem I. (Ft/egyed)	- 10 814	- 8 385	1 986	24 867	21 504
Közv. nemzeti tám./top-up (Ft/egyed)	0	0	2 416	34 700	37 082
Bevétel (Ft/egyed)	39 548	55 505	85 287	148 312	150 694
Jövedelem II. (Ft/egyed)	- 10 817	- 8 385	4 402	59 567	58 586
Átlagsúly (kg/egyed)	178	214	289	289	289
EU intézményi minimálár (Ft/t)				393 120	393 120
Értékesítési átlagár (Ft/t)	222 190	259 360	310 440	393 120	393 120

Forrás: Az AKII Költség- és Jövedelemelemzési Osztályának tesztüzemi adatai alapján az AKII Agrárpolitikai Kutatások és Ágazati Ökonómiai Osztályain készült számítások (1 € = 252 Ft)

[†] Melléktermék értéke és egyéb bevételek nélkül.

Megjegyzés a kalkulációk vágott súlyra vonatkoznak; intézményi minimálár (R3 minőségi osztály) = 1 560 €/t; amennyiben az állatsűrűségi mutató nem haladja meg az 1,4 NE/ha (takarmánytermő-terület) értéket, extenzifikációs kiegészítő támogatás is adható, aminek mértéke 2005-ben legfeljebb 49,50 €/egyed lehet.

A **húshasznú tehenet** tartó gazdálkodók 2004-ben 124,25 euró/egyed, 2005-ben 133,35 euró/egyed nemzeti kiegészítő támogatást igényelhetnek, továbbá – amennyiben bizonyos feltételeknek megfelelnek – extenzifikációs támogatásra (2005-ben legfeljebb 49,50 euró/egyed) is jogosultak lehetnek. E szubvencióknak köszönhetően mind a húshasznú tehenek tartása, mind a bikahizlalás a **tejtermeléssel** szemben kétségtelenül ígéretesebb alternatívának mutatkozik (legalábbis rövidtávon).

3.1.2. Tejágazat

Számításaink szerint a tejtermelő társas vállalkozások – a termelési költségek növekedése, valamint a nyomott felvásárlási árak miatt – 2004-ben egyedenként hozzávetőleg 16 ezer forint veszteséget könyvelnek el, ami megközelítőleg 2,5 Ft/kg ráfizetést jelent. A közvetlen támogatás emelkedésének köszönhetően az ágazat helyzete valamelyes javul 2005-ben (39. táblázat). Rövidtávon a kibocsátás visszaesése prognosztizálható.

39. táblázat

Tehéntej Költség és bevétel alakulása (társas vállalkozások)

Megnevezés	2000. évi adatok [†]	2001. évi adatok [†]	2002. évi adatok [†]	2004. évi prognózis	2005. évi prognózis
Költség (Ft/t)	59 922	65 203	67 593	68 883	70 349
Termelés értéke (Ft/t)	69 266	77 456	80 331	64 372	65 506
Jövedelem I. (Ft/t)	9 344	12 253	12 738	- 4 511	-4 843
Közv. nemzeti tám./top-up (Ft/t)	619	2 329	2 402	2 000	5 155
Bevétel (Ft/t)	69 885	79 785	82 733	66 372	70 661
Jövedelem II. (Ft/t)	9 963	14 582	15 140	- 2 511	262
Átlaghozam (kg/egyed)	6 080	6 144	6 515	6 515	6 515
Értékesítési átlagár (Ft/t)	63 329	71 719	75 045	64 372	65 506

Forrás: Az AKII Költség- és Jövedelemelemzési Osztályának teszüzemi adatai alapján az AKII Agrárpolitikai Kutatások és Ágazati Ökonómiai Osztályain készült számítások (1 € = 252 Ft)

[†] Melléktermék értéke és egyéb bevételek nélkül.

3.1.3. Juhágazat

Számításaink szerint a **juhtartó** társas gazdaságok 2004-ben a jövedelmezőség határán egyensúlyoznak. A termelési költségek várható emelkedése és a nemzeti kiegészítő támogatás egyszerűsített kifizetés emelkedése miatt bekövetkező csökkenése (gyepterület-korrekción) miatt 2005-ben a juhtartás újra ráfizetessé válhat (40. táblázat).

40. táblázat

Anyajuh Költség és bevétel alakulása (egyéni gazdaságok)

Megnevezés	2000. évi adatok [†]	2001. évi adatok [†]	2002. évi adatok	2004. évi prognózis	2005. évi prognózis
Költség (Ft/egyed)	25 730	20 413	n.a.	23 143	23 842
Termelés értéke (Ft/egyed)	19 855	11 304	n.a.	22 057	22 103
Jövedelem I. (Ft/egyed)	- 5 875	- 9 109	n.a.	- 1 086	- 1 739
Közv. nemzeti tám./top-up (Ft/egyed)	578	1 370	n.a.	1 600	1 644
Bevétel (Ft/egyed)	20 433	12 674	n.a.	23 657	23 747
Jövedelem II. (Ft/egyed)	- 5 297	- 7 739	n.a.	514	- 95

Forrás: Az AKII Költség- és Jövedelemelemzési Osztályának teszttüzemi adatai alapján az AKII Agrárpolitikai Kutatások és Ágazati Ökonómiai Osztályain készült számítások (1 € = 252 Ft)

[†] Melléktermék értéke és egyéb bevételek nélkül.

Megjegyzés: további, az FVM számításai szerint mintegy 300 ezer anyajuh után a *Rural World* kiegészítő támogatás is adható, aminek mértéke 2004-ben várhatóan 3,85 €/egyed, 2005-ben 4,20 €/egyed.

3.1.4. Sertéságazat

Számításaink szerint a **sertéshizlalás** tonnánkénti jövedelme a társas vállalkozásokban negatív lesz 2004-ben. Az átlagosnál rosszabb hatékonysággal termelő sertéshizlalóknak a 2004. április 30-ig nyújtott, haszonállat-tartási előírások betartásához kapcsolódó 2 000 Ft/egyed támogatás sem jelent megoldást. Az ágazat jövedelempozíciója a felvásárlási ár prognosztizált növekedésének hatására javul 2005-ben (41. táblázat). A sertéshizlalás jövedelmezőségének értékelésénél figyelembe kell venni, hogy az EU állattóléti és környezetvédelmi előírásainak való megfeleléshez szükséges beruházási költségek időarányos része növeli a termelés költségeit – ezt az alábbi számítás nem tartalmazza.

41. táblázat

Vágósertés Költség és bevétel alakulása (társas vállalkozások)

Megnevezés	2000. évi adatok [†]	2001. évi adatok [†]	2002. évi adatok [†]	2004. évi prognózis	2005. évi prognózis
Költség (Ft/t)	228 870	285 050	260 980	285 356	275 386
Termelés értéke (Ft/t)	250 350	319 260	277 110	259 018	273 289
Jövedelem I. (Ft/t)	21 480	34 210	16 130	- 26 338	- 2 097
Közv. nemzeti tám./top-up (Ft/t)	3 990	3 880	7 620	* 20 000	
Bevétel (Ft/t)	254 340	323 140	284 730	279 018	273 289
Jövedelem II. (Ft/t)	25 440	38 090	23 750	- 6 338	- 2 097
Értékesítési átlagár (Ft/t)	250 350	319 260	277 100	259 018	273 289

Forrás: Az AKII Költség- és Jövedelemelemzési Osztályának teszttüzemi adatai alapján az AKII Agrárpolitikai Kutatások és Ágazati Ökonómiai Osztályain készült számítások (1 € = 252 Ft)

[†] Melléktermék értéke és egyéb bevételek nélkül.

* A 2004. február 25-i agráralku eredményeként 2 000 Ft/egyed szintre emelt, 2004. május 1. előtt kifizetett, a haszonállat-tartási előírások betartásához kapcsolódó támogatás.

Megjegyzés: a kalkulációk élősúlyra vonatkoznak.

3.1.5. Baromfiágazat

Az ágazat-specifikus nemzeti támogatások a baromfihús esetében is megszűntek. Ez, valamint az EU szabályozás átvétele, az állatjóléti intézkedések érvényesítése és a harmadik országokból származó import vámvédelmének csökkenése elsősorban a hústermelést érinti kedvezőtlenül.

A baromfiágazat jövedelemhelyzetét hasonló tényezők befolyásolják, mint a sertéságazatét. Számításaink szerint a **csirkehizlalás** költsége a társas vállalkozásokban 2004-ben várhatóan 5-6 százalékkal emelkedik a 2002. évihez képest. Az ágazat közvetlen támogatásokkal (haszonállat-tartási előírások betartásához kapcsolódó támogatás) akár nyereséget is termelhet. A csirkehizlalás jövedelempozíciója a felvásárlási ár prognosztizált csökkenése miatt várhatóan tovább romlik 2005-ben (42. táblázat). A közvetlen nemzeti támogatások lehetősége 2005-ben egyelőre bizonytalan, így ezzel az összeggel nem számoltunk.

42. táblázat

Vágócsirke Költség és bevétel alakulása (társas vállalkozások)

Megnevezés	2000. évi adatok [†]	2001. évi adatok [†]	2002. évi adatok [†]	2004. évi prognózis	2005. évi prognózis
Költség (Ft/t)	173 970	192 000	187 850	198 389	201 785
Termelés értéke (Ft/t)	169 390	195 780	189 080	192 261	192 671
Jövedelem I. (Ft/t)	- 4 580	3 780	1 230	-6 128	-9 114
Közv. nemzeti tám./top-up (Ft/t)	9 630	11 490	14 080	* 9 500	
Bevétel (Ft/t)	179 020	207 270	203 160	201 761	192 671
Jövedelem II. (Ft/t)	5 050	15 270	15 310	3 372	-9 114
Értékesítési átlagár (Ft/t)	169 390	195 780	189 080	192 261	192 671

Forrás: Az AKII Költség- és Jövedelemelemzési Osztályának tesztüzemi adatai alapján az AKII Agrárpolitikai Kutatások és Ágazati Ökonómiai Osztályain készült számítások (1 € = 252 Ft)

[†] Melléktermék értéke és egyéb bevételek nélkül.

* A haszonállat-tartási előírások betartásához kapcsolódó, 2004. május 1. előtt kifizetett 9 500 Ft/t támogatás.

Megjegyzés: a kalkulációk élősúlyra vonatkoznak.

A tesztüzemi adatok alapján 2002-ben a csirkehizlalással foglalkozó társas gazdaságok jelentős része a csirkehús határparitásos importárát meghaladó önköltséggel állította elő a pecsenyecsirkét. (Megjegyzendő, hogy 2002-ben a nyomott világpiacon árák miatt az importár viszonylag alacsony volt.) Valószínűsíthető, hogy a csatlakozás után e gazdaságok egy része **kiszorul az ártermelésből**.

Számításaink szerint az **étkezési tyúktojás-termelés** a társas gazdaságokban a termelési költségek emelkedése és az értékesítési ár csökkenése miatt 2004-ben és 2005-ben (a felvásárlási árak kismértékű növekedése ellenére) is veszteséges lesz. (43. táblázat).

Étkezési tyúktojás Költség és bevétel alakulása (társas vállalkozások)

Megnevezés	2000. évi adatok [†]	2001. évi adatok [†]	2002. évi adatok [†]	2004. évi prognózis	2005. évi prognózis
Költség (Ft/t)	217 266	223 720	222 910	235 751	239 654
Termelés értéke (Ft/t)	251 132	260 598	248 598	234 625	236 444
Jövedelem I. (Ft/t)	33 866	36 878	25 688	-1 126	-3 210
Közv. nemzeti tám./top-up (Ft/t)	206	1 006	2 327		
Bevétel (Ft/t)	251 338	261 604	250 925	234 625	236 444
Jövedelem II. (Ft/t)	34 072	37 884	28 015	-1 126	-3 210
Értékesítési átlagár (Ft/t)	231 351	254 995	238 444	234 625	236 444

Forrás: Az AKII Költség- és Jövedelemelemzési Osztályának testületi adatai alapján az AKII Agrárpolitikai Kutatások és Ágazati Ökonómiai Osztályain készült számítások (1 € = 252 Ft)

[†] Melléktermék értéke és egyéb bevételek nélkül.

Akárcsak a sertéshizlalásnál, a tojástermelés jövedelmezőségének értékelésénél is figyelembe kell venni, hogy az EU állatjóléti, környezetvédelmi és az értékesítési előírásainak (tojások egyenkénti jelölése) való megfelelés, valamint a tojásosztályozó kapacitások létrehozása további kiadásokat jelent - ezeket az alábbi kalkuláció nem tartalmazza.

3.2. A csatlakozás hatása és a legfontosabb teendők

A hazai állattenyésztési ágazatokat differenciáltan érinti a csatlakozás hatására megváltozó szabályozás. Feltételezve, hogy a közösségi piaci intézmények (magántárolás, intervenció) belépésünket követően Magyarországon is működnek, és a hazai intézményi struktúra képes alkalmazni a közösségi szabályozást, a főbb állattenyésztési ágazatok – a csatlakozást követően prognosztizált helyzetük alapján – három alapvető csoportba sorolhatók:

- A **húshasznosítású szarvasmarhatartás helyzete egyértelműen javul**. Az intézményi árak következtében nő a termelők piaci biztonsága, illetve támogatottságuk is javul a jelenlegi szinthez képest.
- A **juhászat** támogatottsága a csatlakozást követően nő, az egyszerűsített rendszer alkalmazása esetén azonban alacsonyabb lesz a támogatás mértéke, mint a standard forma keretében, illetve a rét- és legelőterületek bérleti díjának emelkedése is várható. Mindez összességében nehezen prognosztizálható hatással lesz a juhágazatban gazdálkodók jövedelempozíciójára.
- A többi három állattenyésztési ágazatban – persze különböző mértékben és intenzitással – problémákat okozhat a csatlakozás. A **tejágazatban** a csökkenő termelői árak mellett az első évben a támogatás is alacsonyabb lesz a jelenlegi szintnél. Mindez, valamint az egyéb csatlakozáshoz köthető, az ágazatot érintő folyamatok és közösségi elvárások **kedvezőtlenül érinthetik** a vertikum kevésbé hatékony szereplőit. A **sertés- és a baromfiágazatban** a csatlakozást követően **megszűnnek a közvetlen termelői támogatások**. Mivel a termelői árak növekedésére nem számíthatunk, a gazdálkodók jövedelemhelyezete ezekben az ágazatokban romolhat a belépést követően.

Összefoglalva megállapítható, hogy a csatlakozás hatása a hazai állattenyésztési ágazatok helyzetére jelentős eltéréseket takar. Számunkra kedvezőtlen módon a hazai agrártermelésben kevésbé fontos szerepet játszó ágazatoknál lesz belépésünknek pozitív hatása, és minél fontosabb, meghatározóbb az ágazat, annál komolyabb problémákat vet fel a szabályozás változása. Természetesen a problémákkal terhelt ágazatokban is vannak olyan hazai termelői csoportok, amelyek képesek lesznek az uniós versenyben nemcsak helytállni, de néhány területen versenyelőnyre is szert tenni.

A csatlakozást követően kiéleződő verseny, az egyes ágazatoknál megszűnő közvetlen támogatások, valamint a szigorúbb közösségi standardok elsősorban a termelői fázisban teremtenek a jelenleginél nehezebb feltételeket. Jellemzően a kis állatszámú gazdálkodók, illetve a közösségi szabványokat és elvárásokat teljesíteni nem képes termelők lesznek azok, akik a mezőgazdasági ártermelés felhagyására kényszerülnek.

A korábbi piacsabályozási rendszer kedvezőtlen hatása, hogy az évek során egyes, viszonylag erős központi beavatkozáshoz szokott (azt hagyományosan továbbra is elváró) termékpályák a piaci változásokkal szemben közömbössé váltak. Ezek a csatlakozás, illetve a KAP-reformok nyomán bekövetkező strukturális átalakulásra nincsenek felkészülve. A kritikus szektorokban a másutt is halaszthatatlan állami és termelői erőfeszítések már nem elegendők. A versenyképesség javítása, a piacról való kiszorulás fékezése, a szociális feszültségek enyhítése érdekében – a jelentős fejlesztéseken túl – összehangolt állami és civil szervezőmunkára is szükség van.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az EU-ban a korábbinál lényegesen nagyobb lehetőség nyílik a strukturális alkalmazkodásra. A közösségi piacsabályozás és a támogatási rendszer ugyanis egyrészt kiszámíthatóbb gazdálkodási környezetet teremt, így lehetővé teszi a hosszabb távú (stratégiai) tervezést, másrészt a vidékfejlesztés keretében jelentős beruházási, fejlesztési támogatásokat kínál a gazdálkodóknak. E nem közvetlen termelői, hanem versenyképességet javító szubvenciók kiemelkedő szerepet tölthetnek be a kritikus helyzetbe kerülő vertikumok életképességének megőrzésében, helyreállításában.

Kulcskérdés, hogy a magyar termelők képesek-e alkalmazkodni a megváltozott feltételekhez, és kihasználni az EU-tagság kínálta lehetőségeket. Amennyiben a szükséges szerkezetváltás lezajlik, a vertikális koordinációk megerősödnek, az állattenyésztés versenypozíciója javulhat is.

3.2.1. Vágómarha-ágazat

Az elmúlt évtizedben a húshasznú szarvasmarha-állomány visszaesése a minőségi árualap csökkenését vonta maga után. A magyar marhahús minősége a vágásra kerülő állomány összetétele (döntően tejhasznú selejttehenek) miatt elmarad több nyugat-európai országtól (igaz, a régi tagállamokban elfogyasztott marhahús legalább kétharmada szintén a tejtermelés „mellékterméke”). A marhahús-

fogyasztás alacsony szintje miatt a vágómarha-termelés külpiacon értékesítési kényszerrel küzd, ami jelentős mértékben csökkenti a jövedelmezőséget.

A csatlakozás és a piacsabályozás változása a marhahizlálók számára kétségtelenül előnyös lesz. A **piaci garanciák**, valamint a **közvetlen termelői támogatás** bevezetése termelési és jövedelembiztonságot teremt. A csatlakozással megszűnnek az EU importvámok, és lehetőség nyílik az exporttámogatások igénybevételéhez. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az egyszerűsített támogatási rendszer hatására a legelőterületek bérleti díjának **fokozatos emelkedése** várható, ami mind nagyobb terhet jelent. A közösségi piacon a gazdálkodók kiélezett versenyre, míg a hazai piacon **olcsóbb vagy jobb minőségű** marhahús-termékek megjelenésére számíthatnak.

A gazdaságtalanul termelő vagy minőségi tejet előállítani nem képes, ezért a tejtermeléssel felhagyni kénytelen, kisebb állománnyal rendelkező tehéntartók számára megoldást jelenthet a **húsmarhatartásra történő átállás**. Az egyirányú húshasznosítás a jó húsmínőséggel rendelkező **magyartarkára** épül, amely állomány döntő hányada **kistermelőknél** található. A termelési irányváltást a hazai kvóták is lehetővé teszik, hiszen a rendelkezésre álló támogatási felső határok (mind a vágási, mind a speciális vágómarha-, de kiemelten a húshasznútehén-prémium esetében) a jelenlegi létszámhoz képest viszonylag magasak⁴⁰.

A húshasznosításra történő áttérésnél komoly gondot jelenthet a kis állatlétszámmal rendelkező gazdálkodók általában magas életkora, a kedvezőtlen birtokszerkezet, valamint az ennek következtében jelentkező takarmányozási és legeltetési problémák. A termelési irányváltás megvalósításához ezért **célzott támogatások**, a **tenyésztő szervezetek** (fajtaegyesületek, integrátorok) **aktív közreműködése**, a **gyepterületek racionális hasznosítását szolgáló birtokpolitika**, **gyepegzaldálkodás** és egyéb intézkedések (szaktanácsadás, képzés stb.) szükségesek.

A Luxemburgi Reformoknak megfelelően a tagállamok 2005-től bevezethetik az **egységes gazdaságtámogatási rendszert**, amelynek keretében a különböző szarvasmarha-prémiumok – bizonyos (egyelőre tisztázatlan) kivételektől eltekintve – egyetlen támogatási jogcím részeként kerülnek kifizetésre. Lényeges megjegyezni, hogy az egységes gazdaságtámogatásra történő átállás következtében csökkenhet a hazai marhahús-előállítás, ha a szubvenció részben vagy teljes egészében **független lesz az állattartási kötelezettségtől**. A Magyarországon 2004-től átmenetileg alkalmazásra kerülő egyszerűsített kifizetési rendszerben a marhahús-termelőknek nemzeti forrásból nyújtandó prémiumoknak („*top-up*”) még feltétele az állatok tartása.

⁴⁰ A Koppenhágai Megállapodásban rögzített kvóták bizonyos mértékben előrevetítik az új tagállamok vágómarha-ágazatában várható strukturális változások irányát is. Magyarország esetében az húshasznútehén-kvóta viszonylag magas szintje az extenzív termelés irányába történő elmozdulást segítheti, míg például Csehország esetében a speciális vágómarha- és vágási kvóták nagyobb súlya az intenzív hizlálás fenntartását erősítheti.

A húsmarhatartáson belül – jóllehet, csak bizonyos korlátok között – kitörési pontot jelenthet a **magyar szürke** egyedszámának további növelése. E hagyományos fajtával a **külterjes legelők gazdaságosan hasznosíthatók**, és „legelőtől az asztalig” **speciális magyar termék állítható elő**.

A közösségi előírásoknak való megfelelés mindenhol megköveteli a **sertés- és marhavágás elkülönítését**, ami közvetetten **javíthatja a marhahizlalás versenyképességét**. A specializált és koncentrált feldolgozás **a minőségi árualapot preferálja**, ezért képes **integrálni és ösztönözni** a mezőgazdasági termelők ezen irányú szakosodását. A vertikális koordináció és integráció javítása mellett azonban a versenyképesség alapvető feltétele a szigorú **környezetvédelmi és állatjóléti követelmények teljesítése**.

A marhahizlalást, húsfeldolgozást, valamint a főbb termékek jelenlegi piaci pozícióit meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- alacsony, számottevően a jövőben sem emelkedő marhahúsfogyasztás;
- a jó húsmínőséget adó húshasznú állomány elenyésző aránya (körülbelül 25 ezer egyed), változás a hosszú generációs intervallum miatt csak hosszabb távon várható;
- emelkedő közvetlen és közvetett támogatások;
- az egyszerűsített kifizetés növekedésével párhuzamosan a legelőterületek bérleti díjának emelkedése;
- a szakosodott elsődleges feldolgozóüzemek alacsony száma;
- az elsődleges feldolgozás várható szakosodása, a koncentráció erősödése, aminek hatására javul a húshasznú szarvasmarhát hizlaló termelők versenyképessége

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a minőségi marhahústermelés középpontba állítása a szigorú környezetvédelmi és állatjóléti kritériumok teljesítésének elősegítésével, valamint a vertikális koordináció és integráció javításának ösztönzésével;
- a közösségi jogszabályokkal összhangban a biztonságos élelmiszer előállítás (eredetazonosítás és nyomon-követhetőség) követelményeinek megteremtése;
- a feldolgozóipari szerkezetátalakítás (üzemek szakosodásának) ösztönzése a közösségi beruházási támogatások segítségével;
- a rét- és legelőterületek kihasználtságának javítása.

3.2.2. Tejágazat

A hazai tejágazatban az évről-évre keletkező jelentős mennyiségű (főleg szezonális) felesleg okoz alapvető problémát, aminek levezetése 2003 végéig még az ágazati szereplők és az állam (adófizetők) finanszírozásával valósult meg. A többlettermelés viszonylag folyamatos külpiazi elhelyezésének köszönhetően a kibocsátás – a tehénállomány csökkenése és a hozamok emelkedése mellett – nem csökkent számottevően 2003-ban. A hazai tehénállományon belül meghatározó a gazdaságos tejtermelés alapvető feltételének tekinthető tejhasznú holstein-fríz fajta

aránya. A termelési struktúra „kétpólusú”: az állomány döntő hányada a több mint 100 tehenet tartó gazdaságoknál van (itt termelik a felvásárolt tej nagyobb részét), az egyéni gazdaságok többsége ugyanakkor 10 tehénél kevesebbet tart. Jóllehet, a minőséghez kötött támogatás hatására jelenleg a felvásárolt tej körülbelül 90 százaléka extra minőségű, a termelés műszaki feltételei még hiányosak. **A termelési költségek terén mára elvesztettük a régi és új tagállamokkal szembeni előnyünket.**

A koncentrált, többnyire külföldi tulajdonban lévő tejfeldolgozó szektorban (57 vállalat 89 üzeme) – a már kialakult struktúrák mellett – versenyhátrányt jelent **a szakosodás hiánya, a még konzervatív termékszerkezet, az automatizáltság és anyaggazdálkodás hiányosságai, valamint az energiafelhasználás területén mutatkozó problémák.** A feldolgozó vállalatok egy részénél problémát okoz a higiéniai, állategészségügyi és környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés (a követelmények teljesítésére 21 üzem kapott derogációt 2005. május 1-ig). Ugyan a megtermelt tej legalább 75 százalékát már EU kódszámmal rendelkező vállalatok vásárolják fel, még mindig **kevés a közösségi piacra és intervenció felvásárlásra is termelni képes tejüzem.**

A közösségi szabályozás átvétele a hazai tejvertikum szereplői számára egyrészt nagyobb biztonságot teremt (kiszámítható közvetlen támogatások, intervenció, belpiaci intézkedések), másrészt szigorú korlátokat támaszt (tejkvóta, termelési és forgalmazási standardok). A Koppenhágai Megállapodásban rögzített kvóta (összesen 1 947 280 t) nagyjából **megfelel a 2003. évi kibocsátási szintnek.** A termelési volumen tehát **fenntartható, de csak extra minőségű tej kerülhet értékesítésre.**

A hazai tehénállomány körülbelül harmadával rendelkező, 20-23 ezres kistermelői réteg piacon maradásának esélyeit alapvetően meghatározza azon – már folyamatban lévő vagy az elkövetkező időszakban végrehajtható – beruházások sikeressége, amelyek célja a **minőségi tejtermelés és tejértékesítés műszaki-technikai feltételeinek** javítása, illetve a nagyobb kistermelői háttér mellett működő **tejcsarnokok tejszövetkezetté** alakításának elősegítése. Valószínűsíthető ugyanakkor, hogy az egyéni gazdaságok egy része a jövőben önellátásra, esetleg a tej közvetlenül háztól történő értékesítésére rendezkedik be.

A termelői nyerstej értékesítésében jelenleg tapasztalható tendenciák azt jelzik, hogy az elkövetkező években – az értékesítési feltételek változása (EU minőségi követelményeinek érvénybe lépése, EU számmal nem rendelkező üzemek kiválása) következtében – a helyi piacok ellátása, vagyis a tej **közvetlen értékesítése** a kistermelők esetében még nagyobb szerephez juthat. Ez az egyéni közvetlen értékesítési kvóták ügyének mihamarabbi rendezésén, valamint az EU által támasztott minőségi (és ellenőrzési) követelményeknek való megfelelésen túl a háztól történő legális (kvótával lefedett) és illegális értékesítési kategóriák lehatárolását is megköveteli. Megoldást jelenthet a húsmarhatartásra történő átállás is. A termelési irányváltást a Koppenhágai Megállapodásban rögzített nemzeti kvóták lehetővé teszik.

A Luxemburgi Reformoknak megfelelően a közösség tejszektorának szabályozásában a 2004/2005-2007/2008. gazdasági évek között fontos változtatásokra kerül sor. Az intézményi árak már a csatlakozás évétől csökkennek, aminek következtében a tej **felvásárlási ára** az EU-15 országaiban akár **10-20 százalékkal is visszaeshet** 2007-ig [Boersma et al., 2004]. A vaj és soványtejpor intervenciós árának csökkenését „kompenzáló” közvetlen jövedelemtámogatások folyósítása 2004-től kezdődik. A **tej irányára** a 2004. április 1-jével **megszűnt**, míg a **kvótarendszer** a 2014/2015. gazdasági évig **fennmarad**.

A hazai termelők közvetlen támogatottsága a csatlakozás előtti szinthez képest **csökken** 2004-ben, míg közvetett szubvenció kizárólag a közösségi szabályozás keretein belül nyújtható a jövőben. Ugyanakkor lényeges megjegyezni, hogy 2004. május 1-től a magyar tejpiaci szereplőkre is kiterjednek az EU **piaci intézkedései**, továbbá részesülhetnek a **belső felhasználást ösztönző támogatások** előnyeiből⁴¹.

Az erősödő verseny, a közösségi tejpiac reformja, valamint a környező országok (egyelőre) alacsonyabb felvásárlási árai azt jelzik, hogy Magyarországon a termelői ár a közeljövőben **legfeljebb 64-68 Ft/l** körül alakulhat, ami elsősorban az átlagosnál magasabb költségekkel termelő gazdálkodók életképességét veszélyezteti. A hazai feldolgozók csak rövidtávon profitálhatnak az árcsökkenésből, ugyanakkor intenzívebb versenyre kell felkészülniük. A tejtermékek hazai piaca a jövőben is határozottan **kínálati** jellegű lesz. Kedvező pozícióra azon gyártók számíthatnak, amelyek meg tudnak felelni a **folyamatosan koncentrálódó kereskedelem által támasztott szigorú minőségi, szállítási, pénzügyi, stb. igényeknek**.

A tejfeldolgozásban jelenleg is zajló koncentráció és regionalizáció jelentős átrendeződést valószínűsít. E folyamat azonban a megközelítőleg **50 százalékos kapacitásfelesleg** miatt nem veszélyezteti a megtermelt tej feldolgozását. (A Parmalat csődjéhez hasonló helyzetek persze a jövőben sem zárhatók ki, ami adott esetben nagyszámú gazdálkodót hozhat kritikus helyzetbe.) Azon üzemek, amelyek a csatlakozásig (a derogációt élvezők legkésőbb 2005. május 1-ig) nem felelnek meg az EU szigorú higiéniai normáinak vagy a megváltozó körülmények között nem képesek kellő hatékonysággal működni, kénytelenek bezárni vagy tevékenységüket szűkíteni. A leginkább felkészült és leghatékonyabb piaci szereplők azonban növelhetik is kibocsátásukat.

Ami a tejtermékek külkereskedelme terén valószínűsíthető változásokat illeti: Magyarország nettó exportőri pozíciója várhatóan **gyengül**. A túltermeléssel küszködő tagállamokból származó tejtermékek többnyire **feldolgozottságuknak, minőségüknek és különlegességüknek köszönhetően itthon egyre sikeresebbek**,

⁴¹ Itt kell megemlíteni a közösségi vidékfejlesztési szubvenciókat (például a fellig önfenntartó farmok, a fiatal agrárvállalkozók, a beruházások, az agrár-környezetvédelem és a gazdálkodók korai nyugdíjazásának támogatása), amelyek hozzájárulhatnak a gazdálkodás hatékonyságának és versenyképességének javításához, adott esetben megkönnyíthetik a termelői tevékenység felhagyását, illetve elősegíthetik a húsmarhatartásra vagy biogazdálkodásra történő átállást.

a csatlakozást követően (a kereskedelmi korlátok megszűnése, illetve a termelői árak Luxemburgi Reformok nyomán megindult csökkenése miatt) a jelenleginél alacsonyabb áron kerülhetnek a hazai fogyasztókhoz, **keresletük tovább erősödhet**. A Szlovákiából, Csehországból és Lengyelországból behozott tejtermékek ugyanakkor alacsony árúknak köszönhetően növelhetik részesedésüket a hazai piacon. A hazai feldolgozók érdekeit a **termékjelöléssel és az élelmiszerkönyv betartásával lehet megvédeni az importtermékekkel szembeni versenyben**. Ehhez azonban **a kereskedelem közreműködése is szükséges**.

A **magyar tejjgazdaság jövőbeni fejlődését hosszabb távon** alapvetően az határozza meg, hogy a vertikum szereplői képesek-e a nagyobb tőkeerővel és magasabb szintű technológiával bíró fejlett tagállamokkal, valamint az (egyelőre) ár- és költségelőnyrel rendelkező csatlakozó országokkal szemben **a hazai piacon már megszerzett versenyelőnyt megőrizni**, illetve **a hazai fogyasztás növekedésében rejlő lehetőségeket kihasználni**.

A tejtermelés és -feldolgozás, valamint a főbb termékek piaci pozícióit jelenleg meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- stagnáló folyadéktej-fogyasztás;
- a magasabb feldolgozottsági fokú tejtermékek előállításának és/vagy behozatalának növekedése az életszínvonal emelkedésével párhuzamosan (növekvő termékkínálat, új márkák megjelenése);
- a Luxemburgi Reformok hatására a termelői felvásárlási árak erős csökkenése, amit a tejprémiumok kezdetben nem kompenzálnak;
- emelkedő közvetlen és közvetett támogatások;
- az egyben korlátokat is állító mennyiségi szabályozásnak köszönhető hosszabb távú piaci stabilitás;
- a kialakult tulajdonosi struktúra mellett a szakosodás és hatékonyság szerepének előtérbe kerülése a feldolgozóiparban;
- a nemzeti érdekek feletti regionalizációs szempontokra épülő feldolgozóipari stratégiai döntések előtérbe kerülése;
- a Luxemburgi Reformok hatására az intervenció tejfelesleg levezetésében betöltött stratégiai szerepének csökkenése, megszűnése;
- a kereskedelem változatlan erőfölénye és érdekérvényesítő képessége;
- erősödő racionalizáció és felgyorsuló szelekció a mezőgazdasági termelésben (szempontok: életképesség, versenyképesség, minőségirányítás, megfelelés az állategészségügyi, élelmiszerbiztonsági és környezetvédelmi feltételeknek).

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a feldolgozóipari struktúra behatárolja a termékpálya alsó szakaszának versenyképességi kilátásait: csak a koncentrált alapanyag-termelés lehet életképes, ezért a versenyképességet a koncentráló termelőknél szükséges erősíteni a közösségi beruházási támogatások maximális kihasználásával;

- a feldolgozóipar orientálásában kiemelt szerephez jut az integrált minőségszabályozás, az élelmiszerbiztonság tanúsítási rendszerei, valamint a környezetirányítási rendszerek bevezetésének megkülönböztetett ösztönzése;
- kistermelők esetében az árutermelés feltétele az életképes gazdálkodás, e réteg helyzete hosszabb távon csak fejlesztéseken keresztül stabilizálható;
- az életképtelen kisgazdaságok számára a lehetőségek korlátozottak, ezért differenciált állami beavatkozásokra van szükség (marhahizlálásra történő átállás ösztönzése, termelés beszüntetésének támogatása, ökológiai termelés feltételeinek megteremtése közösségi támogatásokon keresztül);
- közvetlen értékesítésre történő átállás.

3.2.3. Juhágazat

Noha a hazai juhágazat az elmúlt évtized folyamán strukturális problémákkal küszködött, az állomány nőtt az utóbbi években. A jelenlegi felvásárlási árak mellett – a termelés alacsony hatékonysága miatt – a gazdálkodás alig vagy egyáltalán nem jövedelmező, a feldolgozó kapacitások hiánya kiszolgáltatottá teszi a hazai termelőket a külpiaci árak alakulásával szemben.

A magyar juhexport (élőállat) hagyományosan legnagyobb piaca Olaszország, ahol azonban egyre élesebb a verseny: pozíciónkat **elsősorban az olcsó román áru veszélyezteti**, bár a kedvezőbb földrajzi elhelyezkedésünkől (alacsonyabb szállítási költségek) adódó komparatív előnyökkel ez idáig élni tudtunk. A versenynek mindenesetre jelentős **árleszorító hatása** van.

A csatlakozás a juhtenyésztők számára várhatóan inkább előnyöket hoz. A közvetlen támogatás összege a korábbi szinthez képest emelkedik. Fenyégetést elsősorban nem a kifizetési rendszer, hanem az **EU állatjóléti szabályozásának szigorodása** (az élőállat-szállítás idejének várható korlátozása) jelent, ebben az esetben ugyanis a hazai feldolgozóipari kapacitásokat alkalmassá kell tenni a juhhús feldolgozására. Megjegyzendő, hogy az egyszerűsített támogatás hatására a **legelőterületek bérleti díjának emelkedése** várható.

A vertikális koordináció erősítésének, a versenyképesség növelésének egyik lehetséges – egyébként a közösség által is preferált – módja **a kistermelőket előtérbe helyező szerkezetátalakítás. Az ágazat életképességének megőrzéséhez elengedhetetlen a szakosodott feldolgozóipari struktúra kialakítása és működésének segítése a közösségi támogatások kiemelt orientálásával.** Fontos feladat továbbá a rét- és legelőterületek kihasználtságának növelése, a „juhállomány/legelő-arány” javítása.

A fajtahasználat és -váltás tekintetében az elkövetkező években nem központi szakmai irányelvek, hanem a termelési feltételek, illetve a piaci igények lesznek meghatározók. A jövedelmezőséget általában javítaná a **szabadtartásos, legelőkertes technológia** elterjedése, amivel az élőmunka felhasználás hatékonyabbá válhatna. Ehhez azonban az egy nyáj, egy juhász szemlélet feladása, megfelelő birtokstruktúra kialakítása, valamint a vagyonbiztonság megszilárdítása szükséges.

A juhtartást, húsfeldolgozást, valamint a főbb termékek piaci pozícióit jelenleg meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- a húsminőséget és termelés hatékonyságát alapvetően meghatározó, ám nehezen megváltoztatható kedvezőtlen állományszerkezet;
- alacsony, számottevően a jövőben sem emelkedő juhhúsfogyasztás;
- exportorientált termelés;
- a jelentősebb felvevőpiacokon és általában a közösségi piacon fokozódó verseny;
- emelkedő közvetlen és közvetett támogatások;
- az egyszerűsített kifizetés növekedésével párhuzamosan a legelőterületek bérleti díjának emelkedése;
- az állatjóléti előírások szigorodása;
- szakosodott feldolgozóipari kapacitások hiánya.

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a fajlagos hozamok (egy anyajuhra jutó bárányellések) növelése
- a húsminőség javítása;
- a kistermelői struktúra preferálása (erre a közösségi rendszer is lehetőséget kínál);
- szakosodott feldolgozóipari struktúra kialakítása, működésének segítése a közösségi támogatások kiemelt orientálásával;
- a rét- és legelőterületek kihasználtságának javítása.

3.2.4. Sertéságazat

A sertéságazat esetében súlyos gond a koncentráció alacsony foka, a szervezetlen, elaprózódott üzemi struktúrára, valamint a technológiai hiányosságokra, a termelésből jelentős hányadot (kb. 40 százalék) képviselő kistermelői sertésállomány minőségére visszavezethető gyenge hatékonyság. A legnagyobb sertéshús-termelő tagállamokhoz képest lemaradásunk jelentős. A termelési költségek terén Magyarország **elenyésző tartalékokkal rendelkezik** a legnagyobb versenytársakkal szemben. A termékpálya **strukturális problémákkal** is küzd, amelyek alapvetően befolyásolják a vertikum versenypozícióját.

A **húsfeldolgozásban** többek között a kihasználatlan vágókapacitások jelentenek gondot. Az elmúlt évtizedben **nem ment végbe a kívánatosnak mondható koncentráció**, sőt, éppen **ellentétes tendencia érvényesült**: a korábbi időszakhoz képest számottevően gyarapodott a vállalkozások száma. A feldolgozóiparban az életképesség legfontosabb feltétele a higiéniai, élelmiszerbiztonsági, állatjóléti és környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés. Az üzemek műszaki állapotára – néhány újonnan épült, illetve az utóbbi években felújított egység kivételével – jellemző a **technológiai homogenitás hiánya**: egyaránt megtalálhatók a legmodernebb és a már 20-30 éves elavult felszerelések.

A sertéshús közös piaci szervezetének átvételével a **hazai szabályozás lényegesen egyszerűsödött**. Megszűntek a közvetlen ágazat-specifikus nemzeti

támogatások, beleértve az árhoz kötött minőségi támogatást is⁴². A termelők csak minősített esetben számíthatnak központi beavatkozásra, aminek hatása közvetett (magántárolási támogatás). Az 1 509,39 euró/t (kb. 385 000 Ft/t) alapár 2000. július 1. óta változatlan.

A magyar termelőknek a jelenleginél **élesebb versenyben** kell helytállniuk a közös piacon. Helyzetüket tovább nehezíti, hogy a harmadik országokból behozott sertéshúsok vámszintjei csökkennek. Megemlítendő továbbá az euróval és dollárral szemben **túlértékelt forint** termékpálya alsó (*up-stream*) szakaszára begyűrűző kedvezőtlen (árleszorító) hatása is. Mindezek következtében **a racionalizálódási folyamat a mezőgazdasági fázisban és a feldolgozásban még inkább felgyorsulhat**. Az ehhez kapcsolódó szelekció keretében egyes állattartók kiszorulnak az árutermelésből.

A csatlakozás után várhatóan nagyobb mennyiségben érkezik sertéshús (elsősorban olcsóbb árfekvésű termékek és húsipari alapanyagok, továbbá apróhúsok) a hazai piacra. Mind a kivitel, mind a behozatal vonatkozásában egyformán gondot, illetve versenyhátrányt jelent, hogy **a vertikum szervezettsége, koncentráltága elmarad a legfontosabb sertéshús-termelő tagállamokétól**. A piac megnyitása hosszabb, akár **négy-hat évig is elhúzódó hullámvölgyet** okozhat a szektorban. A termelés visszaesése miatt **nettó exportóri pozíciónk megrendülhet**.

Az ágazat szereplőinek **maguknak kell megszervezniük** a termékpályát. A szervezettség javításában komoly előrelépést jelentene a **hosszútávú szerződéses kapcsolatok** kiépítése, valamint – a fejlett sertéshús-termelő országokhoz hasonlóan – a kölcsönös **biztosítási alapok** létrehozása, amelyek a kedvezőtlen piaci helyzetek kezelésében nyújthatnak segítséget.

A sertéshizlalást, húsfeldolgozást, valamint a főbb termékek piaci pozícióit jelenleg meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- az életszínvonal emelkedésével párhuzamosan a sertéshúsfogyasztás növekedése;
- a belpiaci verseny éleződése, az importtermékek arányának növekedése;
- a takarmánypiac átrendeződése, koncentrációja;
- szigorú állatjóléti és környezetvédelmi előírások;
- a termelés természetes hatékonyságának javítása, a termékszerkezet differenciálása a hagyományos felvevőpiacok megőrzése érdekében;
 - az elsődleges feldolgozás meghatározó szerepe a termelési struktúra alakulásában, a termelés orientálásában a piaci információk visszacsatolásával, továbbá a vertikális kapcsolatok, integráció erősödése;

⁴² Egy aktuális, esetleg iránymutató példa: A francia kormány – a közelmúltban újból bevezetett EU magántárolási és exporttámogatásokat kiegészítendő – a francia sertéshizlalók válságának enyhítésére nemzeti támogatásokat kíván nyújtani. A sertéstartás végleges felszámolását összesen 7 millió euróval, a szerkezetátalakítást (termelői csoportok összevonása, vágóhidak piaci pozíciójának erősítése stb.) további 5 millió euróval támogatnák. Emellett – a piac átláthatóságának javítása érdekében – a kis és közepes nagyságú kereskedő cégek számára árfiyelző rendszer létrehozását tervezik. A francia kormány e törekvéseivel szemben az Európai Bizottság nem emelt kifogást.

- a feldolgozóipari vállalkozások életképességének legfontosabb feltétele a higiéniai, élelmiszerbiztonsági, állatjóléti és környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés, valamint a költség-hatékony gazdálkodás;
- az elsődleges feldolgozás és készítmény-előállítás szétválásának folytatódása;
- a feldolgozóipari koncentráció és szakosodás felgyorsulásával párhuzamosan radikális racionalizálódási folyamat a termelésben.

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a hatékonyság és megfelelés javítása a tenyésztés és hizlalás modernizálásának (genetikai alapok, technológiai rendszerek, tartási körülmények stb.) nemzeti és vidékfejlesztési forrásokból történő támogatásával;
- az elsődleges feldolgozás versenyképességének javítása közösségi beruházási támogatások segítségével, ezáltal kiszámítható felvevőpiac megteremtése;
- a biztonságos élelmiszer előállítás (eredetazonosítás és nyomonkövethetőség) követelményeinek megteremtése a közösségi jogszabályokkal összhangban;
- a termékpálya szervezettségének javítása, hosszú távú szerződéses kapcsolatok kiépítése, a piaci zavarok elhárítására kölcsönös biztosítási alapok létrehozása.

3.2.5. Baromfiágazat

A hazai tenyésztésben megtalálható valamennyi baromfi fajtái és hibridjei világszínvonalat vagy világszínvonalhoz közeli szintet képviselnek. A fajtaválaszték alkalmas a különböző tartási technológiák eltérő igényeinek kielégítésére. **A biológiai alapok színvonala tehát nem akadály a hatékony, versenyképes termelésnek.**

A baromfihús-vertikum mezőgazdasági fázisa nem olyan erőteljesen koncentrált, mint a legfejlettebb EU tagállamokban, lemaradásunk azonban nem jelentős. A szükséges beruházások, rekonstrukciók és korszerűsítések az elmúlt évtizedben azonban többnyire elmaradtak. **A telepek jelentős hányada elavult, korszerűtlen, csak részben képes megteremteni a genetikai potenciál kihasználása szempontjából optimális feltételeket.** Ennek következtében alacsony a napi súlygyarapodás, **magas a fajlagos takarmány-felhasználás**, ami a termelési költségek emelkedéséhez, illetve **az egyes baromfiágazatok versenyképességének romlásához vezet.**

Emellett fontos körülmény, hogy a szervezett kapcsolatok, a koordinált, de még az integrált termelés területén is komoly problémákat okozó szürke és fekete gazdaság felvásárlásai számottevően gyengítik a hatékonysági mutatókat. **Az illegális kereskedelem miatt az értékesítés gyakran kiszámíthatatlan**, a szereplők ugyanis nem rendelkeznek megbízható információval, hogy mikor, milyen mennyiségű, illetve minőségű termék forog a piacon.

A **feldolgozóipar koncentrációja** a legerősebb piaci pozícióval rendelkező EU tagállamok szintjét ugyan még nem éri el, az üzemek műszaki felszereltsége, technológiai színvonala és megfelelősége általában kielégítő, az elmaradások rövidtávon pótolhatók.

A csatlakozásnak kétségtelenül negatív hatásai lesznek a hazai baromfihús-termelésre. A közvetlen nemzeti támogatások megszűnése, az állatjóléti intézkedések érvényesítése és a harmadik országból származó import vámvédelmének csökkenése inkább a viszonylag koncentrált, ám nemzetközi összehasonlításban gyenge természetes hatékonyságú hústermelést érintik igen kedvezőtlenül. Az EU szigorú forgalmazási szabályai és szabványai hatására **az előírásoknak nem megfelelő vágóhidakról, továbbá a feketegazdaságból származó baromfihús visszaszorulására lehet számítani.**

Ez a szektorban strukturális átrendeződéshez vezethet, aminek következtében az EU kódszámmal rendelkező üzemek kibocsátása nő, a termelés tovább koncentrálódik, a felesleges vágókapacitások pedig leépülnek. **Komoly fenyegetést jelent az EU-ból érkező olcsó** (a jelenlegi tagállamok fogyasztásában kevésbé meghatározó) **csirke- és pulykacomb várhatóan tömeges megjelenése a hazai piacon.**

Akárcsak a sertéshizlalásnál, a baromfiágazatnál is említést kell tenni az euróval és dollárral szemben **túlértékelt forint** termékpálya alsó (*up-stream*) szakaszára begyűrűző kedvezőtlen (árleszorító) hatásáról. A termelés több okra visszavezethető jelentős visszaesése miatt **nettó exportőri pozíciónk gyengülhet.** A csirkehús behozatala az exporthoz képest ugyan egyelőre viszonylag szerény, ám emelkedő tendenciáról árulkodik. Az import szerkezete 2000-től megváltozott: a húsiipari készítményekben felhasznált belsőséget és húspépet (az EU-magyar liberalizációs megállapodás hatására) mind inkább háttérbe szorította az értékesítésre kész csirkecomb. A fejlődő országokból importált fagyasztott, illetve továbbfeldolgozott baromfitermékek megjelenése is fenyegetést jelent. A hazai piac fokozott védelmet igényel, ami **közvetett eszközökkel** is megoldható. Nagyon fontos, hogy **a magyar fogyasztó tudatában legyen annak, melyik a magyar termék** az üzletek polcain (a címkézés megengedi az EU vagy magyar termék megjelölést). A behozatallal szemben **a szigorú minőségi és élelmiszerbiztonsági ellenőrzéssel, a címkézési szabványok megalkotásával és a közösségi marketing támogatásával lehet védekezni.** Elő kell írni, hogy az áruházláncok a saját márkanév alatt forgalmazott termékeken is **ugyanolyan olvashatóan tüntessék fel a termékgyártót és az alapanyag származási helyét,** mint ahogyan ezen információ más termékeken megjelenik.

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az EU exporttámogatási rendszere a hazai termékekre is érvényes. Az exportáló már nemcsak a fagyasztott egész csirke, hanem a baromfitermékek szélesebb köre (beleértve a tenyésztési és tojástermékeket) után részesülhet visszatérítésben.

Az étkezési tojástermelésben egyrészt a **tojásosztályozó és -csomagoló kapacitások szűkössége**, másrészt a **szervezetlen háztáji termelés magas részaránya** miatt jelentkező piaci zavarok okozhatnak gondot. Az ágazat versenyképességének meghatározó eleme a megfelelés azon EU előírásnak, amely szerint **kereskedelmi forgalomba csak osztályozott áru kerülhet. A tojásosztályozó és -csomagoló kapacitások bővítése a szervezeti, koncentrációs és műszaki feladatokkal szemben is prioritást élvez.**

A tojástermelésben az EU állatjóléti követelményei komoly versenyhátrányt okoznak⁴³, mivel a WTO ezeket **regionális** és nem általánosan elfogadott szabályoknak tekinti, és ezért importtermékekkel szembeni követelményként történő alkalmazásukat **nem engedélyezi**. Csatlakozásunk után így elsősorban a nem EU tagállam kelet-európai országok tojástermékei behozatalának emelkedése várható.

Az állatjóléti követelmények a hazai kacsá- és lúdtartás kilátásaira is árnyékot vetnek. Míg a **kíméletes technológiát alkalmazó töméses hizlalást** feltehetően el tudjuk majd fogadtatni (a kacsamáj-előállításnál számolni lehet a ketreces tartás tilalmával is), a **tolltépés** esetében nehezebb a helyzet, mivel ez a gyakorlat a régi tagállamokban **nem terjedt el**.

A baromfihizlalást és étkezési tojástermelést, a húsfeldolgozást, valamint a főbb termékek piaci pozícióit jelenleg meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- az életszínvonal emelkedésével párhuzamosan a baromfihús-fogyasztás növekedése, fokozottabb termékdifferenciálódás;
- a belpiaci verseny éleződése, importtermékek (tojásból is) arányának növekedése;
- a takarmánypiac átrendeződése, koncentrálódása;
- szigorú állatjóléti, környezetvédelmi és tojásforgalmazási előírások;
- a termelés természetes hatékonyságának javítása, termékszerkezet differenciálása a hagyományos felvevőpiacok megőrzése érdekében;
- az elsődleges feldolgozás meghatározó szerepe a termelési struktúra alakulásában, a termelés orientálásában, a piaci információk visszacsatolásával, továbbá a vertikális kapcsolatok, integráció erősödése;
- a feldolgozóipari vállalkozások életképességének legfontosabb feltétele a higiéniai, élelmiszerbiztonsági, állatjóléti és környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés, valamint a költséghatékony gazdálkodás;
- racionalizálódási folyamat a termelésben.

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a hatékonyság és megfelelés javítása a tenyésztés, hizlalás és tojástermelés modernizálásának (genetikai alapok, technológiai rendszerek, tartási

⁴³ Magyarországon összesen 21 üzem (ezek együtt a hazai tojástermelés mintegy 10 százalékát állítják elő) kapott derogációt a ketrecek lejtésszögének és belmagasságának átalakítására 2009. december 31-ig.

körülmények stb.) nemzeti és vidékfejlesztési forrásokból történő támogatásával;

- a biztonságos élelmiszer előállítás (eredetazonosítás és nyomonkövethetőség) követelményeinek megteremtése a közösségi jogszabályokkal összhangban;
- a termékpálya szervezettségének javítása, hosszú távú szerződéses kapcsolatok kiépítése, megfelelő marketingstratégia kialakítása, ökológiai (szabad)tartás feltételeinek megteremtése;
- a termékpálya egészét felölelő koordinációk vagy integrációk kialakításának és működtetésének ösztönzése, támogatása.

3.3. Kitorési lehetőségek

A magyar mezőgazdaság (és élelmiszeripar) életképességének alapvető feltétele az EU intézményrendszerének kiépítése és működtetése, amihez szorosan kapcsolódik az információ-szolgáltatás kialakítása is. Fontos szerepet játszik továbbá a termelők felvilágosítása, képzése és a szaktanácsadás. Ezek nélkül a csatlakozással felmerülő, különböző nagyságrendű problémák kezelésére szolgáló intézkedések nem jelenthetnek hathatós megoldást.

A csatlakozás miatt várhatóan „kritikus” helyzetbe kerülő ágazatok (tej-, sertés- és baromfiágazat) életképességének és versenyképességének megőrzésére van lehetőség. Ezt azért is lényeges hangsúlyozni, mert e szektorok szerepe a magyar mezőgazdaságban meghatározó, mind a termelési érték, mind a foglalkoztatottság tekintetében.

Meglátásunk szerint a legfontosabb feladat a hatékony vertikális koordinációk kialakítása. Az életképesség szempontjából alapvető kérdés, hogy ki képes bekapcsolódni a vertikális koordinációkba, és hosszútávon tagja lenni a termelői, értékesítési és szolgáltatási szerveződéseknek. Az életképes koordinációba tartozó gazdálkodók számára könnyebben leküzdhető problémát jelentenek a csatlakozás első éveiben általában kedvezőtlen kilátások.

A működő, életképes vertikális koordinációk versenyképességének javítása elkerülhetetlen racionalizációval jár együtt. Kiemelt feladat a feldolgozási fázis (mindenekelőtt az árualap-termeléshez közvetlenül kapcsolódó elsődleges feldolgozás) versenypozíciójának megerősítése az engedélyezett közösségi beruházási támogatások segítségével. Erre mutatkozik is igény, hiszen a SAPARD források nagyobb része az elsődleges feldolgozásba került, illetve az AVOP is többek között e célt szolgálja.

A csatlakozás szempontjából kritikusnak tekinthető állattenyésztési ágazatok esetében két kitorési lehetőség kínálkozik:

- a koordináció erősítése;
- az öko- vagy biogazdálkodásra történő áttérés, őshonos magyar fajták tartása.

E célok megvalósításához, a gazdálkodók életképességének megőrzéséhez, versenyképességük javításához két pénzügyi eszköz áll rendelkezésre:

- beruházási támogatások;
- közvetett támogatások.

3.3.1. Koordináció

Az EU mezőgazdaságában és élelmiszeriparában rendkívül fontos szerepet játszik a koordináció. Az életképes árualap-termelés alapvető feltétele a vertikális és horizontális koordinációk és integrációk működtetése. Bár Magyarországon is léteznek működőképes vertikális szerveződések, a kapcsolatok mélységét, biztonságát tekintve ezek elmaradnak az átlagos nyugat-európai szinttől. Még szembetűnőbbek hiányosságaink az érdekérvényesítő képességet, alkupozíciót erősítő horizontális koordináció terén. Az elmúlt tíz évben Magyarországon többször is tettek kísérletet szövetkezeti vagy más formában történő horizontális integrációk létrehozására, ezek azonban többnyire nem jártak sikerrel. Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a horizontális szerveződéseknek mindig vannak vertikális kiterjedéseik, ami legtöbbször saját feldolgozóipari kapacitásokat jelent, sőt, gyakran még a termeléshez szükséges inputokról is e szerveződések gondoskodnak.

Hasonló koordinációk hiányában a hazai törekvések nem lehetnek sikeresek. A gazdálkodók nagy részének be kell kapcsolódnia egy működőképes vertikális koordinációba. A koordináció mélysége (szerződéses kapcsolat, integráció stb.), vagyis a szerveződés formája másodlagos, a fontos az, hogy a stabil, kiszámítható termelői háttér és felvevőpiac csak ilyen szerveződésekben keresztül teremthető meg. Ezek önmaguktól általában nem jönnek létre, a hosszútávra tervező gazdálkodóknak azonban érdemes mérlegelniük az ilyen típusú koordináció kialakítását, illetve megfontolandó az állami ösztönzés, segítségnyújtás e téren.

3.3.2. Öko- és biogazdálkodás, őshonos magyar fajták tartása

Az öko- vagy biogazdálkodás ugyan nem nyújt megoldást a főbb hazai állattenyésztési ágazatok minden problémájára, bizonyos termelői csoportok számára, bizonyos keretek között azonban kitörési lehetőséget kínál. A közösségi öko- és biogazdálkodási programokban jellemzően a kis állatállománnyal és földterülettel is rendelkező gazdálkodók vehetnek részt. Az állattenyésztés esetében az öko- vagy biotermékek előállítása rendkívül összetett, a takarmányok előállításától a tartásmódon keresztül a genetikai követelményeket is magában foglaló folyamat. Az ilyen típusú termelésre történő átállásnál ezért fontos, hogy a kapcsolódó szubvenciók egy program keretében hosszútávon tervezhetőek legyenek.

Fontos azonban megjegyezni, hogy bio- vagy ökotermelésnek mind a kínálati, mind a keresleti oldalról korlátai vannak. A követelmények és feltételek miatt nagyobb állományok kialakítása gyakorlatilag lehetetlen (pl. alacsonyabb a fertőzésekkel szembeni védelem). A keresletnek ugyan még vannak tartalékai, figyelembe kell azonban venni, hogy a fogyasztók továbbra is elsősorban az ár

függvényében döntenek, ezért e termékek a későbbiekben, az életszínvonal várható emelkedésével is csak a piac egy szegmensét tölthetik ki.

Az elkövetkező években az élelmiszerpiacok további bővülése, globalizálódása, az erőviszonyok átrendeződése, a feldolgozás és értékesítés koncentrálódásának erősödése várható. Ezzel párhuzamosan azonban tanúi lehetünk olyan törekvéseknek is, amelyek célja a helyi értékek feltárása és megőrzése (ún. *Slow Food* mozgalom). A globalizáció-regionalizáció kedvezőbb egyensúlyának a kialakításában a lokális értékek felértékelődése a magyarországi helyi közösségek számára is fontos lehetőség. Jó példa erre a „Hagyományok, Ízek, Régiók” program, amely színvonalas keresztmetszetet ad az ország tradicionális és különleges terményeiről, élelmiszereiről, gasztronómiai és kulturális értékeiről. Érdemes kiemelni e tekintetben a **hazai őshonos állatfajták** természetvédelmi, turisztikai és (egyelőre még korlátozott) piaci jelentőségét. A tájvédelmi és ökológiai tényezők mellett fontos szempont, hogy ezen állatfajtákból „legelőtől az asztalig” speciális magyar termék állítható elő, és mivel a közösségi piacon a „hungarikumok” keresletének élénkülését reméljük, e jószágok tartása perspektívát jelenthet a gazdálkodóknak.

3.3.3. Beruházási támogatások

Az elmúlt évtizedben Magyarországon is igénybe lehetett venni beruházási támogatásokat, 2003-tól már a SAPARD program keretében is. Beruházási célokra a jövőben a közösségi vidékfejlesztési támogatásokból a korábbinál nagyobb források állnak rendelkezésre. Az AVOP-ban és NVT-ben meghatározott intézkedések célja részben a közösségi standardoknak való megfelelés elérése, ezáltal az életképesség megteremtése, illetve a fejlesztések támogatásán keresztül a versenyképesség javítása.

E támogatásokhoz ugyan mind a mezőgazdasági termelők, mind az élelmiszeripari vállalkozások hozzájuthatnak, elsősorban a jellemzően árutermelő, komoly gazdasági tevékenységet folytató gazdálkodóknak és vállalkozásoknak jelenthetnek hathatós segítséget. Kisebb összegű, egyszerűsített eljárással odaítélhető támogatásban a nem e körbe tartozók is részesülhetnek. Alapvető feladat a hazai intézményrendszer alkalmassá tétele e szubvenciók zökkenőmentes kifizetésére.

3.3.4. Közvetett támogatások

Az EU-ban bizonyos keretek között lehetőség van közvetett (nem termelőinek minősített) támogatások nyújtására. E szubvenciók ugyan kisebbek, mint a korábbi közvetlen támogatások, ám nagymértékben hozzájárulhatnak a gazdálkodás életképességének megőrzéséhez. Fontos hangsúlyozni, hogy a közvetett támogatási jogcímek csak a közösségi jogszabályi keretekkel, illetve a nemzetközi egyezményekkel összhangban kerülhetnek kialakításra. A közösségi szabályok szigorú és meglehetősen bonyolult feltételeket szabnak arra vonatkozóan, hogy mely

célok, és milyen módon támogathatók. Az általunk megismert általános közösségi szokások, eljárások alapvetően különböznek a korábbi hazai gyakorlattól. A közösségen belül a terméktanácsok vagy a hasonló jellegű szervezetek saját vagy külső szakértők bevonásával elkészített, **konkrét ágazati programok** (szakképzés, marketing stb.) **végrehajtására** igényelnek nemzeti és esetenként közösségi támogatást. Az eljárásrendet, valamint a kedvezményezettek körét maguk határozzák meg. A programoknak természetesen összhangban kell lenniük a közösségi szabályokkal, így a hatóságok feladata csupán az engedélyeztetés, míg a kormánynak arról kell döntenie, hogy rendelkezésre bocsátja-e a szükséges forrásokat vagy sem.

A programok kivitelezése természetesen nem egyszerű feladat, de sikeres végrehajtásuk segíthet a gazdálkodók helyzetén. Dániában például valamivel több, mint 100 millió koronát (közel 4 milliárd forint) fizettek ki ilyen jogcímenen (hatósági állatorvosi vizsgálatok támogatása, szaktanácsadás támogatása stb.) a sertéstartóknak 2002-ben. A kulcsszerep egyértelműen a terméktanácsoké: egy jól működő, a szubvenciókat megfelelő módon felhasználó terméktanács sokkal többet elérhet az ágazatban, mint bármilyen közvetlen kormányzati beavatkozás.

Összefoglalás

Magyarország EU-csatlakozásával az állattenyésztési ágazatok szabályozása átalakult, mivel a korábbi szabályozási és támogatási rendszer – még ha számos elemében hasonlított is a közösségi gyakorlathoz – nem volt teljes mértékben harmonizált. A hazai agrárszabályozási rendszer a magyar mezőgazdaság termelési szerkezetéhez igazodott. A közösségi támogatások szerkezete azonban – az egyes ágazatok támogatottságát tekintve – ettől alapvetően eltér. A változás bizonyos ágazatokban, illetve termelői csoportok számára problémát okozhat. Amennyiben a hazai gazdálkodók képesek alkalmazkodni a megváltozó szabályozáshoz és az átalakuló piaci viszonyokhoz, az ágazatok helyzete hosszabb távon – a hazai termelési adottságoknak és mezőgazdasági kultúrájának köszönhetően – pozitív irányba mozdulhat el. Biztosra vehető azonban, hogy a közösségi szabályozás hatására bizonyos ágazatokban felgyorsul a kiválasztódás, és a racionalizálódási folyamat keretében csak a megváltozott körülmények között életképes gazdálkodók árutermelése marad meg.

Tanulmányunk célja elsősorban az, hogy megismertesse a hazai termelőket – valamint mindazokat, akiket érintenek a szabályozás változásából adódó hatások – a csatlakozással életbe lépett agrárszabályozási és támogatási rendszerrel, valamint várható hatásaival.

A **marhahizlalást, húsfeldolgozást**, valamint a főbb termékek jelenlegi piaci pozícióit meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- alacsony, számottevően a jövőben sem emelkedő marhahúsfogyasztás;
- a jó húsmínőséget adó húshasznú állomány elenyésző aránya (körülbelül 25 ezer egyed), változás a hosszú generációs intervallum miatt csak hosszabb távon várható;
- emelkedő közvetlen és közvetett támogatások;
- az egyszerűsített kifizetés növekedésével párhuzamosan a legelőterületek bérleti díjának emelkedése;
- a szakosodott elsődleges feldolgozóüzemek alacsony száma;
- az elsődleges feldolgozás várható szakosodása, a koncentráció erősödése, aminek hatására javul a húshasznú szarvasmarhát hizlaló termelők versenyképessége

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a minőségi marhahústermelés középpontba állítása a szigorú környezetvédelmi és állatjóléti kritériumok teljesítésének elősegítésével, valamint a vertikális koordináció és integráció javításának ösztönzésével;
- a közösségi jogszabályokkal összhangban a biztonságos élelmiszer előállítás (eredetazonosítás és nyomon-követhetőség) követelményeinek megteremtése;
- a feldolgozóipari szerkezetátalakítás (üzemek szakosodásának) ösztönzése a közösségi beruházási támogatások segítségével;
- a rét- és legelőterületek kihasználtságának javítása.

A **tejtermelés és -feldolgozás**, valamint a főbb termékek piaci pozícióit jelenleg meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- stagnáló folyadéktej-fogyasztás;
- a magasabb feldolgozottsági fokú tejtermékek előállításának és/vagy behozatalának növekedése az életszínvonal emelkedésével párhuzamosan (növekvő termékkínálat, új márkák megjelenése);
- a Luxemburgi Reformok hatására a termelői felvásárlási árak erős csökkenése, amit a tejprémiumok kezdetben nem kompenzálnak;
- emelkedő közvetlen és közvetett támogatások;
- az egyben korlátokat is állító mennyiségi szabályozásnak köszönhető hosszabb távú piaci stabilitás;
- a kialakult tulajdonosi struktúra mellett a szakosodás és hatékonyság szerepének előtérbe kerülése a feldolgozóiparban;
- a nemzeti érdekek feletti regionalizációs szempontokra épülő feldolgozóipari stratégiai döntések előtérbe kerülése;
- a Luxemburgi Reformok hatására az intervenció tejfelesleg levezetésében betöltött stratégiai szerepének csökkenése, megszűnése;
- a kereskedelem változatlan erőfőlénye és érdekérvényesítő képessége;
- erősödő racionalizáció és felgyorsuló szelekció a mezőgazdasági termelésben (szempontok: életképesség, versenyképesség, minőségirányítás, megfelelés az állategészségügyi, élelmiszerbiztonsági és környezetvédelmi feltételeknek).

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a feldolgozóipari struktúra behatárolja a termékpálya alsó szakaszának versenyképességi kilátásait: csak a koncentrált alapanyag-termelés lehet életképes, ezért a versenyképességet a koncentrálnálódó termelőknél szükséges erősíteni a közösségi beruházási támogatások maximális kihasználásával;
- a feldolgozóipar orientálásában kiemelt szerephez jut az integrált minőség szabályozás, az élelmiszerbiztonság tanúsítási rendszerei, valamint a környezetirányítási rendszerek bevezetésének megkülönböztetett ösztönzése;
- kistermelők esetében az ártermelés feltétele az életképes gazdálkodás, e réteg helyzete hosszabb távon csak fejlesztéseken keresztül stabilizálható;
- az életképtelen kisgazdaságok számára a lehetőségek korlátozottak, ezért differenciált állami beavatkozásokra van szükség (marhahizlálásra történő átállás ösztönzése, termelés beszüntetésének támogatása, ökológiai termelés feltételeinek megteremtése közösségi támogatásokon keresztül);
- közvetlen értékesítésre történő átállás.

A **juhtartást, húsfeldolgozást**, valamint a főbb termékek piaci pozícióit jelenleg meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- a húsminőséget és termelés hatékonyságát alapvetően meghatározó, ám nehezen megváltoztatható kedvezőtlen állományszerkezet;
- alacsony, számottevően a jövőben sem emelkedő juhhúsfogyasztás;
- exportorientált termelés;

- a jelentősebb felvevőpiacokon és általában a közösségi piacon fokozódó verseny;
- az igényeknek szezonálisának megfelelő termelési szerkezet;
- emelkedő közvetlen és közvetett támogatások;
- az egyszerűsített kifizetés növekedésével párhuzamosan a legelőterületek bérleti díjának emelkedése;
- az állatjóléti előírások szigorodása;
- szakosodott feldolgozóipari kapacitások hiánya.

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a fajlagos hozamok (egy anyajuhra jutó báránnyellések) növelése;
- a húsminőség javítása;
- a kistermelői struktúra preferálása (erre a közösségi rendszer is lehetőséget kínál);
- szakosodott feldolgozóipari struktúra kialakítása, működésének segítése a közösségi támogatások kiemelt orientálásával;
- a rét- és legelőterületek kihasználtságának javítása.

A **sertéshizlalást, húsfeldolgozást**, valamint a főbb termékek piaci pozícióit jelenleg meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- az életszínvonal emelkedésével párhuzamosan a sertéshúsfogyasztás növekedése;
- a belpiaci verseny éleződése, az importtermékek arányának növekedése;
- a takarmánypiac átrendeződése, koncentrálódása;
- szigorú állatjóléti és környezetvédelmi előírások;
- a termelés természetes hatékonyságának javítása, a termékszerkezet differenciálása a hagyományos felvevőpiacok megőrzése érdekében;
- az elsődleges feldolgozás meghatározó szerepe a termelési struktúra alakulásában, a termelés orientálásában a piaci információk visszacsatolásával, továbbá a vertikális kapcsolatok, integráció erősödése;
- a feldolgozóipari vállalkozások életképességének legfontosabb feltétele a higiéniai, élelmiszerbiztonsági, állatjóléti és környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés, valamint a költség-hatékony gazdálkodás;
- az elsődleges feldolgozás és készítmény-előállítás szétválásának folytatódása;
- a feldolgozóipari koncentráció és szakosodás felgyorsulásával párhuzamosan radikális racionalizálódási folyamat a termelésben.

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a hatékonyság és megfelelőség javítása a tenyésztés és hizlalás modernizálásának (genetikai alapok, technológiai rendszerek, tartási körülmények stb.) nemzeti és vidékfejlesztési forrásokból történő támogatásával;
- az elsődleges feldolgozás versenyképességének javítása közösségi beruházási támogatások segítségével, ezáltal kiszámítható felvevőpiac megteremtése;

- a biztonságos élelmiszer előállítás (eredetazonosítás és nyomonkövethetőség) követelményeinek megteremtése a közösségi jogszabályokkal összhangban;
- a termékpálya szervezettségének javítása, hosszútávú szerződéses kapcsolatok kiépítése, a piaci zavarok elhárítására kölcsönös biztosítási alapok létrehozása.

A **baromfi-hizlalást és étkezési tojástermelést, a húsfeldolgozást**, valamint a főbb termékek piaci pozícióit jelenleg meghatározó legfontosabb körülmények a következők:

- az életszínvonal emelkedésével párhuzamosan a baromfi-hús-fogyasztás növekedése, fokozottabb termékdifferenciálódás;
- a belpiaci verseny éleződése, importtermékek (tojásból is) arányának növekedése;
- a takarmánypiac átrendeződése, koncentrációja;
- szigorú állatjóléti, környezetvédelmi és tojásforgalmazási előírások;
- a termelés természetes hatékonyságának javítása, termékszerkezet differenciálása a hagyományos felvevőpiacok megőrzése érdekében;
- az elsődleges feldolgozás meghatározó szerepe a termelési struktúra alakulásában, a termelés orientálásában, a piaci információk visszacsatolásával, továbbá a vertikális kapcsolatok, integráció erősödése;
- a feldolgozóipari vállalkozások életképességének legfontosabb feltétele a higiéniai, élelmiszerbiztonsági, állatjóléti és környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés, valamint a költség-hatékony gazdálkodás;
- racionalizálódási folyamat a termelésben.

Az ágazat versenyképessége javításának alapvető feladatai a következők:

- a hatékonyság és megfelelés javítása a tenyésztés, hizlalás és tojástermelés modernizálásának (genetikai alapok, technológiai rendszerek, tartási körülmények stb.) nemzeti és vidékfejlesztési forrásokból történő támogatásával;
- a biztonságos élelmiszer előállítás (eredetazonosítás és nyomonkövethetőség) követelményeinek megteremtése a közösségi jogszabályokkal összhangban;
- a termékpálya szervezettségének javítása, hosszútávú szerződéses kapcsolatok kiépítése, megfelelő marketingstratégia kialakítása, ökológiai (szabad)tartás feltételeinek megteremtése;
- a termékpálya egészét felölelő koordinációk vagy integrációk kialakításának és működtetésének ösztönzése, támogatása.

Összefoglalva megállapítható, hogy a csatlakozás hatása a hazai állattenyésztési ágazatok helyzetére jelentős eltéréseket takar. Számunkra kedvezőtlen módon a hazai agrártermelésben kevésbé fontos szerepet játszó ágazatoknál lesz belépésünknek pozitív hatása, és minél fontosabb, meghatározóbb az ágazat, annál komolyabb problémákat vet fel a változó szabályozás. Természetesen a problémákkal terhelt ágazatokban is vannak olyan hazai termelői

csoportok, akik képesek lesznek az uniós versenyben nemcsak helytállni, hanem néhány területen versenyelőnyre is szert tenni.

A csatlakozást követően kiéleződő verseny, az egyes ágazatoknál megszűnő közvetlen támogatások, valamint a szigorúbb közösségi standardok elsősorban a termelői fázisban teremtenek a jelenleginél nehezebb feltételeket. Jellemzően a kis állatszámú gazdálkodók, illetve a közösségi szabványokat és elvárásokat teljesíteni nem képes termelők lesznek azok, akik a mezőgazdasági árutermelés felhagyására kényszerülnek.

A korábbi piacszabályozási rendszer kedvezőtlen hatása, hogy az évek során egyes, viszonylag erős központi beavatkozáshoz szokott (azt hagyományosan továbbra is elváró) termékpályák a piaci változásokkal szemben közömbössé váltak. Ezek a csatlakozás, illetve a KAP-reformok nyomán bekövetkező strukturális átalakulásra nincsenek felkészülve. A kritikus szektorokban a másutt is halaszthatatlan állami és termelői erőfeszítések már nem elegendők. A versenyképesség javítása, a piacról való kiszorulás fékezése, a szociális feszültségek enyhítése érdekében – a jelentős fejlesztéseken túl – összehangolt állami és civil szervezőmunkára is szükség van.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az EU-ban a korábbinál lényegesen nagyobb lehetőség nyílik a strukturális alkalmazkodásra. A közösségi piacszabályozás és a támogatási rendszer ugyanis egyrészt kiszámíthatóbb gazdálkodási környezetet teremt, így lehetővé teszi a hosszabb távú (stratégiai) tervezést, másrészt a vidékfejlesztés keretében jelentős beruházási, fejlesztési támogatásokat kínál a gazdálkodóknak. E nem közvetlen termelői, hanem versenyképességet javító szubvenciók kiemelkedő szerepet tölthetnek be a kritikus helyzetbe kerülő vertikumok életképességének megőrzésében, helyreállításában.

Kulcskérdés, hogy a magyar termelők képesek-e alkalmazkodni a megváltozott feltételekhez, és kihasználni az EU-tagság kínálta lehetőségeket. Amennyiben a szükséges szerkezetváltás lezajlik, a vertikális koordinációk megerősödnek, az állattenyésztés versenypozíciója javulhat is.

A csatlakozás miatt várhatóan „kritikus” helyzetbe kerülő ágazatok (tej-, sertés- és baromfiágazat) életképességének és versenyképességének megőrzésére van lehetőség. Ezt azért is lényeges hangsúlyozni, mert e szektorok szerepe a magyar mezőgazdaságban meghatározó, mind a termelési érték, mind a foglalkoztatottság tekintetében.

Meglátásunk szerint a legfontosabb feladat a hatékony vertikális koordinációk kialakítása. Az életképesség szempontjából alapvető kérdés, hogy ki képes bekapcsolódni a vertikális koordinációkba, és hosszútávon tagja lenni a termelői, értékesítési és szolgáltatási szerveződéseknek. Az életképes koordinációba tartozó gazdálkodók számára könnyebben leküzdhető problémát jelentenek a csatlakozás első éveiben általában kedvezőtlen kilátások.

A működő, életképes vertikális koordinációk versenyképességének javítása elkerülhetetlen racionalizációval jár együtt. Kiemelt feladat a feldolgozási fázis (mindenekelőtt az árualap-termeléshez közvetlenül kapcsolódó elsődleges feldolgozás) versenypozíciójának megerősítése az engedélyezett közösségi beruházási támogatások segítségével. Erre mutatkozik is igény, hiszen a SAPARD források nagyobb része az elsődleges feldolgozásba került, illetve az AVOP is többek között e célt szolgálja.

A csatlakozás szempontjából kritikusnak tekinthető állattenyésztési ágazatok esetében két kitörési lehetőség kínálkozik:

- a koordináció erősítése;
- az öko- vagy biogazdálkodásra történő áttérés, őshonos magyar fajták tartása.

E célok megvalósításához, a gazdálkodók életképességének megőrzéséhez, versenyképességük javításához két pénzügyi eszköz áll rendelkezésre:

- beruházási támogatások;
- közvetett támogatások.

Summary

The outlook of the Hungarian livestock sectors in the European Union

The regulation of the livestock sectors has been modified along with the accession of Hungary to the EU, since the domestic regulations of agriculture before the accession did not comply with that of the community although numerous elements of the Hungarian regulation were very similar to the practice applied in the EU. The Hungarian system of agricultural regulation was adjusted to the structure of the Hungarian agricultural production. However, the structure of the community support schemes – in terms of the subsidy of certain sectors – is different from that applied in Hungary before the accession. This change may cause serious problems in certain agricultural sectors or for certain producer groups. If the Hungarian producers are going to be able to adjust to the new regulations of the EU and the changing market conditions the situation of the sectors concerned – due to the Hungarian production conditions and agricultural skills – may move in to the direction of improvement of competitiveness in the long run. On the other hand, it is certain that with the new regulations the restructuring process is going to accelerate, and only those producers will survive in a more market-oriented environment that are able to adjust their production to the new market conditions.

The main goal of this study is to introduce the Hungarian producers - as well as all of those that are affected by the changes of the regulation – with the new support schemes applicable after Hungary's accession to the EU.

The most important elements determining the market position of **beef production** and **beef-meat processing** are the following:

- the low consumption of beef-meat at present, which is not expected to increase in the future either;
- the low number of high quality cattle stock producing high quality meat (only about 25 thousand heads), change may only be expected in the long run due to the long production cycles in the beef sector;
- the increasing direct and indirect subsidies;
- the increasing direct payments with the introduction of the Single Area Payment Scheme (SAPS) parallel to the increasing rent of grassland;
- the low number of the specialised primary processing plants;
- the expected specialisation of primary processing plants, the speeding up of the concentration process, which will improve the competitiveness of the beef cattle producers.

The main tasks to be carried out for the improvement of the competitiveness of the sector are the following:

- first priority should be given to high quality meat production, by fulfilling the strict environmental and animal welfare standards as well as by

- encouraging the vertical co-ordination of production and by giving incentives to the improvement of vertical integration of production;
- the fulfilment of food safety standards of the EU (origin of product, traceability)
 - the encouragement of the restructuring process of the processing industry (specialisation of processing plants) with the help of the community support schemes for investments;
 - the improvement of the utilisation of grassland.

The most important factors influencing the market position of **milk production** and **milk processing** are the following:

- fluid milk consumption is not expected to increase;
- the increase of production and/or import of high value added milk products due to the increasing standards of living (along with the increasing supply of milk products, and new trademarks and products);
- as a result of the CAP-reform accepted in Luxemburg producer prices of milk will decrease sharply, which will be compensated only partly by the introduction of dairy premiums (the compensation will be very low at the beginning of the phase-in period of direct payments in the new member states);
- the increase of direct and indirect subsidies;
- the stability of the market in the long term due to the maintenance of the milk quota system, which sets a limit of milk production for milk producers;
- along with the transformed structure of owners the role of specialisation and efficiency will increase in the milk processing sector;
- regional interests instead of national interests will be taken in to consideration in the strategic decisions of the processing industry;
- due to the CAP-reform the role of the exports of the surplus milk production is decreasing;
- the unchanging advantage of the bargaining power of the distribution and marketing sector;
- the concentration and specialisation process in the milk production and dairy processing sectors (aspects: competitiveness, quality management, fulfilment of the strict environmental, animal welfare and food safety standards);

The main tasks to be carried out for the improvement of the competitiveness of the sector are the following:

- the structure of the processing industry limits the outlook of the competitiveness of the up-stream sector, producers concentrating production may survive in the long run, the concentration process of milk producers should be encouraged with the assistance of community support schemes for investments;
- integrated quality control, food safety standards and environmental standards will play a major role in the orientation of the processing industry;

- for small-scale producers the condition of production is the viable size of milk production, which can be achieved and stabilised in the long term with investments;
- the opportunities for small-scale producers are limited; therefore tailored state support is needed for them (the encouragement of producers to switch from milk production to beef production, the support of giving up production, the incentives of organic or ecological production with the help of community subsidies).
- switching to direct milk sale.

The most important factors influencing the market position of the **sheep sector** and **sheep-meat processing** are the following:

- the unfavourable structure of the sheep stock determining the quality of meat produced and the efficiency of production;
- the low sheep-meat consumption, which will not increase in the future either;
- export-oriented meat production;
- the increasing competition at the significant import markets and at the community markets;
- structure of production meeting seasonal demand of lamb-meat;
- increasing direct and indirect subsidies;
- the increasing direct payments with the introduction of the Single Area Payment Scheme (SAPS) parallel to the increasing rent of grassland;
- the strict animal-welfare standards;
- the lack of specialised processing capacities.

The basic goals of improving the competitiveness of the sector are the following:

- the increase of yield (the number of lambs per ewe per year);
- the improvement of the quality of meat;
- the priority of the structure of small-scale producers (the community support scheme also provides opportunity for this);
- the specialisation of the processing industry with the help of community support;
- the improvement of the utilisation of grassland.

The most important factors influencing the market positions of **pig-meat production** and **pig-meat processing** are the following:

- the increasing consumption of pig-meat along with the increasing level of living standards;
- the increasing competition at the domestic market, the growing share of imports;
- the concentration process of the fodder market;
- strict environmental and animal welfare standards;
- the improvement of the efficiency of production and the improvement of the choice of products, traditional markets should be maintained;

- the major role of the primary processing industry in the development of the structure of production; the vertical co-ordination of production and improvement of vertical integration of production;
- the most important factor in the survival of the processing industry is the meeting of food safety, animal welfare, and environmental standards as well as cost-efficient operation of production;
- the specialisation of processing with the separation of primary processing from the processing of food products;
- the specialisation and concentration process of the processing industry along with the radical rationalisation of production.

The basic objectives concerning the improvement of the competitiveness of the sector are the following:

- the improvement of the efficiency of production and meeting standards (genetics, technological systems, standards of production) with the help of subsidies from the national budget and with the use of rural development schemes;
- the improvement of the competitiveness of the primary processing with the access to community support schemes for investments based on market demand;
- the fulfilment of food safety standards of the EU (origin of product, traceability)
- the improvement of the organisation of the product chain, the construction of long term production contracts, the introduction of market intervention mechanism by the creation of insurance funds.

The main factors influencing the market positions of **poultry-meat production, egg production, and poultry-meat processing** are the following:

- the increasing consumption of poultry-meat along with the increasing level of living standards by increasing the selection of products ;
- the increasing competition at the domestic market, the growing share of imports (poultry-meat, eggs);
- the concentration process of the fodder market;
- strict environmental and animal welfare standards, distribution standards of eggs;
- the improvement of the efficiency of production and the improvement of the choice of products, traditional markets should be maintained;
- the major role of the primary processing industry in the development of the structure of production; the vertical co-ordination of production and improvement of vertical integration of production;
- the most important factor in the survival of the processing industry is the meeting of food safety, animal welfare, and environmental standards as well as cost-efficient operation of production;
- the specialisation and concentration process of the processing industry and the production.

The basic objectives concerning the improvement of the competitiveness of the sector are the following:

- the improvement of the efficiency of production and meeting standards (genetics, technological systems, standards of production) with the help of subsidies from the national budget and with the use of rural development schemes;
- the improvement of the competitiveness of the primary processing with the access to community support schemes for investments based on market demand;
- the meeting of food safety standards of the EU (origin of product, traceability)
- the improvement of the organisation of the product chain, the construction of long term production contracts, the improvement of the marketing, the extensive production of eggs (free roasting poultry);
- the vertical co-ordination of production and improvement of vertical integration of production;
- the specialisation and concentration of the processing industry.

To sum up the main conclusion of the study it is obvious that the impacts of the accession on the Hungarian livestock production show dramatic differences depending on the sectors concerned. Hungary's accession to the EU will cause a significant positive impact in those sectors that do not play such an important role in the Hungarian agricultural production. On the contrary, the more important role the sector concerned plays in the Hungarian agriculture, the greater the problems will be by the changing regulations. Obviously, even in those sectors considered to be losers due to the accession there are Hungarian producers who are going to be competitive in the single market of the EU as well.

The factors contributing to the worsening situation of the production following Hungary's accession to the EU is the sharp competition in the single market of the EU, the elimination of national subsidies in certain sectors, as well as the introduction of strict community standards. Characteristically, small-scale producers, and producers unable to meet strict community standards and requirements are going to be forced to quit agricultural production.

Certain sectors in livestock production got used to national intervention mechanism, which contributed to the fact that these sectors became neutral towards the changes of market signals. These sectors were not prepared for the accession and structural changes caused by the CAP reforms. Co-ordinated state and civil efforts are necessary for the improvement of the competition in the concerned sectors and for dampening the impact on the social constraints.

It must be taken into consideration that after the accession there are much more opportunities for structural adjustments than before the accession. The community support system will create a more predictable environment for the production and marketing, making long term strategic planning possible. On the

other hand, the EU offers a significant amount of subsidies for investments and developments to the farmers in terms of rural development measures. These indirect subsidies of rural development will have a major impact on the competitiveness and survival of sectors in critical situation.

The key question is whether the Hungarian producers are able to adjust to the changing conditions, and to take advantage of the opportunities provided by the EU membership. As soon as the necessary structural adjustment will be livestock production will improve as well.

The sectors ending up in a critical situation after the accession (milk production, pork-meat production, and poultry production) have a good chance to survive. The reason why it is important to stress is that these sectors play a determinant role in the Hungarian economy, both in terms of output and employment as well.

According to our opinion, the most important task is to set up an effective structure of vertical co-ordination of production. In terms of the viability of producers, the basic question is, whether producers are able to join and participate in the vertical co-ordination of production, marketing and supply. With the vertical co-ordination of production, marketing and supply the prospects of the Hungarian producers can be improved after the accession.

The improvement of the competitiveness and the vertical co-ordination of production can only be done only by restructuring production. Priority should be given to the improvement of the competitiveness of the processing industry (primary processing) with the help of investment subsidies provided by the community. There seems to be a demand for this kind of subsidies, since a greater part of the SAPARD fund have supported primary processing, AVOP measures will also be used for the same purpose.

For livestock sectors in critical position there are two opportunities, which may help the outlook of production after the EU accession:

- the strengthening of co-ordination of production;
- the bio-production (organic production) and the preserve of local breeds in danger being lost to farming.

There are two financial means in order to help the realisation of the above mentioned goals by improving the competitiveness of production:

- subsidies for investments;
- indirect subsidies.

Kivonat

Magyarország EU-csatlakozásával az állattenyésztési ágazatok szabályozása átalakult. A hazai agrárszabályozási rendszer a magyar mezőgazdaság termelési szerkezetéhez igazodott, a közösségi támogatások szerkezete azonban ettől alapvetően eltér. A változás bizonyos ágazatokban, illetve termelői csoportok számára problémát okozhat. A csatlakozás hatása a hazai állattenyésztési ágazatok helyzetére jelentős eltéréseket takar. Számunkra kedvezőtlen módon a hazai agrártermelésben kevésbé fontos szerepet játszó ágazatoknál belépésünknek pozitív a hatása, és minél fontosabb, meghatározóbb az ágazat, annál komolyabb problémákat vet fel a változó szabályozás.

Tanulmányunk célja elsősorban az, hogy megismertesse a hazai termelőket – valamint mindazokat, akiket érint a szabályozás változása – a csatlakozással életbe lépett agrárszabályozási és támogatási rendszerrel, valamint várható hatásaival.

A csatlakozás miatt várhatóan „kritikus” helyzetbe kerülő ágazatok (tej-, sertés- és baromfiágazat) életképességének és versenyképességének megőrzésére van lehetőség. Meglátásunk szerint a legfontosabb feladat a hatékony vertikális koordinációk kialakítása. Az életképesség szempontjából alapvető kérdés, hogy ki képes bekapcsolódni a vertikális koordinációkba, és hosszútávon tagja lenni a termelői, értékesítési és szolgáltatási szerveződéseknek.

A csatlakozás szempontjából kritikusnak tekinthető állattenyésztési ágazatok esetében két kitörési lehetőség kínálkozik: a koordináció erősítése; az öko- vagy biogazdálkodásra történő áttérés, őshonos magyar fajták tartása. E célok megvalósításához, a gazdálkodók életképességének megőrzéséhez, versenyképességük javításához két pénzügyi eszköz áll rendelkezésre: beruházási támogatások; közvetett támogatások.

Abstract

The regulation of the livestock sectors has been modified along with the accession of Hungary to the EU, since the domestic regulations of agriculture before the accession did not comply with that of the community although numerous elements of the Hungarian regulation were very similar to the practice applied in the EU. The Hungarian system of agricultural regulation was adjusted to the structure of the Hungarian agricultural production. However, the structure of the community support schemes – in terms of the subsidy of certain sectors – is different from that applied in Hungary before the accession. This change may cause serious problems in certain agricultural sectors or for certain producer groups. Hungary's accession to the EU will cause a significant positive impact in those sectors that do not play such an important role in the Hungarian agricultural production. On the contrary, the more important role the sector concerned plays in the Hungarian agriculture, the greater the problems will be by the changing regulations.

The main goal of this study is to introduce the Hungarian producers - as well as all of those that are affected by the changes of the regulation – with the new support schemes applicable after Hungary's accession to the EU.

The sectors ending up in a critical situation after the accession (milk production, pork-meat production, and poultry production) have a good chance to survive. According to our opinion, the most important task is to set up an effective structure of vertical co-ordination of production. In terms of the viability of producers, the basic question is, whether producers are able to join and participate in the vertical co-ordination of production, marketing and supply. With the vertical co-ordination of production, marketing and supply the prospects of the Hungarian producers can be improved after the accession.

For livestock sectors in critical position there are two opportunities, which may help the outlook of production after the EU accession: the strengthening of co-ordination of production and the bio-production (organic production) and the preserve of local breeds in danger being lost to farming. There are two financial means in order to help the realisation of the above mentioned goals by improving the competitiveness of production: subsidies for investments and indirect subsidies.

Irodalomjegyzék

1. AGRAFACTS: 'New member state top-ups to CAP direct aids become clearer', 07/07/2004, No 56-04.
2. Baltay Mihály [1999]: 'Kitörési pontok a sertéshústermelésben' *Állattenyésztés és takarmányozás*, vol. 48, no 6, pp. 739-741.
3. Bavarova, M. – Glitsch, K. – Hockmann, H. – Pieniadz, A. – Vőneki, É. [2003]: *Zukünftige Entwicklungen auf dem Milchmarkt in Polen, der Slowakei, Slowenien, der Tschechischen Republik und Ungarn*. Halle: IAMO.
4. Békési Gyula [2004]: 'Juh termék tanács: szervezettségünk meghaladja a 93 százalékos szintet', *Magyar juhászat*, vol. 13, no. 4, pp. 2-3.
5. Bíró Oszkár – Illés B. Csaba – Ózsvári László [2001]: 'Az integrációs kapcsolatok kialakulásának esélyei a hazai sertéságazatban' *VISION-2000 III. A kooperáció, a koordináció és az integráció szerepe és lehetőségei az agrár és a vidéki gazdaságban*. Gödöllő: Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar.
6. Bíró Oszkár – Ózsvári László – Illés B. Csaba [2003]: 'A hazai sertéságazat versenyképességének SWOT analízise', *Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén*. Debrecen: DATE.
7. Boersma, F. – Faconnier, P. – Papp, G. – Perez, V. [2004]: *The Impact of CAP-reform in Milk Sector* (kézirat). Toulouse: IP Animal Economics and Policies in Europe, ESAP.
8. Bonnet, Jean-Noel [2003]: *The Beef Industry in the Enlarged EU*. Rome: European Technical Network of Cattle Producers' and Breeders' Organisations for Development.
9. de Rancouer, M. [2004]: 'Compared Sheep System in Europe', *IP Animal Economics and Policies in Europe*. Toulouse: ESAP.
10. de Rancouer, M. [2004]: 'Introduction to European Animal Sector', *IP Animal Economics and Policies in Europe*. Toulouse: ESAP.
11. Európai Bizottság [2002]: *Prospects for Agricultural Markets 2002-2009*. Brussels: European Commission. Directorate-General for Agriculture.
12. Fejes János – Széles Gyula [2003]: 'A vágósertés előállítás gazdasági értékelése Magyarországon, feladatok az EU csatlakozás kapcsán', *Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén*. Debrecen: DATE.
13. Fertő Imre [1996]: 'A vertikális koordináció a mezőgazdaságban', *Közgazdasági Szemle*, vol. 43, no. 11, pp. 957-971.
14. Földi Péter [2002]: 'Az EU szabályozás és a magyar termelés', *Magyar Állattenyésztők Lapja*, vol. 7, no. 8, p. 5.
15. Földi Péter [2002]: 'Könnyű szabályozás', *Magyar Állattenyésztők Lapja*, vol. 7, no. 7, p. 5.

16. Frank, S. – Henderson, D. [1992]: 'Transaction costs as determinants of vertical coordination in the U.S. food industries', *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 74, no. 11, pp. 1083-1095.
17. Guba Mária – Ráki Zoltán – Nyárs Levente [2001]: Állattenyésztésünk hatékonyságának elemzése az EU-csatlakozás tükrében, különös tekintettel a takarmányozás szabályozásának változásaira (kézirat). Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
18. Guba Mária – Ráki Zoltán [2002]: Az állattartó telepek felmérése – VI. összefoglaló kötet (kézirat). Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
19. Hajdu Istvánné – Lakner Zoltán [1999]: Az élelmiszeripar gazdaságtana. Budapest: Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó.
20. Hajdu Zoltán [1998]: A sertéshús közös piaci szabályozás az EU-ban. Budapest: Agroinform Kiadóház.
21. Halmai Péter [2002]: Az Európai Unió agrárrendszere. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
22. Hemme et al. [2003]: IFCN Dairy Report 2003. Braunschweig: IFCN/Global Farm.
23. Horn P. – Földi P. – Bastek, V. – Luksanova, V. [2002]: 'Áttekintés Közép-Európa baromfitermeléséről', 11. Európai Baromfitermelési Kongresszus. Bréma: WPSA.
24. Horn Péter [2000]: 'Állattenyésztésünk fejlesztésének néhány kérdése', *Állattenyésztés és takarmányozás*, vol. 49, no. 1, p. 6.
25. http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/index_en.htm
26. http://europa.eu.int/comm/agriculture/index_en.htm
27. Jávor András – Lapis Miklós – Pál Gábor [2004]: 'Magyar lehetőségek az Európai Unió juh- és kecskehús importjának tükrében', *Magyar juhászat*, vol. 13, no. 3, pp. 13-15.
28. Jávor András – Lapis Miklós [2004]: 'A juhhús piaci helyzete', *Kistermelők lapja*.
29. Kartali János ed. [2004]: Főbb agrárágazataink piacrajutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén I-II. (Agrárgazdasági tanulmányok, 2004/1.). Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
30. Kommission der Europäischen Gemeinschaften [2002]: Bericht über die Milchquoten, Arbeitsdokument der Kommission. Brüssel.
31. Kovács József [1999]. 'A hazai sertéshústermelést akadályozó tényezők és ezek kiküszöbölésének lehetőségei' *Állattenyésztés és Takarmányozás*, vol. 48., no 6, 741-744 pp.
32. Lakner Zoltán – Vizvári Béla [2000]: 'A magyar gabona-hús vertikum fejlesztésének néhány társadalmi-gazdasági összefüggése' *A hús*, vol 10, no. 3, pp. 178-187.
33. Lange de, Jacques [2003]: 'A magyar baromfiágazat az EU csatlakozás küszöbén', *Baromfi ágazat*, vol. 3, no. 4, pp. 4-7.

34. M&H Communications Intelligence Unit [2002]: Válaszút előtt a magyar baromfiipar (kézirat). Budapest: M&H CIU.
35. Magyar juhtenyésztők és juhtenyésztő szervezetek szövetsége [2003]: Magyarország juhászatának statisztikai jellemzői. Budapest: Magyar juhtenyésztő szövetség.
36. Mile Sándor [2004]: Tejgazdaságunk versenyképessége, Tejipari Hírlap, vol. 31, no. 1, p. 4.
37. Nyárs Levente – Papp Gergely [2002]: Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyzete (Agrárgazdasági tanulmányok, 2002/7.). Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
38. Nyárs Levente – Papp Gergely [2004]: 'A brojlerágazat várható jövedelempozíciója', Baromfiágazat, vol 4, no. 2, pp. 4-5.
39. Office national interprofessionnel des viandes, de l'élevage et de l'aviculture [2002]: Situation et perspective des productions avicoles sur le plan mondial et européen (kézirat). Paris: Ofival.
40. Office national interprofessionnel des viandes, de l'élevage et de l'aviculture [2004]: Le marché des produits carnés et avicoles en 2003. Paris: Ofival.
41. Popp József – Potori Norbert – Udovecz Gábor [2004]: A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon (Agrárgazdasági tanulmányok, 2004/5.) Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
42. Popp József ed. [2004]: Nemzetközi agrárpiaci kilátások 2004. Budapest: AKII - FVM
43. Rassmussen, Jacob [2002]: Production costs in international pig production – 2000 (kézirat). Copenhagen: The National Committee for Pig Production, Danish Bacon and Meat Council.
44. Salamon, P. – Kurzweil, M. [2004]: 'Der Markt für Milch', Agrarwirtschaft, vol. 53. no. 1.
45. Stefler József [2004]: 'A magyar tejtermelés jövője az EU agrárreformjának és a támogatások kifizetési rendjének függvényében és teendőink a versenyképesség javítására', IFM. Kaposvár: Agrár- és Vidékfejlesztési Témacsoport.
46. Tömpe Ferenc [2001]: A vertikális integráció elméleti és gyakorlati problémái az agribusinessben a baromfivertikum példáján (doktori értekezés). Gödöllő: Szent István Egyetem.
47. Trégaro, Yves-Lossouarn Jean [2002]: L'évolution du secteur porcin Européen: enjeux techniques, politiques, de marché et de société (kézirat). Paris: Ofival, INA-PG.
48. Vőneki Éva. [2004]: 'Zur Bewertung des ungarischen SAPARD-Programms unter besonderer Berücksichtigung der Investitionen im Milchsektor', Discussion Paper No. 59, Halle: IAMO.
49. Windhorst, Hans-Wilhelm [1998]: 'Sectoral and regional patterns of pig production in the EU', Pig News and Information, vol. 19, no. 1, pp.11-18.

50. Windhorst, Hans-Wilhelm [2000]: 'The Danish model: producing pork for the world market', Pig Progress, vol. 16, no. 9, pp. 8-10.
51. Zoltán Péter [2003]: 'A magyar baromfiipar az EU csatlakozás előtt', Baromfiágazat, vol 3, no. 1, pp. 6-13.
52. www.clal.it
53. www.danskeslagterier.dk
54. www.fao.org
55. www.fapri.org
56. www.ksh.hu
57. www.maeleudvalget.dk
58. www.ofival.fr
59. www.pve.nl
60. www.zmp.de

Jogszabályok

Szarvasmarha

1208/81/EGK tanácsi rendelet a hasított kifejlett marhák közösségi osztályozási rendszerének meghatározásáról.

2930/81/EGK bizottsági rendelet a hasított kifejlett marhák közösségi osztályozási rendszerének alkalmazására vonatkozó kiegészítő rendelkezések elfogadásáról.

563/82/EGK bizottsági rendelet a vágott félmarha közösségi osztályozási skálája alapján a kifejlett szarvasmarhafélék piaci árának létrehozása céljából az 1208/81/EGK rendelet alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.

1186/90/EGK tanácsi rendelet a hasított kifejlett marhák közösségi osztályozási rendszere alkalmazási körének kiterjesztéséről.

344/91/EGK bizottsági rendelet a hasított kifejlett marhák közösségi osztályozási rendszere alkalmazási körének kiterjesztéséről szóló 1186/90/EGK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.

91/629/EGK tanácsi irányelv, valamint módosításai a borjak védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról.

1445/95/EK bizottsági rendelet a marhahús- és borjúhúságazatban a behozatali és kiviteli engedélyekre vonatkozó alkalmazási szabályokról és a 2377/80/EGK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

1357/96/EK tanácsi rendelet a marha- és borjúhús piacának közös szervezéséről szóló 805/68/EGK rendeletben említett jövedelemtámogatásokhoz kapcsolódóan 1996-ban teljesítendő kiegészítő kifizetésekről, valamint a 805/68/EGK rendelet módosításáról.

1254/1999/EK tanácsi rendelet a marha- és borjúhús piacának közös szervezéséről.

2342/1999/EK bizottsági rendelet a jövedelemtámogatási rendszerek tekintetében a marha- és borjúhús piacának közös szervezéséről szóló 1254/1999/EK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.

2730/1999/EK bizottsági rendelet a marha- és borjúhús piacának közös szervezéséről szóló 1254/1999/EK tanácsi rendelet 4. cikkében előírt, hím szarvasmarhafélékre vonatkozó jövedelemtámogatási rendszerek alkalmazásával kapcsolatos átmeneti szabályozás bevezetéséről.

562/2000/EK bizottsági rendelet a marhahús-felvásárlásra vonatkozóan az 1254/1999/EK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.

907/2000/EK bizottsági rendelet a 1254/1999/EK tanácsi rendeletnek a marha- és borjúhús ágazatban való magántárolás támogatása tekintetében történő alkalmazására vonatkozó részletes szabályokról.

Tej

1787/2003/EK tanácsi rendelet a tej- és tejtermékek közös szervezéséről szóló 1255/1999/EK rendelet módosításáról

1788/2003/EK tanácsi rendelet a tej- és tejtermékágazatban alkalmazandó illeték megállapításáról.

595/2003/EK bizottsági rendelet a tej- és tejtermékágazatban alkalmazandó illeték megállapításáról szóló 1788/2003/EK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.

3950/92/EGK tanácsi rendelet, valamint módosításai a tej- és tejtermékágazatban kiegészítő illeték megállapításáról.

671/95/EK bizottsági rendelet Ausztriában és Finnországban egyes tej- és tejterméktermelők számára egyedi referenciamennyiségek elosztásáról.

2571/97/EK bizottsági rendelet a vaj csökkentett áron történő értékesítéséről, valamint a cukrászati termékek, jégkrém és egyéb élelmiszerek előállítása során felhasznált tejszínre, vajra és vajsűrítményre vonatkozó támogatás nyújtásáról.

174/1999/EK bizottsági rendelet a tejre és tejtermékekre vonatkozó kiviteli engedélyek és export-visszatérítések tekintetében a 804/68/EGK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó különös részletes szabályainak megállapításáról.

1255/1999/EK tanácsi rendelet, valamint módosításai a tej- és tejtermékpiac közös szervezéséről.

2771/1999/EK bizottsági rendelet a vaj- és tejszínpiaci intervenció tekintetében az 1255/1999/EK tanácsi rendelet alkalmazásával kapcsolatos részletes szabályok megállapításáról

2799/1999/EK bizottsági rendelet a takarmányozásra szánt fölözött tejre és sovány tejporra és az ilyen sovány tejpor értékesítéséhez nyújtott támogatásra vonatkozóan az 1255/1999/EK tanácsi rendelet alkalmazásával kapcsolatos részletes szabályok megállapításáról.

1068/2000/EK bizottsági rendelet a tartós sajtokra nyújtott magántárolási támogatásra vonatkozó részletes szabályok megállapításáról

2707/2000/EK bizottsági rendelet az iskolai tanulók tejjel és egyes tejtermékekkel való ellátására irányuló közösségi támogatás tekintetében az 1255/1999/EK tanácsi rendelet alkalmazásával kapcsolatos szabályok megállapításáról.

179/2001/EK bizottsági rendelet a vajra és tejszínre nyújtott magántárolási támogatásról szóló 1255/1999/EK tanácsi rendelet alkalmazásának részletes szabályainak megállapításáról.

214/2001/EK bizottsági rendelet a sovány tejpor piacán történő intervencióról szóló 1255/1999/EK tanácsi rendelet alkalmazásának részletes szabályainak megállapításáról.

1392/2001/EK bizottsági rendelet a tej- és tejtermék ágazatban a kiegészítő illeték megállapításáról szóló 3950/92/EGK tanácsi rendelet alkalmazása részletes szabályainak megállapításáról.

2298/2001/EK bizottsági rendelet az élelmiszersegélyként szállított termékek kivitelére vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.

2535/2001/EK bizottsági rendelet a tejure és tejtermékekre vonatkozó behozatali szabályok és a vámkontingensek megnyitása tekintetében az 1255/1999/EK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.

582/2002/EK bizottsági rendelet a tej- és tejtermékágazatban kiegészítő illeték megállapításáról szóló 3950/92/EGK rendelet 3. cikkében említett összes referenciamennyiségek kiigazításáról.

1/2003. (I. 8.) FVM-EszCsM együttes rendelet a nyers tej, a hőkezelt tej és a tej alapú termékek előállításának, forgalomba hozatalának élelmiszer-higiéniai feltételeiről.

68/2004. FVM rendelet a tej és tejtermékek piaci szabályozásáról.

69/2004. FVM rendelet a tehéntej termékpálya szabályozásában alkalmazott kvótarendszerről.

29/2004. Kormányrendelet a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek exportjával összefüggő intézkedések végrehajtásának általános szabályairól.

Juh

2529/2001/EK tanácsi rendelet a juhhús és kecskehús piacának közös szervezéséről
6/2003 FVM rendelet a juhtej 2003. évi agrárpiaci támogatásáról

Sertéshús

1284/2001/EK bizottsági rendelet a hasított sertés közösségi piaci árának kiszámításához használandó súlyozási együttható rögzítéséről és az 1354/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

1365/2000/EK tanácsi rendelet a sertéshús piacának közös szervezéséről szóló 2759/75/EGK rendelet módosításáról.

1572/95/EK bizottsági rendelet a piacra vitelnek a hasított sertések átlagára kialakításához figyelembe veendő szakaszáról szóló 3537/89/EGK rendelet módosításáról.

2042/98/EK bizottsági rendelet a sertéshús magánraktározási támogatására vonatkozó különleges feltételekről.

2123/89/EGK bizottsági rendelet, valamint módosításai a Közösségen belüli sertéshús piacokra vonatkozó képviseleti piaci lista összeállításáról.

2179/2002/EK bizottsági rendelet a sertéshús magánraktározási támogatására vonatkozó különleges feltételekről.

2759/75/EGK tanácsi rendelet, valamint módosításai a sertéshús piacának közös szervezéséről.

2763/75/EGK tanácsi rendelet, valamint módosításai a sertéshús magánraktározási támogatására vonatkozó általános szabályok megállapításáról.

2806/79/EGK bizottsági rendelet, valamint módosításai a Tagállamok és a Bizottság közti, sertéshúsra vonatkozó információcseréről.

2967/85/EGK bizottsági rendelet, valamint módosításai a hasított sertések közösségi kereskedelmi osztályba sorolásának részletes szabályaitól.

3220/84/EGK tanácsi rendelet, valamint módosításai a hasított sertések közösségi kereskedelmi osztályba sorolásáról.

3444/90/EGK bizottsági rendelet a sertéshús magánraktározási támogatása nyújtására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.

3533/93/EK bizottsági rendelet a sertéshús, a marha- és borjúhús, a juhhús és a kecskehús magánraktározási támogatására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról, valamint a 3444/90/EGK, a 3445/90/EGK és a 3446/90/EGK rendeletek módosításáról.

3537/89/EGK bizottsági rendelet, valamint módosításai a piacra vitelnek a hasított sertések átlagára kialakításához figyelembe veendő szakaszáról.

3574/86/EGK bizottsági rendelet a sertéshúsra vonatkozó egyes információk tagállamok és Bizottság közötti cseréjére vonatkozó 2806/79/EGK rendelet módosításáról

391/68/EGK bizottsági rendelet, valamint módosításai a sertéshús intervenciók felvásárlásának részletes szabályozásáról.

93/23/EGK tanácsi irányelv a sertéstermelés statisztikai felméréseire vonatkozóan.

94/432/EGK bizottsági határozat a Tanács 93/23/EGK irányelvében foglaltak végrehajtására vonatkozó részletes szabályozásról.

97/77/EK tanácsi irányelv a sertés-, szarvasmarha-, juh- és kecsketenyésztés területén végzendő statisztikai felmérésekről szóló 93/23/EGK, 93/24/EGK és 93/25/EGK irányelvek módosításáról.

Baromfihús és étkezési tyúktojás

1274/91/EGK bizottsági rendelet, valamint módosításai a tojásra vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról szóló 1907/90/EGK rendelet végrehajtása részletes szabályainak bevezetéséről.

1538/91/EGK bizottsági rendelet, valamint módosításai a baromfira vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról szóló 1906/90/EGK rendelet végrehajtása részletes szabályainak bevezetéséről.

1906/90/EGK tanácsi rendelet, valamint módosításai a baromfira vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról.

1907/90/EGK tanácsi rendelet, valamint módosításai a tojásra vonatkozó egyes forgalmazási előírásokról.

2771/75/EGK tanácsi rendelet, valamint módosításai a tojás piacának közös szervezéséről.

2777/75/EGK tanácsi rendelet, valamint módosításai a baromfihús piacának közös szervezéséről.

572/1999/EK bizottsági rendelet a tagállamok és a Közösség tojással és baromfihússal kapcsolatos kölcsönös tájékoztatásáról és az 1527/73/EGK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

Hazai jogszabályok

12/2003 FVM rendelet a haszonállat tartásra vonatkozó előírások betartása mellett előállított vágósertés termelési támogatásáról.

1995. évi XC. törvény az élelmiszerekről.

20/2002 FVM rendelet a mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999 FVM rendelet módosításáról.

23/2002 FVM rendelet a tojástermékek előállításának és forgalomba hozatalának élelmiszer-higiéniai feltételeiről

32/1999 FVM rendelet a mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól.

40/1995 FM rendelet, valamint módosításai a Magyar Élelmiszerkönyv kötelező előírásairól.

49/2001 Kormány rendelet a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről.

70/2002 FVM rendelete a friss baromfihús előállításának és forgalomba hozatalának élelmiszer-higiéniai feltételeiről.

71/2001 FVM rendelet a vágósertés garantált áron történő állami felvásárlásáról.

72/2001 FVM rendelet a vágósertés garantált áron történő állami felvásárlásáról.

75/2002 FVM rendelet a klasszikus sertéspestis és az afrikai sertéspestis elleni védekezésről.

9/2003 FVM rendelet a mezőgazdasági haszonállat tartási szabályok betartása mellett előállított vágóbaromfi 2003. év első félévi termelési támogatásáról.

Magyar Élelmiszerkönyv III. kötet 1-3-1906/90 számú Baromfihús című előírás.

Magyar Élelmiszerkönyv III. kötet 1-3-1907/90 számú Tojás című előírás.

Mid-term Review

Mid-Term Review of the Common Agricultural Policy

2003/0012 (CNS) Proposal for a COUNCIL REGULATION establishing a levy in the milk and milk-products sector.

2003/0011 (CNS) Proposal for a COUNCIL REGULATION amending Regulation (EC) No 1255/1999 on the common organisation of the market in milk and milk products.

COM(2002) 394 final of 10.7.2002.

Állatjólét

2001/88/EK tanácsi irányelv a sertések védelmének minimális előírásait meghatározó 91/630/EGK irányelv módosításáról.

2001/93/EK bizottsági irányelv a sertések védelmének minimális előírásait meghatározó 91/630/EGK irányelv módosításáról.

91/630/EGK tanácsi irányelv a sertések védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról.

1999/74/EK tanácsi irányelv a tojótyúkوك védelmére vonatkozó minimumkövetelmények megállapításáról.

91/628/EGK tanácsi irányelv

91/629/EGK tanácsi irányelv

93/119/EGK tanácsi irányelv

98/58/EK tanácsi irányelv

Környezetvédelem

91/676/EGK tanácsi irányelv a vizek mezőgazdasági eredetű nitrát-szennyezéssel szembeni védelméről.

96/61/EK tanácsi irányelv a környezetszennyezés integrált megelőzéséről és csökkentéséről.

97/11/EK tanácsi irányelv az egyes köz- és magán projektek környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról szóló 85/337/EGK irányelv módosításáról.

Állategészségügy, takarmányozás

1774/2002 Európai Parlamenti és tanácsi rendelet az állati eredetű melléktermékek nem humáncélú felhasználásának egészségügyi szabályairól.

2001/89/EK tanácsi irányelv a klasszikus sertéspestis elleni védekezésre irányuló közösségi intézkedésekről.

2002/C 324/02 közösségi iránymutatás a TSE-tesztek, állati eredetű-, valamint a vágóhídi hulladékok ártalmatlanításának állami támogatásáról.

270/2002/EK bizottsági rendelet a 999/2001/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a meghatározott veszélyes anyagok tekintetében és a fertőző szivacsos agyvelőbántalmak járványügyi megfigyelése tekintetében történő módosításáról, valamint az 1326/2001/EK rendeletnek az állatok takarmányozása, továbbá a juhok, kecskék és termékeik forgalomba hozatala tekintetében történő módosításáról.

999/2001/EK Európai Parlamenti és tanácsi rendelet, valamint módosításai az egyes fertőző szivacsos agyvelőbántalmak megelőzésére, az ellenük való védekezésre és a felszámolásukra vonatkozó szabályok megállapításáról.

Egyéb

Commission Decision of 27 July 1994 on measures adopted by the French Government concerning pigmeat (94/725/EC).

Commission Decision of 27 July 1994 concerning aid to French pig farmers – Stabiporc adjustment fund (94/813/EC).

Commission Decision of 31 October 1995 concerning aid to French pig farmers in the form of guarantee – Stabiporc adjustment fund (94/927/EC).

Commission Decision of 11 April 2000 on State aid implemented by France for pig-farming sector (2000/805/EC).

Commission Decision of 25 November 1999 concerning an aid scheme implemented by Portugal with a view to reducing the debt burden of intensive stock farms and assisting in the pig-farming sector (2000/200/EC).

Proposal for a Council Regulation amending Regulation (EEC) No 2759/75 on the common organisation of the market in pig meat. COM(2000) 193 final.

COM (85) 310, Completing the Internal Market

COM (99) 719, White Paper on Food Safety

Általános

1257/1999/EK tanácsi rendelet az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról

1268/1999/EK tanácsi rendelet (SAPARD)

1750/1999/EK bizottsági rendelet a vidékfejlesztés részére az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapból nyújtott támogatásról szóló 1257/1999/EK tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó részletes szabályokról

2000/C 28/02 Közösségi iránymutatás a mezőgazdasági szektor állami támogatásáról

3/2003 FVM rendelet az agrárgazdasági és vidékfejlesztési célok 2003. évi költségvetési támogatásáról

MELLÉKLETEK

1. melléklet

A magántárolási támogatások gyakorlata az Európai Unióban

A kitarolt sertéshúst az EU szabályozása szerint harmadik országok piacain kell elhelyezni. A kitarolás időpontjában a kínálatot növelték az adott időszak sertésvágásai, ezért a Bizottság – a magántárolási támogatásokkal párhuzamosan – export-visszatérítésekkel segítette a sertéshúsfelésegek elhelyezését a harmadik országok piacain (elsősorban a Szovjetunió utódállamaiban és Kelet-Közép-Európában).

Az EU sertéshúskivitelének egyik legfontosabb piaca Japán. Az elmúlt években Japán több alkalommal (1995. november 1-én, 1996. július 1-én, 2001. augusztus 1-én, 2002. augusztus 1-én) megemelte a sertéshúsimport minimumárát⁴⁴. Ennek következtében a Japánba irányuló európai sertéshúsexport (elsősorban a dán) a japán gazdasági év végéig korlátozták (a következő év április 1-ig). 1995. novemberében a magántárolási támogatás bevezetésével – válaszul a Japán által hozott importkorlátozó intézkedésekre – sikerült az EU piacáról kivonni a sertéshúsfeléseget. A japán korlátozások 6 hónapig tartottak (1996. április 1-ig), ami 48,6 ezer tonna – az EU-ból származó – sertéshús behozatalát érintette⁴⁵. A hasított féltést, valamint az egyes csontozatlan sertéshús-termékek tárolását engedélyezték, azonban a vágóhidak és kereskedők döntő részt kicsontozott sertéshúst tároltak be, egyrészt tekintettel a japán piac igényeire, másrészt mivel a Bizottság csak a magas hozzáadott értékű termékeket részesítette export-visszatérítésben. A következő magántárolási támogatást 1998. szeptemberében – az orosz gazdasági válság kitörése miatt – vezette be a Bizottság, ami 1999. szeptemberéig tartott. Ez alatt az időszak alatt 420 ezer tonna sertéshús került tárolásra, a magántárolási támogatásra kifizetett összeg 156 millió euró volt.

A rendkívül alacsony felvásárlási árak, és a Japán által bevezetett kereskedelmi korlátozások miatt 2002. decemberétől 2003. januárjáig a Bizottság indokoltnak tartotta magántárolási akciók megindítását. Az Európai Bizottság 2002. december 9-től elindította a magántárolási támogatást⁴⁶, ugyanis 2002 decemberére az EU sertésárai az egy évvel korábbi szint 88 százalékára estek vissza. Így ennek keretében 3-4-5 hónapos időszakokra lehetett támogatást igényelni a betárolt áru után. Az EU nem reagált azonnal az árak csökkenésére. A piaci rendtartás alapján már 2001 októberében el lehetett volna indítani a beavatkozást, mivel a referenciaár ekkor csökkent az alapár 103 százaléka alá (ez csupán lehetőséget ad a Bizottságnak a beavatkozáshoz). A Közösség illetékes szervei egy évvel később látták szükségesnek a stabilizációs intézkedések meghozatalát, amikor a referenciaár

⁴⁴ A WTO Megállapodások keretében Japánnak sikerült elérnie, hogy sertéshús-termelőinek érdekében importkorlátozó intézkedéseket vezethessen be.

⁴⁵ Az Európai Unió tagállamainak, Japánba irányuló sertéshúsexportja 1995-ben 157 ezer tonna, 1996-ban 188 ezer tonna volt, amiből Dánia 85 és 62 százalékkal részesedett.

⁴⁶ 2179/2002/EK bizottsági rendelet a sertéshús magánraktározási támogatására vonatkozó különleges feltételekről.

mindössze 82 százaléka volt az alapárnak. A Bizottság úgy ítélte meg, hogy a bevezetett intézkedések kedvező hatással voltak a sertéshúspiacra, ezért 2003. február 19-ével lezárta a magántárolási akciókat⁴⁷. Ennek során 111 ezer tonna sertéshús magántárolási támogatására kötöttek szerződést. A betárolt húsféleségek 54 százalékát a kicsontozott húsrészek, 13 százalékát sonka csonttal, 16 százalékát pedig oldalas és dagadó (szalonnabőr nélkül) tették ki (1. táblázat).

1. táblázat

**A magántárolási támogatásban részesült sertéshús mennyisége az EU-ban
(1991-2004)**

Időszak	Betárolt sertéshús összesen, t	Heti átlagos mennyiség, t
1991. január 7- 1991. február 22.	73 465	10 500
1993. március 22- 1993. június 25.	61 652	4 400
1995. február 6- 1995. március 16.	69 528	11 600
1995. november 27- 1996. február 16.	48 162	4 000
1998. szeptember 28- 1999. szeptember 17.	419 305	8 400
2002. december 9- 2003. február 6.	111 400	12 400
2003. december 19- 2004. február 5.	85 000	..

Forrás: Ofival 2003.

Az EU sertéshúspiacán a felvásárlási árak 2003 végén még kedvezőtlenebbül alakultak, mint egy évvel korábban, ezért a Bizottság újra magántárolási támogatásokat⁴⁸ vezetett be, hogy megakadályozza az árak további csökkenését. A Bizottság 2004. február 5-ével lezárta a magántárolási támogatásra való jelentkezéseket.

A tárolási idő hossza általában 3-6 hónap, a betárolt mennyiség 50-70 ezer tonna között alakult (1. táblázat). A betárolt sertéshús mennyisége általában 5-8,5 százalékát tette ki a harmadik országok piacán értékesített sertéshúsnak. Ez alól kivételt jelentett az 1998 szeptember-1999 szeptember közötti időszak, amikor a betárolt közel 420 ezer tonna sertéshús az 1999. évi sertéshúsexport (harmadik országokba) közel 28 százalékát tette ki. Az EU-15 sertéshús-termeléséből a tárolt sertéshús elenyésző hányadot tett ki.

A tárolás jelentősége akkor jelentkezik, amikor a túlkínálat hatására az árak kritikus szintet értek el, így a kínálat időszakos korlátozása visszatartja a felvásárlási árak további csökkenését. Egy magántárolási akció sikere nagymértékben függ attól, hogy azt milyen időpontban tervezik megindítani. A magántárolási akciókat általában kínálati időszak végén vezette be a Bizottság. A jövőben az EU minimálisra – amennyiben nem változik a szabályozás – akarja csökkenteni a

⁴⁷ 306/2003/EK bizottsági rendelet, amely rögzíti a magántárolási támogatásra való jelentkezés időhatárát a sertéshús tekintetében.

⁴⁸ 2246/2003 bizottsági rendelet a sertéshús magánraktározási támogatására vonatkozó különleges feltételekről.

sertéságazatba való beavatkozás mértékét, és a piaci szereplőknek saját maguknak kell megoldást találniuk a kedvezőtlen piaci helyzetekben.

A magántárolási támogatás kiadásait az EMOGA Garancia részlege fedezi. A sertéshúspiac szabályozására fordított összeg 1-1,5 százalékát teszi ki az EMOGA Garancia részének. Ezt az összeget három célra használják fel: 1) export-visszatérítésekre 2) magántárolási támogatásokra 3) különleges intézkedésekre (állategészségügyi intézkedések). Az egyes időszakokban betárolt sertéshús mennyiségét és a magántárolásra kifizetett összegeket a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat

A magántárolási támogatásra fordított összegek az EU-ban (1993-2004)

Megnevezés	Mennyiség, t	Kifizetett összeg, millió €
1993. június-március, 1995. február-1995. március, 1995. november-1996. Február	179 342	58,1
1998. szeptember- 1999. szeptember	419 305	156,9
2002. december- 2003. február	105 000	33,6
2003. december- 2004. február	85 000	..

Forrás: Ofival 2003.

Az 1995-2004 közötti időszakban a sertéshús rendszeresen részesült magántárolási támogatásban. A magántárolási támogatás WTO notifikáció során sárga-dobozos támogatásként jegyezték be 1995-1999 között. A WTO Megállapodás „de minimis” rendelkezése szerint azonban nem kell csökkenteni azokat a kereskedelem-torzító belső támogatásokat, amelyek esetében a termék-specifikus támogatás aggregált értéke nem haladja meg a szóban forgó mezőgazdasági termék teljes termelési értékének 5 százalékát. Az EU-ban sertéshús-ágazatnak nyújtott magántárolási támogatások a termelési érték 5 százaléka alatt voltak (3. táblázat).

3. táblázat

A piaci beavatkozások költségei az EU sertéshús ágazatában

M.e.: millió €

Megnevezés	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Magántárolási támogatás	18,1	0,2	0,0	45,9	91,8	4,9
Sertéságazat termelési értéke	23 866	27 371	26 755	21 199	19 756	24 906	29 275	24 052
AMS/Termelési érték, %	0,08	0,0	0,0	0,22	0,46	0,02

Forrás: Ofival 2003.

2. melléklet

Egyéb nem ágazat specifikus támogatások

A támogatási rendszer átalakításánál szem előtt kell tartani a mezőgazdaság nemzeti támogatására vonatkozó **Közösségi iránymutatás** előírásait a mezőgazdaság területén nyújtható **állami támogatásokról (2000/C 28/02)**⁴⁹, amely részletesen bemutatja azokat a támogatási formákat, amelyeket a Bizottság a tagállamok számára engedélyez.

A Bizottság nem hagy jóvá olyan nemzeti támogatást, amely nem egyeztethető össze a piac valamely közös szervezésére irányadó rendelkezéssel, vagy amely megzavarná a közös szervezés megfelelő működését.

A hivatkozott Közösségi iránymutatás szerint „a közös piaccal össze nem egyeztethető működési támogatásoknak számítanak az egyoldalú, egyszerűen a termelők pénzügyi helyzetének javítására szánt, de az ágazat fejlődéséhez semmilyen módon hozzá nem járuló állami támogatási intézkedések és különösen a kizárólag az ár, a mennyiség, a termelési egység vagy a termelőeszközök egysége alapján adott támogatások”.

Az EU szabályozott termékpiacain (az állati termékek közül ide tartozik a tej, a marhahús és a juh) a termelőknek folyósítható közvetlen támogatások mértéke és feltételei pontosan rögzítettek. A nem szabályozott termékkörök esetében (a sertéshús, a baromfihús és a tojás) közvetlen támogatások a termelők számára nem nyújthatók. Ugyanakkor a szabályozás rugalmas abban a tekintetben, hogy horizontális szinten lehetőséget ad olyan nemzeti támogatások fenntartására vagy bevezetésére, amelyek helyettesíthetik a jelenleg nyújtott hazai támogatások jelentős részét. A jelenlegi hazai támogatási jogcímek vizsgáljuk meg, hogy melyek fenntarthatók a csatlakozást követően, melyeket szükséges átalakítani, hogy EU-konform támogatásként megmaradjanak, illetve mely támogatásokat kell megszüntetni legkésőbb belépésünkkor.

I. Az agrártermelést segítő hazai támogatások**Az állattenyésztés biológiai alapjainak támogatása**

- *Az iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás.* A veszélyeztetett fajok vagy fajták megőrzésére irányuló támogatásokat a vidékfejlesztési rendelet II. címének VI. fejezetében foglalt rendelkezések szabályozzák. A törzskönyvezett, kiváló minőségű genetikai tulajdonságokkal rendelkező hím tenyészállatok tartásával járó költségek 30 százalékig támogathatók.

⁴⁹ Továbbiakban: Iránymutatás.

Anya- és növendékállat, illetve vemhesüsző-állomány támogatása

- *Nemzeti támogatásként nem tartható fenn.* Felváltják azonban a közösségi forrásokból finanszírozott CMO támogatások (borjas-tehén prémium és anyajuh-prémium).

Tenyészállat minőségi cseréjének és beállításának támogatása

- *Az iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás.* Csak beruházási támogatás formájában – a beruházási támogatásra vonatkozó támogatási szintek betartásával – az első állomány beszerzése, illetve a meglévő állomány genetikai minőségének javítását célzó magas tenyészértékű, törzskönyvezett állomány (hím vagy nőstény) beszerzése támogatható.

Szaporítóanyag használatának támogatása

- *Nemzeti támogatásként nem tartható fenn.* Embrió és sperma beszerzése nem támogatható.

Mesterséges termékenyítési felelős hálózat működtetésének és az általuk gyűjtött adatok feldolgozásának támogatása

- *Nemzeti támogatásként nem tartható fenn.* Tisztán működési kiadásokra nem lehet támogatást adni.

Egységes Nyilvántartási és Azonosítási Rendszer (ENAR) támogatása

- *Fenntartható nemzeti támogatás.* A törzskönyvek létrehozásával és vezetésével járó ügyviteli költségek 100 százalékban támogathatóak (minden állatfaj esetében).

Nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Program végrehajtásának támogatása

- Társfinanszírozott vidékfejlesztési vagy engedélyezett nemzeti támogatás.

II. Piacra jutást elősegítő támogatások

Állategészségügyi intézkedések

- Az iránymutatás szerint tisztán működési támogatásnak és a közös piaccal összeegyeztethetetlennek tekinti azokat a támogatásokat, amelyek egyszerűen csak kompenzálják a gazdálkodókat anélkül, hogy bármilyen lépést tennének a betegségek megelőzése érdekében.
- A nemzeti támogatások csak az állami hatóságok feladatkörébe tartozó betegségekre vonatkozhatnak. A támogatások preventív jellegűek (szűrő intézkedések, megelőző beoltás, az állatállomány kivágása), vagy kompenzáló⁵⁰ típusúak lehetnek. A tagállamoknak bizonyítaniuk kell, hogy az

⁵⁰ Az állatállomány kivágása az állami hatóságok rendeletére kerül sor, vagy az állatállomány pusztulása a hatóságok által ajánlott, vagy elrendelt oltás nyomán következik be.

intézkedések összeegyeztethetők a közösségi állategészségügyi jogszabályokban megállapított rendelkezésekkel, célokkal.

- A közösségi iránymutatásban rögzítettektől függően, támogatás adható a felmerült költségek 100 százalékáig az egészségügyi ellenőrzésekhez, oltóanyagok és gyógyszerek beszerzéséhez és beadásához, valamint az elhullott állatok vágási költségeire. Nem fizethető támogatás, ha a közösségi jogszabályok meghatározott díjat állapítanak meg a járványügyi intézkedések bizonyos típusaira. Hasonlóképpen nem adható támogatás, ha a közösségi jogszabályok előírják, hogy az állategészségügyi intézkedések költségét az agárvállalkozóknak kell viselniük.
- Az Európai Bizottság új iránymutatást (2002/C 324/02) fogadott el a vágóhídi hulladékok és az állati tetemek ártalmatlanításához, valamint a TSE⁵¹ (átadható szivacsos agyvelőbántalom) tesztek elvégzéséhez nyújtható nemzeti támogatásokról. A szabályozásra azért volt szükség, mert a tagállamok eltérő szabályozást alkalmaztak, ami torzította a versenyt. Az egységes szabályozás 2003. január 1-jétől érvényes. A vágóhídi hulladékok⁵² feldolgozásának költségeire 50 százalék támogatás nyújtható, ha annak a feldolgozást követően nem kerülnek piaci értékesítésre. A különleges fertőzési veszélyt jelentő anyagok⁵³ (*Specified Risk Materials*: SRM) tárolási költségei 2004 végéig támogathatók nemzeti forrásokból.
- A TSE tesztek elvégzéséhez – az Egyesült Királyságot kivéve – a Bizottság a 2003. évre 94,3 millió euró támogatást ítelt meg a tagállamoknak. A támogatások odaítélésénél a Bizottság az adott tagállam járványügyi helyzetét és a szarvasmarha-, juh- és kecskeállomány nagyságát vette figyelembe. A vágómarhák és vágójuhok esetében a Bizottság 40 euróban határozta meg a TSE-tesztek támogatásának felső határát. Az elhullott állatállomány, valamint a vágójuh esetében a TSE-tesztek továbbra is 100 százalékig támogatóak nemzeti keretből.
- A 2002/C 324/02 iránymutatás szabályozza az elhullott állatok (szarvasmarhák, kecskék, juhok, lovak) ártalmatlanításához nyújtható nemzeti támogatásokat is. Eszerint 2003. december 31-ig a tagállamok a költségek 100 százalékát megtéríthetik a gazdálkodók részére. 2004. január 1-jétől a tagállamok az elhullott állatok begyűjtési és elszállítási költségeinek 100 százalékát, míg az ártalmatlanítás (tárolás, feldolgozás, megsemmisítés, kezelés) költségeinek 75 százalékát finanszírozhatják saját költségvetésükből. A költségtámogatás jogosultja minden esetben a mezőgazdasági termelő. A közösségi iránymutatás várhatóan 2013. december 31-ig marad hatályban.

⁵¹ *Transmissible Spongiform Encephalopathies*

⁵² 1774/2002 tanácsi rendeletet az állati eredetű melléktermékekről

⁵³ 99/2001 Tanácsi rendelet V. melléklete tartalmazza részletesen az SRM-eket.

Állategészségügyi és minőségellenőrzési vizsgálatok költségeinek támogatása

- *Nemzeti támogatásként nem tartható fenn.* A 96/43/EK Tanácsi irányelv által előírt vizsgálati díjfizetési kötelezettségek valamennyi tagállamban érvényesek. A 96/43/EK tanácsi irányelvben szabályozott díjak sem közvetlen, sem közvetett visszatérítése nem engedélyezett. Nem támogathatók továbbá az exporthoz szükséges vizsgálati díjak sem. A 90/424/EGK tanácsi határozat szerint a Közösség közreműködik az állategészségügyi vizsgálatok hatékonyságának fejlesztése érdekében az alábbiakban:
 - pénzügyi segítségnyújtás az összekötő és referencialaboratóriumok részére;
 - pénzügyi hozzájárulás a zoonózis megelőzést célzó vizsgálatok kivitelezéséhez;
 - pénzügyi hozzájárulás a belső piac kiegészítése céljából végzett új vizsgálati stratégia érdekében.

Az állatállomány betegségektől való mentesítéséhez igénybe vehető támogatás

- *Az iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás.* Járvány következtében elpusztult vagy preventív intézkedés hatására elpusztított állomány után támogatás adható. A 90/424/EGK Tanácsi határozat szabályozza azon eljárásokat, amelyek rögzítik a Közösség pénzügyi hozzájárulásait a következő esetekben: különleges állategészségügyi intézkedések, vizsgálati intézkedések az állategészségügy területén, az állatbetegségek felszámolását és ellenőrzését felölelő programok. Különleges állategészségügyi intézkedések esetén – a határozatban felsorolt betegségek megjelenésénél – az érintett tagállam a betegség felszámolására pénzügyi támogatást kap a Közösségtől. A 90/424/EGK Tanácsi határozat 1. melléklete felsorolja azon megbetegedéseket, melyek megelőzése és ellenőrzése érdekében közösségi támogatás nyújtható. A jogszabály 22-23. cikkelye rögzíti azokat a jogszabályokat, melyek keretében egyes állatbetegségek felszámolásához pénzügyi segítség adható. A közösségi pénzügyi támogatásokhoz a tagállamoknak pénzügyi tervet kell benyújtaniuk az Európai Bizottságnak. A programtervezetekben fel kell tüntetniük az egyes benyújtott programok időtartamát, valamint az éves pénzügyi előirányzatokat. Ha a tagállam olyan programot terjeszt elő, amelynek több éven át kell tartania, közölnie kell a fent említett adatokat valamennyi évre vonatkozóan.
- A Bizottság minden évben új állategészségügyi programot dolgoz ki egyes állati betegségek és zoonózisok megelőzése és ellenőrzése érdekében (4. táblázat). Ennek keretében 2003-ban 37,85 millió euró közösségi támogatást (50 százalékos közösségi hozzájárulás) lehet felhasználni 13 betegség megelőzésére (például: Aujeszky-féle betegség, klasszikus sertéspestis, szalmonella, szarvasmarha-, juh-, kecske brucellózisa stb.).

4. táblázat

Egyes állati betegségek és zoonózisok megelőzésére, felszámolására és megfigyelésére nyújtott Közösségi támogatások mértéke 2003-ban

Betegség	Tagállam	Támogatás összege, ezer €
Aujeszky-féle betegség	Belgium	500
	Portugália	100
	Spanyolország	100
Klasszikus sertéspestis	Belgium	100
	Luxemburg	80
	Németország	1 000
Szalmonella	Dánia	150
	Franciaország	700
	Hollandia	300
Szarvasmarha brucellózis	Írország	5 000
	Portugália	1 500
	Spanyolország	2 800
ntézkedések		25 550
Összesen		37 850

Forrás: <http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh>, IP/02/1520 számú dokumentum

Állatbetegségek megelőzési költségeinek és állatgyógyszer-vásárlások támogatása

- *Az iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás.* A különféle vizsgálati és ellenőrzési díjak nemzeti támogatását az EU általában engedélyezi, feltéve, hogy azok preventív jellegűek, és a tagállam hatóságai megkövetelik. Ezekben az esetekben a támogatásokat a termelő kapja meg.

A központi és termék-tanácsi informatika támogatása

- *Az Iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás.* Átmeneti vagy fokozatosan csökkenő alapon, a felfutási időszakban adható támogatás a csoport vagy a társulás ügyviteli költségeinek fedezésére. A támogatás összege elvben nem haladhatja meg az első évben felmerült költségek 100 százalékát, amelyet minden egyes működési évre nézve 20 százalékponttal csökkenteni kell. A Bizottság új felfutási támogatás megadását is engedélyezheti az érintett termelői csoport vagy társulás tevékenységének jelentős bővülése esetén.

Agrármarketing támogatása

- *Az iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás.*

Élelmiszer-biztonsági rendszer kidolgozásának és bevezetésének támogatása

- *Az iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás.* A Bizottság engedélyezi a konzultációs és hasonló szolgáltatások, köztük a műszaki tanulmányok, megvalósíthatósági és tervezési tanulmányok, illetve piackutatások támogatását, amelyet a minőségi mezőgazdasági termékek

fejlesztésével kapcsolatos tevékenységekre adnak, beleértve a piackutatási tevékenységeket, termékkonceptió és -tervezés elkészítésére, a minőségbiztosítási rendszerek bevezetésére, valamint a személyzetnek a minőségbiztosítási vagy HACCP-típusú rendszerek alkalmazására történő kiképzésének a költségeit. Támogatás adható az elismert tanúsító testületek által az első minőségbiztosítási tanúsítványra és hasonló rendszerekre kivetett díj fedezésére is.

III. Állattenyésztési, tenyésztésszervezési feladatok támogatása

Törzskönyvezésre, teljesítményvizsgálat végzésére, tenyészérték megállapításra nyújtott támogatás

- *Az iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás.* A törzskönyvek létrehozásával és vezetésével járó ügyviteli költségek minden állatfaj esetében 100 százalékig támogathatók. Az állomány genetikai minőségével vagy hozamával kapcsolatos vizsgálatok költségei 70 százalékig támogathatók.

Állatazonosítási, állattenyésztési nyilvántartás és információs rendszer fenntartására, működtetésére és fejlesztésére nyújtott támogatás

- *Fenntartható nemzeti támogatás.* A törzskönyvek létrehozásával és vezetésével járó ügyviteli költségek minden állatfaj esetében 100 százalékban támogathatók.

Csúcsgenetikát képviselő import apaállat és szaporítóanyag beszerzésének támogatása

- *Az iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás.* Beruházási támogatás formájában – a vonatkozó támogatási szintek betartásával – az első állomány beszerzése, illetve a meglévő állomány genetikai minőségének javítását célzó magas tenyészértékű törzskönyvezett állomány (hím vagy nőstény) beszerzése támogatható.

Elismert tenyésztőszervezet tenyésztésvezetője alkalmazásának támogatása

- *Nemzeti támogatásként nem tartható fenn.* Tisztán működési költségek nem támogathatók.

Kiállításokon való részvételre, szakmai találkozó szervezésére, egyes állattenyésztéssel összefüggő kiadványok készítésére, nemzetközi állattenyésztési szervezetekben, rendezvényeken a nemzeti képviselő költségeihez való hozzájárulásra nyújtott támogatás

- *Fenntartható nemzeti támogatás.* Azon tevékenységek költségei, amelyek növelik a közösségi mezőgazdaság hatékonyságát és professzionalizmusát, hozzájárulnak hosszú távú életképességéhez, miközben csak nagyon korlátozott hatást gyakorolnak a versenyre, 100 százalékig támogathatóak. A

támogatás összege nem haladhatja meg kedvezményezettként a 100 000 eurót bármely három éves időtartam alatt, vagy a bizottsági meghatározás értelmében vett kis- és középvállalkozások számára adott támogatás esetében az elismerhető költségek 50 százalékát.

Egyes adott időszakban felmerülő tenyésztési, tenyésztésszervezési feladatok, projektek támogatása

- *Az iránymutatás keretei között fenntartható nemzeti támogatás. A mesterséges termékenyítő állomásokban történő beruházások és a gazdaságok szintjén történő innovatív állattenyésztési technikák vagy gyakorlatok bevezetése az elismerhető költségek 40 százalékban támogathatók.*

3. melléklet

Támogatható-e a sertéságazat az EU-ban?

Franciaországban a sertéshústermelést elősegítő érdekképviselői szervezetek javaslatára 1994-ben létrehoztak egy önkéntes tagságon alapuló, a sertéstartók jövedelemtámogatását biztosító segélyezési alapot: a *Stabiporc*-ot.

A *Stabiporc* megalakulása óta négy alkalommal nyújtott rövidlejáratú hitelek a sertéstartóknak, amikor a sertéspiacon az árak alacsonyok voltak. A Bizottság 1994 óta minden alkalommal elutasító döntést hozott az alap működésével kapcsolatban, mivel a *Stabiporc* a termelői csoportok számára a pénzpiacon érvényes kamatoknál alacsonyabb rátát állapított meg és a termelői csoportok több alkalommal nem fizették vissza a hitelek. A Bizottság azt kifogásolta, hogy a támogatásokat nem az érdekelt termelői szervezetek fizetik vissza, hanem azt kezesként az *Ofival* nevű termékhivatal vállalta át. A Bizottság a várakozásnak megfelelően úgy döntött, hogy ez a támogatás torzítja a versenyviszonyokat, ezért a francia kormányt felszólította a *Stabiporc* alap működésének beszüntetésére és a már folyósított támogatások visszafizetésének elrendelésére.⁵⁴

A portugál kormányzat hosszúlejáratú hitel felvételére kamattámogatást nyújtott a sertéstenyésztők és -hizlalók számára 1994-ben. A kamattámogatás degresszív mértékű volt: 1. évben: 10 százalék; 2. évben: 8 százalék; 3. évben: 6 százalék; 4. évben: 4 százalék. A sertéstenyésztők által felvehető hitel teljes összege nem haladhatta meg a 7,6 milliárd escudót. A Bizottság kötelezte Portugáliát, hogy a már folyósított kamattámogatást az érintettek fizessék vissza, valamint a programot állítsa le, mivel a támogatás a közösségi joganyag szerint illegális volt.⁵⁵

A Bizottság a Római szerződés 88 (2) cikk alapján **eljárást indított Portugália ellen, mivel a portugál kormányzat pénzügyi segítséget nyújtott a sertéstermelőknek 1998 végén.**⁵⁶ A kormányzati intézkedés két részből állt. A fennálló rövid lejáratú hitelekre a termelők fizetési haladékot, valamint 100 százalékos kamattámogatást kaptak. A második intézkedés keretében az újonnan felvett rövid lejáratú hitelekre 100 százalékos kamattámogatásban részesültek az érintett sertéstermelők. A Bizottság szerint mindkét támogatási forma működési támogatásnak minősült, melyek elérték a mezőgazdasági ágazatban nyújtható rövid lejáratú hitelek maximumát, továbbá az intézkedések bevezetésével a portugál kormányzat megszegte a sertéshús közös piaci szabályozását is.

⁵⁴ A 94/725/EK bizottsági határozat, a 94/813/EK bizottsági határozat, a 96/297/EK bizottsági határozat, 2000/805/EK bizottsági határozat.

⁵⁵ A Bizottság 1999. november 25-ei döntése C(1999) 4861

⁵⁶ C 31/99 (ex N 704/98) – a Bizottság 1999. május 4-ei határozata (OJ C 220.31.7.1999).

Az **Európai Bizottság 2000-ben javaslatot tett sertéshús közös piaci szabályozásnak módosítására.**⁵⁷ A módosítás felhatalmazta volna a tagállamokat, hogy **pénzügyi alapokat** hozzanak létre a **sertéshústermelők önkéntes részvételével**. A recessziós időszakokban a termelők részére az alap segélyt folyósított volna, ha a piaci ár eléri a kifizetési küszöbértéket. A szabályozási alap pénzügyi forrásait a hízósertések után befizetésre kerülő illeték szolgáltatta volna, ha a piaci ár elérte volna a befizetési küszöbértéket. A szervezetek működésük finanszírozásához banki hitelt vehettek volna fel. A banki hitel nem tartalmazhatott volna állami támogatást.

A szabályozási alapok működését két alapelem határozta volna meg. Amennyiben a piacon kedvezően alakulnak az árak, úgy az alapban részt vevő termelők hízósertéseik után meghatározott nagyságú illetéket fizettek volna be. Kedvezőtlen piaci folyamatok esetén az alap a befolyt összegekből pénzügyi segítséget nyújthatott volna a termelőknek. Az alapnak a Bizottság felé jelentést kellett volna tennie a szabályozás alap működéséről. A két illeték nagyságát az alapok határozták volna meg, a piaci folyamatok és az alapok pénzügyi helyzetének függvényében. A Bizottság a 2759/75/EGK tanácsi rendelet 24. cikkelyének leírtaknak megfelelően felügyelte volna az új szabályozási rendszert.

A módosítás lehetőséget adott volna a szabályozási alapoknak, hogy a termelőnként befizetésre kerülő illetéket és a kifizetésre kerülő segélyt az egy termelőre jutó hízósertések arányában, illetve az adott tagország sertéságazata szerkezetének figyelembevételével szabja meg.

Az alapok működésének első évében, a pénzügyi források hiányának megakadályozására – amennyiben ez szükséges lett volna – az alapok kamatmentes kölcsönt vehettek volna fel. Az alapoknak a hitelt öt éven belül kellett volna visszafizetniük. Elegendő pénzügyi forrás esetén az alap szüneteltetheti az illetékek begyűjtését, valamint ha rendelkeztek volna kamatjövedelemmel, azt a szervezet céljainak megfelelően felhasználhatta volna. A tagoknak vállalniuk kellett volna, hogy tagságuk alatt nem növelik hízósertés-állományukat. Kedvező piaci lehetőségek esetén a Bizottság (2759/75/EGK tanácsi rendelet 24. cikk) beleegyezésével a szervezet felmentést adhatott volna termelési korlátozás alól. **A Bizottság javaslatát az Európai Tanács elvetette.**

⁵⁷ COM(2000) 193 final

4. melléklet

A vertikális koordináció lehetősége a hazai sertés- és baromfiágazatban

A vertikális koordináció fogalmát gyakran szinonimaként használjuk a vertikális integráció helyett. Mindkét jelentést úgy lehetne definiálni, hogy a termelési és közvetítői lánc egyik szakaszának kibocsátása egy másik szakaszba kerül, egy közös megegyezésen alapuló rendszer ellenőrzése keretében. A vertikális koordinációt egy olyan folyamatként értelmezhetjük a legjobban, amelynek egyik végén a szabad piaci értékesítés, a másikon pedig a vertikális integráció áll [Frank és Henderson, 1994]. A vertikális koordináció mechanizmusait Fertő [1996] két fő csoportba sorolja: a külső és a belső koordináció kategóriájába. A külső koordináció során a vertikális lánc szereplői megőrzik szervezeti önállóságukat, és az ár játszik jelentős szerepet az egyes piaci szereplők közötti kapcsolatrendszerben. A belső koordináció esetében pedig már a szervezeti összeolvadás is megtörtént, és a vállalat belső adminisztrációs eszközei látják el a koordinációs feladatokat.

Kovács [1999] szerint az élesedő gazdasági verseny korábban nem érvényesülő hatások kivédését követeli meg, ami csakis jól szervezett, vertikális és horizontális integráció alkalmazásával oldható meg. A hazai viszonyok között csak kevés körzetben próbálkoznak a szerződéses termelés/termeltetés előnyeinek hasznosításával. Egyes területeken, ahol létrejöttek ilyen koordinációk, inkább a gazdasági erőfölényben lévő felvásárló, forgalmazó, feldolgozó, értékesítő partner diktálja a feltételeket, így nem a kölcsönös előnyök kihasználására törekszenek. Ennek alapfeltétele, hogy a termelési lánc résztvevői a termék előállításában kimutatható, az egyes partner által hozzáadott érték alapján részesedjenek a keletkezett árbevételből.

A vertikális koordináción alapuló rendszerek működésében nagyobb szerepet kapnak az egyes szakaszok közötti kapcsolatok, mint maguk az ügyletek. A koordináció nélküli rendszerekre a legjobb példa az aukciós piacok működése, ahol az eladók nincsenek kapcsolatban a vevőkkel, vagyis a piaci szereplők ismeretlenek. Ennek ellenkezője a vertikálisan integrált rendszerek, ahol a vevők és eladók szoros kapcsolatban állnak egymással, megállapodást kötnek az árra, a mennyiségre és a teljesítés időpontjára. A vertikális koordináció az irányítást és az ellenőrzés eszközeit használja fel a termelési lánc kettő vagy több szakasza között. A vertikális koordináció egyik legalapvetőbb eszköze a termeltetési szerződések alkalmazása. A termeltetési szerződések gyakran magukba foglalhatnak előre megállapított árakat és prémiumokat, valamint a termelékenységen alapuló hatékonyságösztönzőket.

Dánia

Az 1970-es évek végén a dán mezőgazdasági vezetés és szakmai szervezetek célul tűzték ki, hogy a sertéságazatot exportorientálttá tegyék. A kitűzött cél eléréséhez elkerülhetetlen volt az ágazati koncentráció az alapanyag-termelésében és a feldolgozásban egyaránt. Dániában a sertéságazatot hatékonyan felépített vertikális koordináció jellemzi, ami elősegíti a világpiaci igények kielégítését. Rövid időn

belül a Dán Sertéstermelők és Vágóhidak Szövetsége (*Danske Slagterier*) kezdeményezésével egy integrált termelési rendszer alapjait fektetették le.

Dániában felismerték, hogy a magas fogyasztói igényeket kielégítő sertéshúst kizárólag integrált termelési rendszerben lehet előállítani, ami magába foglalja a tenyésztés és értékesítés közötti szakaszt. A termelési lánc nyomon-követéséhez és a minőségbiztosításhoz elengedhetetlennek tartották a szerződéses viszonyok betartását is. A minőségbiztosítási rendszerek sikeres működéséhez a termelési folyamat teljes körű dokumentálására és ellenőrzésére volt szükség [Windhorst, 2000].

A tenyésztésben csak négy fajtát engedélyeztek, az utónevelt malacok mozgását pontosan rögzítették, a vágósertések előre meghatározott súlyban kerültek értékesítésre, és az optimális felvásárlási ár csak megfelelő színhústartalom esetén volt elérhető. Ezen felül szigorúan szabályozták a területegységre eső állatsűrűséget, valamint a termelők által maximálisan vásárolható takarmány mennyiségét. A termelők és a vágóhidak között szerződéses kapcsolatok biztosítják, hogy a vágóhidak kapacitás-kihasználtsága folyamatosan 95-98 százalékos. A kooperáció teszi lehetővé a feldolgozó és csomagoló üzemek számára a termelés ütemezését. Az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején egy újabb sikeres kampányt indítottak el a minőség további fejlesztése, a fejlődő országokból történő takarmányimport csökkentése, valamint a takarmány-termő terület, a telepnagyság és az állatsűrűség közötti egyensúly biztosítása területén.

Dániában 1970-ben még több mint 50 vállalat – elsősorban szövetkezetek – foglalkozott vágással, 1999-re mindössze 3 piaci szereplő maradt, amelyek közül a legnagyobb szövetkezet, a *Danish Crown* telephelyein 16 millió sertést vágnak évente.

Kanada

Kanada Quebec tartományában megközelítőleg 390 ezer darab tenyészsertés van, ami az ország tenyészállományának 30 százalékát teszi ki. Quebec-ben közel 3 ezer gazdálkodó foglalkozik sertéstartással: ezek 40 százaléka átlagosan 530 darab, 52 százaléka 530-2650 darab, míg 8 százaléka 2 650 darab feletti hízósertés állománnyal rendelkezik.

Kanadában a vertikális koordináció csupán a takarmánygyártók és a vágósertés-termelők között létezik. A takarmánygyártók több tartományban rendelkeznek sertéstartó gazdasággal. Az előbb említett integráció egyre elterjedtebb Kanadában; a termelők a takarmány összetevőket vagy a kész hízótapot a takarmánygyártótól szerzik be. Emellett ezek a vállalatok még egyéb szolgáltatásokat is nyújtanak a sertéstermelőknek. A takarmánygyártók egy része koordinációs szerepet tölt be és együttműködik a sertéshizlálókcal, tenyésztőkkel, feldolgozókkal, állatorvosokkal és szállítványozó vállalatokkal. Egyes takarmánygyártók termeltetési szerződéseket, míg mások egyszerű piaci

megállapodásokat kötnek a vágósertés-termelőkkel. A megállapodások általában a teljesítés idejére és a felhasználandó takarmányra terjednek ki.

A vágósertés-termelő gazdaságok általában rövidtávú megállapodásokat kötnek a vágóhidakkal. Az utóbbi évtizedben magas fokú koordináció valósult meg a vágási és feldolgozási fázis között. A vertikális koordináció jól kifejezésre jut a húsiparban, mivel a vágás és feldolgozás egy vállalkozáson belül valósul meg.

Quebec-ben a vágósertéseket árveréses rendszer segítségével értékesítik a vágóhidak felé. A rendszer lényege, hogy a termelők a tervezett eladás előtt három héttel jelzik a várható kibocsátást. Az eladást megelőzően 24 órával a termelő megerősíti a felkínált mennyiséget, a teljesítés időpontját, megnevezi a beszállítót és a vágóhidat.

Az eladásra kerülő vágósertések három elkülönített mechanizmus útján kerülnek a vágóhidra:

- Fix mennyiség értékesítése: A vágóhid az ún. „történelmi mennyiség” 60 százalékát előre lefoglalja. A vágósertés felvásárlási árát a Quebec-i 51-52 százalék színhús tartalmú sertéshús alapján állapítja meg a felvásárló, aki a minőségtől függően prémiumokat és levonásokat alkalmaz.
- Angol árveréses módszer: A havonta megtermelt vágósertések 15 százalékát angol árveréses rendszerben (nyílt kikiáltásos aukció) értékesítik.
- A fennmaradó mennyiség elektronikus árveréses rendszerben történő értékesítése: A fennmaradó 25 százalékot a termelő elektronikus árverésen adja el.

A feldolgozók és a nagykereskedelem között az utóbbi években erősödött a koordinációs tevékenység. Ugyanakkor e tevékenységek esetében nem beszélhetünk vertikális tulajdonviszonyokról. A feldolgozás és a kereskedelem között egyszerű piaci megállapodásokon keresztül valósulnak meg az üzletek. A megállapodások keretében előre rögzítik a hús minőségi paramétereit (szín, szerkezet, feldolgozottság foka, teljesítési ideje). Az ügyletek döntő része azonban nyílt piaci műveleteken keresztül jön létre. Meglepő, hogy igen kevés azoknak az üzemeknek a száma, amelyek üzleti szerződést kötnek nagykereskedőkkel, közvetítőkkel. Az árakat nem rögzítik előre a szerződésben. Kanadában a sertéshús felvásárlási árát az USA-ban jellemző árak, valamint a feldolgozók és nagykereskedők alkuja alakítja ki.

A nagykereskedelem/közvetítő kereskedelem és a kiskereskedelem között sincs vertikális együttműködés. A termékek döntő része a csomagolótól a kiskereskedőig, a szokásos piaci csatornákon keresztül jut el. A kanadai sertéshús piacon nem jellemző a márkázott termékek forgalmazása, így a kiskereskedők alkupozíciója a nagykereskedelem által közvetített piaci információk hitelességétől függ. A kiskereskedők többnyire üzleti szerződéseken keresztül állnak kapcsolatban a nagykereskedőkkel. A szerződések általában termékspecifikációkra terjednek ki. Az árakat a piaci folyamatok alakítják, amit a termék tulajdonságai, a feldolgozottság méreteke és a teljesítés ideje is befolyásol.

Kanadában, az értékesítési láncban a termékek egyre nagyobb hányada kerül a nagykereskedőn és közvetítőkön keresztül a szolgáltató szektorba (éttermek, kórházak, iskolák stb.).

Vertikális koordináció a hazai vágócsirke-termelésben

Magyarországon a '90-es évek előtt a baromfivertikumban is egysíkúnak mondható marketingcsatorna szisztéma működött. A rendszerváltást követően a korábbi szerződéses és személyes kapcsolatok egy része megszűnt. A sertéságazathoz hasonlóan a baromfiágazatban is megnőtt a piaci szereplők száma. Az új koordinációs rendszerben már az árkoordináció kapta a vezető szerepet.

Tömpe [2001] szerint a baromfivertikum vállalatai közötti vertikális koordinációs mechanizmusok két irányban, az input-, illetve az outputkapcsolatok terén jelennek meg. A marketingkapcsolatok többsége szervezett formában működik. A baromfitermelők inputbeszerzéseit jobban jellemezi a kiszolgáltatottság, a partnerektől való függés, mint a feldolgozókat. Ez az inputok árával és minőségével hozható összefüggésbe. A magas takarmányárakat a termelők nem képesek érvényesíteni a feldolgozók felé.

A termelők outputkapcsolatai döntően a baromfifeldolgozókhöz kötődnek. A vertikális koordináció meghatározós formája a szerződéses rendszer. A feldolgozók piaci koordinációjában is a szerződéses kapcsolatok dominálnak.

Az integrátori szerepet betöltők kizárólagos akarata érvényesült az alapanyag-termelőket döntően befolyásoló területeken (pl. felvásárlási ár és mennyiség, tartástechnológia, állategészségügyi követelmények betartása stb.). A termelők között a jelenleg működő kapcsolati rendszer nagyobb része még a rendszerváltás előtti időkben alakult ki.

A sorozatban eddig megjelent tanulmányok

1997

1997. 1. Dorgai László, Horváth Imre, Kissné Bársony Erzsébet, Tóth Erzsébet:
Az Európai Unió regionális politikája és hatása az új tagországokra
1997. 2. Glattfelder Béla, Ráki Zoltán, Guba Mária, Janowszky Zsolt:
Piacvédelmi lehetőségeink az Európai Unióhoz való csatlakozásunkig
1997. 3. Janowszky Zsolt:
A vetőmagtermelés helyzete és a piaci egyensúlyt befolyásoló főbb tényező
1997. 4. Alvincz József, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
Változások az élelmiszeripari és kereskedelmi vállalatok világában
1997. 5. Gábor Judit:
Az importvédelem nemzetközi tapasztalata

1998

1998. 1. Wagner Hartmut:
A magyar agrár- és élelmiszeripari export piaci és termékszerkezete 1991-1996
1998. 2. Alvincz József, Borszéki Éva, Harza Lajos, Tanka Endre:
Az agrártámogatási rendszer EU és GATT-konform továbbfejlesztése (Az AGENDA 2000)
1998. 3. Ángyán József, Dorgai László, Halász Tibor, Janowszky János, Makovényi Ferenc, Ónodi Gábor, Podmaniczky László, Szenci Győző, Szepesi András, Veöreös György:
Az országos területrendezési terv agrárvonatkozásainak megalapozása
1998. 4. Kissné Bársony Erzsébet:
A keletnémet mezőgazdaság átalakulásának főbb tapasztalatai
1998. 5. Balogh Ádám, Harza Lajos:
A vagyon-, a tulajdon-, és a tőkeviszonyok változása a mezőgazdaságban
1998. 6. Lévai Péter, Szijjártó András:
Mezőgazdasági programok a cigányság körében
1998. 7. Visszné Takács Mara:
A fontosabb iparinövény ágazatok helyzete és feladatai az EU szabályozás tükrében
1998. 8. Tóth Erzsébet:
A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek
1998. 9. Dorgai László, Hinora Ferenc, Tassy Sándor:
Területfejlesztés – vidékfejlesztés
1998. 10. Szőke Gyula:
A közraktárak lehetséges szerepe a magyar gabonapiaci politikában

1998. 11. Csillag István:
A gabonavertikum működése, növekedési tendenciái és a változás irányai
1998. 12. Szabó Márton:
A hazai élelmiszerfogyasztás szerkezetének változásai a 90-es években és a várható jövőbeli tendenciák
1998. 13. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unió marhahús-termelésének közös piacsabályai és várható hatásuk a magyar marhahús-ágazatra
1998. 14. Alvincz József, Szűcs István:
Az élelmiszergazdaság szerkezete
1998. 15. Tanka Endre:
Agrár-finanszírozás a fejlett piacgazdaságokban (Adalékok és tanulságok)
1998. 16. Szűcs István, Udovecz Gábor (szerk):
Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyesélyei
1998. 17. Kukovics Sándor:
A tulajdoni, a vállalati és a termelési szerkezet, valamint a foglalkoztatási viszonyok átalakulása a magyar mezőgazdaságban
1998. 18. Erdész Ferencné:
Az almaágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei a csatlakozási felkészülésben
1998. 19. Kartali János:
Magyarország és az EU közötti agrár-külkereskedelem a kilencvenes években

1999

1999. 1. Gábor Judit, Stauder Márta:
A kereskedelmi láncok és az élelmiszertermelők kapcsolatának változásai
1999. 2. Kürthy Gyöngyi, Szűcs István:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás ágazati felkészülésének fejlesztési forrásigénye
1999. 3. Harza Lajos, Tanka Endre:
A vidékfejlesztés megújuló intézményi háttere
1999. 4. Wagner Hartmut:
Az exportfinanszírozás és exporthitel-biztosítás helyzete és szerepe a magyar agrárexportban
1999. 5. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészülési tennivalói és fejlesztési-forrás igénye a baromfiágazatban
1999. 6. Orbánné Nagy Mária:
Az állati eredetű termékek külkereskedelmének lehetőségei és korlátai az EU-csatlakozásig

1999. 7. Vissyné Takács Mara:
A dohány ágazat vertikális integrációja Magyarországon és az EU-ban
1999. 8. Dorgai László, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula:
Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében
1999. 9. Szabó Márton:
Vertikális koordináció és integráció az EU és Magyarország tejgazdaságában
1999. 10. Juhász Anikó:
Vertikális koordináció és integráció a zöldség-gyümölcs szektorban
1999. 11. Ráki Zoltán, Guba Mária:
Az AGENDA 2000-ben előirányozott szabályozás várható hatása a szarvasmarha-ágazatban
1999. 12. Dorgai László, Miskó Krisztina:
A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban
1999. 13. Burgerné Gimes Anna, Kovács Csaba, Tóth Krisztina:
A mezőgazdasági üzemek gazdasági helyzete
1999. 14. Alvincz József, Harza Lajos, Illés Róbert, Szűcs István, Tanka Endre:
Változások a gazdálkodás földviszonyaiban - Egy mikrofelvétel tanulságai
1999. 15. Kartali János, Juhász Anikó, Gábor Judit, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Szabó Márton, Orbánné Nagy Mária, Vissyné Takács Mara:
A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar EU-érettségének piaci és kereskedelmi vonatkozásai

2000

2000. 1. Udovecz Gábor (szerk.):
Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban
2000. 2. Kissné Bársony Erzsébet:
Az ökögazdálkodás szabályozási rendszerének EU-konform továbbfejlesztése az AGENDA 2000 tükrében
2000. 3. Tanka Endre:
A földhasználat korszerűsítési igényei és lehetőségei
2000. 4. Guba Mária, Janowszky Zsolt, Ráki Zoltán:
A magyar juhászat hatékonyság-növelési esélyei és a szabályozás EU-konform továbbfejlesztése
2000. 5. Gábor Judit, Wagner Hartmut:
Élelmiszergazdaságunk rövid távú piaci kilátásai
2000. 6. Laczkó András, Szőke Gyula:
Az Agenda 2000 hatása az EU és a magyar gabonapiaci szabályozásra

2000. 7. Kartali János:
A magyar agrárkülpiacokra ható világgazdasági tényezők (válságok, liberalizáció, nemzetközi egyezmények) alakulása
2000. 8. Stauder Márta:
Az élelmiszerek disztribúciós rendszerének fejlődése, különös tekintettel a kereskedelmi logisztikára
2000. 9. Popp József (szerk.):
Főbb mezőgazdasági ágazataink fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2000. 10. Popp József (szerk.):
Főbb agrárgazdasági ágazataink szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 11. Tóth Erzsébet:
Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői (1989-1998)
2000. 12. Szabó Márton:
Külföldi érdekeltségű vállalatok a magyar élelmiszeriparban és hatásuk az EU-csatlakozásra
2000. 13. Tóth Erzsébet (szerk.):
A mezőgazdasági foglalkoztatás és alternatív lehetőségei
2000. 14. Erdész Ferencné, Radócné Kocsis Teréz:
A zöldség-gyümölcs és a szőlő-bor ágazatok hatékonyságának növelése és szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 15. Alvincz József, Varga Tibor:
A családi gazdaságok helyzete és versenyképességük javításának lehetőségei

2001

2001. 1. Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária:
A WTO egyezmény hatása a magyar agrárpolitika jelenére, jövőjére és teendőire
2001. 2. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Tóth Erzsébet:
Az agrárfoglalkoztatás jellemzői, különös tekintettel a nők munkkerő-piaci helyzetére (1990-2000)
2001. 3. Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmány termékpálya problémái
2001. 4. Juhász Anikó, Szabó Márton:
Az EU és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai
2001. 5. Erdész Ferencné, Laczkó András, Popp József (szerk.), Potori Norbert, Radócné Kocsis Teréz:
Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re

2001. 6. Kürthy Gyöngyi, Popp József (szerk.), Potori Norbert:
Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján – különös tekintettel Magyarországra
2001. 7. Alvincz József (szerk.), Antal Katalin, Harza Lajos, Mészáros Sándor, Péter Krisztina, Spitalszky Márta, Varga Tibor:
A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők
2001. 8. Nyárs Levente:
A méhészeti ágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei

2002

2002. 1. Orbánné Nagy Mária:
A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében
2002. 2. Gábor Judit, Stauder Márta:
Az agrártermékek kereskedelmének új irányzatai, különös tekintettel az elektronikus kereskedelemre
2002. 3. Mészáros Sándor:
A magyar csatlakozás agrárgazdasági hatásainak összehasonlítása az EU modellszámításaival
2002. 4. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Székely Erika, Tóth Erzsébet (szerk.):
Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2002. 5. Radócné Kocsis Teréz:
Az Európai Unió új közös borpiaci rendtartásának termelési potenciált befolyásoló elemei és azok várható hatása a hazai termelőalapok változására
2002. 6. Dorgai László, Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária, Stauder Márta, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
A WTO tárgyalások magyar agrárgazdaságot érintő 2001. évi fejleményei
2002. 7. Nyárs Levente – Papp Gergely:
Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyzete
2002. 8. Popp József:
Az USA agrárpolitikájának gyakorlata napjainkig
2002. 9. Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), Wagner Hartmut:
A magyar agrár-külkereskedelem a rendszerváltás után

2003

2003. 1. Varga Tibor:
A támogatások költség-haszon szemléletű elemzésének lehetőségei

2003. 2. Dorgai László, Keszthelyi Szilárd, Miskó Krisztina:
Gazdaságilag életképes üzemek az Európai Unió modernizációs támogatásainak alkalmazása szempontjából
2003. 3. Alvincz József, Guba Mária:
Az egyéni mezőgazdasági termelők jövedelmének adóztatása
2003. 4. Hamza Eszter:
Agrárfoglalkoztatás hátrányos helyzetű térségekben – uniós lehetőségek gyakorlati alkalmazása
2003. 5. Orbánné Nagy Mária:
Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között
2003. 6. Stauder Márta:
Az agrár- és élelmiszertermékek belföldi kereskedelme a kilencvenes években és napjainkban
2003. 7. Mizik Tamás:
Magyarország és az Európai Unió adórendszere – különös tekintettel a mezőgazdaságra
2003. 8. Popp József:
Az agrárpolitikák mozgástere a nemzetközi kereskedelem liberalizálásának tükrében

2004

2004. 1. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (I. kötet: Növényi termékek)
2004. 2. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (II. kötet: Állati termékek)
2004. 3. Antal Katalin, Guba Mária, Kovács Henrietta:
Mezőgazdaság helyzete az agrártörvény hatálybalépését követő időszakban
2004. 4. Nyárs Levente, Papp Gergely, Vőneki Éva:
A főbb hazai állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban

Előkészületben:

2004. 5. Popp József, Potori Norbert, Udovecz Gábor:
A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon

A kiadványok korlátozott példányszámban megrendelhetők a következő telefonszámon: Kamarásné Hegedűs Nóra: 06-1-476-3064